

Voorzitter: Thurlings

Tegenwoordig zijn 71 leden, te weten:

Thurlings, Post, Franssen, Maaskant, Vermeer, Schinck, Versloot, d'Ancona, Kloos, Zoon, Kolthoff, Van den Bergh, Uijen, Van der Meer, Nagel, Simons, Steigenga-Kouwe, Van Waterschoot, Kaland, Mol, De Rijk, Ermen, Tummers, Derks, Terwindt, Van Veldhuizen, Feij, Glastra van Loon, Van Dalen, Andriessen, Von Meijenfeldt, Van Tets, F. C. de Jong, Van der Werff, Tjeerdsmā, Vogt, De Vries, Van Kuik, Netjes, Van de Zandschulp, Meuleman, Van Soest-Jansbeken, Van der Jagt, Wiebenga, Van Krimpen, Vis, W. F. de Gaay Fortman, Leyten-de Wijkerslooth de Weerdesteyn, Van Hemert tot Dingshof, Heijne Makkreel, Vrouwenvelder, Christiaanse, G. de Jong, Schlingemann, Vonhoff-Luijendijk, IJmker, Schreurs, Van Boven, Groensmit-van der Kallen, Zoutendijk, Van der Werf-Terpstra, Achterstraat, Oskamp, Diepenhorst, Schouten, Van Hulst, Baas, Vonk-van Kalker, B. de Gaay Fortman, Oudenhoven en Veen, en de heren Wiegel, Vice-Minister-President, Minister Van Binnenlandse Zaken, Van der Stee, Minister van Financiën, Albeda, Minister van Sociale Zaken, Van Amelsvoort, Staatssecretaris van Financiën en Simons, Regerings-commissaris voor de Grondwetsherziening.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Eijsink, wegens deelneming aan de 35ste zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties; Steenkamp, Trip en Lamberts, wegens ziekte.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Vervolgens moet ik de Kamer mededeling doen van het overlijden van de heer mr. H. van Riel, oud-lid der Kamer. Heden zal worden verzonden een brief van rouwbeklag aan de nabestaanden van de overledene. Deze brief luidt als volgt:

Het bericht van het overlijden van de heer mr. Harm van Riel heeft de Eerste Kamer zeer getroffen. Met deze brief moge ik tot uitdrukking brengen de gevoelens van respect dezer Kamer voor deze grote parlementariër.

Vele jaren heeft de heer Van Riel als fractievoorzitter van de VVD een stempeel gezet op de beraadslagingen in de Eerste Kamer. Van zijn ouderlijk huis uit had hij reeds op jeugdige leeftijd een grote politieke belangstelling meegekregen. Zijn scherpe intellect, grote eruditie, bestuurlijke ervaring en welsprekendheid stonden borg voor het hoge niveau van zijn bijdragen aan de debatten in onze Kamer.

De heer Van Riel hield van het politieke steekspel. Zijn onafhankelijkheid van geest en politiek temperament maakten hem tot een kleurrijk en geducht tegenstander in het debat. Oorspronkelijkheid van denken en gevoel voor tolerantie kenmerkten zijn optreden, evenals de wil om – geleid door kennis van de geschiedenis en door besef van historische betrekkelijkheid – het juiste midden te vinden. De 'permissive society' wees hij van de hand, maar ook het innemen van extreme standpunten, met name op het gebied van defensie en buitenlandse zaken, terreinen waarop hij zich in het bijzonder bewoog.

Zijn kracht als politicus lag in het denken in grote verbanden en op lange termijnen. Ondanks het feit, dat zijn uitspraken soms scherp en provocerend waren, was de heer Van Riel zich steeds bewust van de betrekkelijkheid ervan. Volgens zijn zeggen diende zijn gelijk gezien te worden als een klein stukje gelijk in het totale mozaïek.

Sprak de taal van de heer Van Riel wellicht niet de brede lagen van de bevolking aan dan doet zulks geenszins afbreuk aan het feit dat hij in het naoorlogse Nederlandse politieke leven een markante positie heeft ingenomen. Zijn benoeming in 1977 tot ere-lid van de VVD is hiervoor illustratief.

De Eerste Kamer zal steeds met eerbied en dankbaarheid aan zijn oud-lid

mr. Harm van Riel terugdenken. Het is mij een eer U deze gevoelens namens deze Kamer aldus te mogen verwoorden.

De aanwezigen nemen staande enige ogenblikken stilte in acht.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede:

a. dat het College van Senioren omtrent de wetsontwerpen 15 149 en 16 474 een blanco eindverslag heeft vastgesteld;

b. dat de door het College van Senioren te nemen besluiten, alsmede de lijst van ingekomen stukken met de door mij gedane voorstellen voor de leden ter inzage zullen worden gelegd. De op het vorenstaande betrekking hebbende stukken zullen in de Handelingen worden opgenomen. Ingevolge artikel 41 van het Reglement van orde liggen ook de notulen van de vorige vergadering voor de leden ter inzage. Tenzij enig lid hiertegen vóór het einde der vergadering bezwaar maakt, zal worden aangenomen, dat de Kamer akkoord gaat met de voorstellen en dat zij de notulen goedkeurt.

Ik heb voorts bericht van verhindering tot bijwoning van de vergadering ontvangen van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Justitie en van Defensie, die bij de behandeling van de wetsontwerpen hun departement betreffende, zo nodig, vervangen zullen worden door de Minister van Binnenlandse Zaken.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de inrichting en de samenstelling van de Staten-Generaal (14 222)**.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

□

De heer **Feij** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Bij de Nota grondwetsherziening is vastgesteld, dat aan de positie

en bevoegdheden van de Eerste Kamer niet zal worden getornd, noch naar geschreven noch naar ongeschreven recht. In het voorliggende wetsontwerp is zulks intussen toch geschied. Hoewel ons stelsel van wetgeving niet voorziet in overleg tussen beide Kamers mag de gang van zaken nu niet bevorderlijk geacht worden voor de goede verhoudingen tussen beide Kamers, hetgeen mijn fractie unaniem betreurt. De meerderheid van mijn fractie zal dan ook haar stem niet aan dit wetsontwerp geven.

Een minderheid van mijn fractie is met de Regering van mening dat, hoewel dit wetsontwerp een wijziging brengt in de voor de Eerste Kamer geldende regels ten aanzien van haar taken en bevoegdheden, deze wijziging niet van dien aard moet worden geacht, dat hiermee de positie van de Eerste Kamer op onaanvaardbare wijze wordt aangetast. Deze leden zullen, zij het met moeite, hun stem aan dit wetsontwerp geven.

De uitslag van de stemming is, dat 35 leden vóór hebben gestemd en 35 leden tegen.

Vóór hebben gestemd de leden: Post, Maaskant, Vermeer, Schinck, Versloot, d'Ancona, Kloos, Zoon, Kolthoff, Van den Bergh, Uijen, Van der Meer, Nagel, Simons, Steigenga-Kouwe, Van Waterschoot, Mol, De Rijk, Ermen, Tummers, Derks, Van Veldhuizen, Feij, Glastra van Loon, Van Tets, Vogt, Van de Zandschulp, Wiebenga, Van Krimpen, Vis, IJmker, Zoutendijk, Oskamp, Vonk-van Kalker en B. de Gaay Fortman.

Tegen hebben gestemd de leden: Franssen, Kaland, Terwindt, Van Dalen, Andriessen, Von Meijenfeldt, F. C. de Jong, Van der Werff, Tjeerdsma, De Vries, Van Kuik, Netjes, Meuleman, Van Soest-Jansbeken, Van der Jagt, W. F. de Gaay Fortman, Leyten-de Wijkerslooth de Weerdesteyn, Van Hemert tot Dingshof, Heijne Makkreel, Vrouwenvelder, Christiaanse, G. de Jong, Schlingemann, Vonhoff-Luijendijk, Schreurs, Van Boven, Groensmit van der Kallen, Van der Werf-Terpstra, Achterstraat, Diepenhorst, Schouten, Van Hulst, Baas, Oudenhoven en de Voorzitter.

De **Voorzitter**: Artikel 39 van het Reglement van Orde schrijft voor, dat bij het staken van de stemmen het nemen van een beslissing wordt uitgesteld tot een volgende vergadering. Ik zal straks in het College van Senioren overleggen, welke die volgende vergadering is.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake de verkiezing van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer der Staten-Generaal (14 223)**.

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen.

□

De heer **Vermeer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Overwegend dat de verkiezing van de Eerste Kamer om de vier jaar in plaats van om de zes jaar door ons als een verbetering wordt beschouwd, overwegend ook dat de verkiezing van de Kamer in haar geheel en niet meer in fasen eveneens door ons als een verbetering wordt gezien en verder overwegende dat wij geen bezwaar mogen maken tegen een betere politieke legitimatie van een orgaan dat hoe dan ook zal blijven bestaan, blijft ons bezwaar dat de verkiezingen van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer niet samenvallen en dat dit zal inhouden dat de Eerste Kamer gedurende elke zittingsperiode meestal voor langere en soms voor kortere tijd een samenstelling zal hebben, die meer aansluit op actuele politieke verhoudingen dan die in de Tweede Kamer. Daaruit kan voortvloeien dat dit leidt tot een versterking van de positie van de Eerste Kamer.

Dit leidt een deel van onze fractie, het kleinere deel, ertoe, met erkenning van de punten van verbetering, toch tegen dit wetsvoorstel te stemmen. Een afschaffing van deze Kamer en in elk geval een verzwakking van de positie van deze Kamer wensend, kunnen zij namelijk niet meewerken aan een verandering, die tot een versterking zal leiden of zal kunnen leiden.

Het grotere deel van onze fractie zal desondanks vóór stemmen. Wij betrekken daarbij in onze afweging tevens het feit dat niet-ingezetenen kiesrecht zullen kunnen krijgen, zij het met beperking, hetgeen wij altijd hebben gewild. Verder wordt de leeftijdsgrens voor passief kiesrecht 18 in plaats van 25, wat wij eveneens hebben gewild.

Wij betrekken daarbij ook het feit dat de uitzonderingsgronden voor actief en passief kiesrecht worden gelijkgetrokken en dat deze zullen worden beperkt, waarvoor wij altijd hebben gepleit.

Nogmaals, dit leidt ertoe dat het grotere deel van mijn fractie zal voorstemmen en dat het kleinere deel zal tegenstemmen. Daarbij overweegt dat klei-

nere deel ook dat het verwerpen van het wetsontwerp nu, wellicht nog de mogelijkheid biedt om een naar hun inzicht verbeterde versie alsnog in te dienen.

□

De heer **De Gaay Fortman** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft goed geluisterd naar de argumentatie van de heer Vis, die kan worden samengevat als een versterking van de legitimatie van de Eerste Kamer in haar verhouding tot de Regering, doordat haar verkiezing op bepaalde tijdstippen actuele zou worden dan die van de Tweede Kamer.

Wij menen dat dit argument niet de doorslag kan geven, want de Eerste Kamer gedraagt zich in de politieke praktijk uitermate terughoudend in haar vertrouwensrelatie met de Regering. Die terughoudendheid is historisch gegroeid. Wetsontwerp 14 223 betekent geen breuk in die historisch gegroeide terughoudendheid.

De kiezers die de Tweede Kamer kiezen, geven daarmee aan wat in de politieke verhoudingen die van deze verkiezingen het gevolg zijn, voor de periode waarvoor de Tweede Kamer gekozen is, de beleids- en coalitiemogelijkheden zijn voor de samenstelling van een kabinet. Dat wil zeggen dat de terughoudendheid van de Eerste Kamer moet berusten op dat politieke primaat van de Tweede Kamer. Daarin wordt door een ander tijdstip van verkiezing van de Eerste Kamer geen verandering gebracht. Bovendien worden de kiezers die deelnemen aan de verkiezingen van provinciale staten, gevraagd zich uit te spreken over de vertegenwoordiging in dat orgaan, en wel in de wetenschap dat indirect daaruit de samenstelling van de Eerste Kamer voortvloeit. Zij worden niet gevraagd, in te grijpen in datgene waartoe zij enige tijd eerder hebben besloten met betrekking tot de samenstelling van de Tweede Kamer.

Bij welke wijze van verkiezing dan ook – zowel de oude als de nieuwe – doet zich het volgende probleem voor. Wanneer er een breuk ontstaat ...

De **Voorzitter**: Ik wijs de heer De Gaay Fortman erop dat dit een stemverklaring heet te zijn en geen derde termijn.

De heer **De Gaay Fortman** (PPR): Dat is juist, mijnheer de Voorzitter. Wanneer er een breuk ontstaat in de verhouding tussen de Eerste Kamer en het kabinet, dan moeten eigenlijk ook de provinciale staten worden ontbonden. Dat kan nu niet en dat zal straks ook niet kunnen. Dat probleem blijft dus bestaan.

Mijn fractie stemt vóór wetsontwerp 14 223.

□

De heer **Feij** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De geringe legitimiteit die de Eerste Kamer bezit, wordt toegeschreven aan haar verkiezing en aan het achterlopen op de politieke verhoudingen, wat de helft van de Eerste Kamer betreft. De directe algehele vernieuwing na de verkiezing van provinciale staten versterkt de legitimiteit van onze Kamer. Om die reden zal dit wetsontwerp de steun van mijn fractie krijgen.

Het is overigens onjuist, te stellen dat deze wijziging een nieuwe conflictmogelijkheid binnen ons staatsrechtelijk bestel in het leven roept, zoals de heer Vis heeft gesteld. Ik herinner daarbij aan het standpunt van het kabinet dat het tot de ongeschreven regels van het staatsrecht behoort dat er ook een voortdurende vertrouwensrelatie moet bestaan tussen kabinet en Eerste Kamer. Bij een verbreken daarvan moeten een of meer leden van het kabinet, dan wel het gehele kabinet heengaan, hetzij de Eerste Kamer worden ontbonden. Het kabinet is in deze Kamer nimmer gezonden, de Kamer slechts één maal, te weten in 1904, is ontbonden. Het politieke primaat van de Tweede Kamer – de heer de Gaay Fortman jr. heeft daarop al gewezen – blijft ook na deze wijziging overeind.

□

De heer **De Gaay Fortman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Vermeer heeft de overwegingen uiteengezet op grond waarvan het betere deel van zijn fractie vóór het wetsontwerp zal stemmen! Mijn fractie deelt die overwegingen en zal dus aan dit wetsontwerp haar stem geven.

De **Voorzitter**: Is de Regering bereid, het gesprokene te aanvaarden als stemverklaringen?

Minister **Wiegel**: Jawel, mijnheer de Voorzitter.

Het wetsontwerp wordt met 59 tegen 11 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de leden: Kaland, Mol, Ermen, Tummers, Terwindt, Van Veldhuizen, Feij, Van Dalen, Andriessen, Von Meijenfheldt, Van Tets, F. C. de Jong, Van der Werff, Tjeerdsma, Vogt, de Vries, Van Kuik, Netjes, van de Zandschulp, Meuleman, Van Soest-Jansbeken, Van der Jagt, Wiebenga, Van Krimpen, W. F. de Gaay Fortman, Leyten-de Wijkerslooth de Weerde-steyn, Van Hemert tot Dingshof, Heijne Makkreel, Vrouwenvelder, Christiaan-

se, G. de Jong, Schlingemann, Vonhoff-Luijendijk, IJmkers, Schreurs, Van Boven, Groensmit-van der Kallen, Zoutendijk, Van der Werf-Terpstra, Achterstraat, Oskamp, Diepenhorst, Schouten, Van Hulst, Baas, B. de Gaay Fortman, Oudenhoven, Post, Franssen, Vermeer, Schinck, d'Ancona, Kloos, Zoon, Kolthoff, Uijen, Steingenga-Kouwe, Van Waterschoot en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de leden: De Rijk, Derks, Glastra van Loon, Vis, Vonk-van Kalker, Maaskant, Versloot, Van den Bergh, Van der Meer, Nagel en Simons.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de werkwijze van de Staten-Generaal (14 224)**.

Dit wetsontwerp wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

Aan de orde is de **stemming** over het ontwerp van rijkswet **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake het geven van inlichtingen door de ministers en de staatssecretarissen en het recht van onderzoek (14 225, R 1051)**.

De **Voorzitter**: Het woord is aan de heer Wiebenga voor het afleggen van een stemverklaring.

□

De heer **Wiebenga** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Inzake dit wetsontwerp kan ik u mededelen dat mijn fractie na herhaalde overweging toch niet overtuigd is door de argumenten van de Regering. Naast onze getalsmatige bezwaren tegen het 1/5-minderheidsenquête-recht zijn ook onze juridische bezwaren niet weggenomen.

Wij betreuren het dat de Raad van State zijn licht hierover niet meer heeft kunnen doen schijnen. De leden van mijn fractie zullen dus hun stem niet aan dit wetsontwerp geven.

Het ontwerp van rijkswet wordt met 56 tegen 13 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de leden: Van de Zandschulp, Meuleman, Van Soest-Jansbeken, Van der Jagt, Van

Krimpen, Vis, W. F. de Gaay Fortman, Leyten-de Wijkerslooth de Weerde-steyn, Vrouwenvelder, Christiaanse, IJmkers, Schreurs, Groensmit-van der Kallen, Van der Werf-Terpstra, Achterstraat, Diepenhorst, Schouten, Van Hulst, Vonk-van Kalker, B. de Gaay Fortman, Oudenhoven, Post, Franssen, Maaskant, Vermeer, Schinck, Versloot, d'Ancona, Kloos, Zoon, Kolthoff, Van den Bergh, Uijen, Van der Meer, Nagel, Simons, Steingenga-Kouwe, Van Waterschoot, Kaland, Mol, De Rijk, Ermen, Tummers, Derks, Terwindt, Van Veldhuizen, Glastra van Loon, Van Dalen, Andriessen, Von Meijenfheldt, F. C. de Jong, Tjeerdsma, Vogt, De Vries, Van Kuik en Netjes.

Tegen hebben gestemd de leden: Wiebenga, Van Hemert tot Dingshof, Heijne Makkreel, G. de Jong, Schlingemann, Vonhoff-Luijendijk, Van Boven, Zoutendijk, Baas, Feij, Van Tets, Van der Werff en de Voorzitter.

Aan de orde is de **stemming** over de ontwerpen van (rijks)wet:

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake de begroting (14 226);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot het doen vervallen van het additionele artikel inzake heerlijke rechten (14 457);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepaling inzake de regeling van delen van het recht in algemene wetboeken en tot opnemings van een bepaling inzake algemene regels van bestuursrecht (15 046);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen betreffende de wetgevende macht en de algemene maatregelen van bestuur, alsmede tot opnemings van bepalingen betreffende andere voorschriften (15 047, R 1099);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake ambtenaren (15 048);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de buitenlandse betrekkingen (15 049, R 1100);

Voorzitter

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot het doen vervallen van de artikelen 73 en 190-192 (15 468);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de belastingen (15 575).

Deze ontwerpen van (rijks)wet worden bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake uitzonderingstoestanden (15 681).**

Dit wetsontwerp wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de leden Jmkers en Vogt tegen dit wetsontwerp hebben gestemd.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot opnemings van een bepaling betreffende het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam (16 086).**

Dit wetsontwerp wordt bij zitten en opstaan met algemene stemmen aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken over een terugzendingsrecht van de Eerste Kamer (16 131) en de brief van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken en de Minister van Binnenlandse Zaken over het standpunt van de Regering inzake de suggestie van de heer Feij betreffende het splitsingsrecht (Eerste Kamer, 14 213, nr. 102) aan te nemen voor kennisgeving.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Wijziging van de vermogensbelasting (15 905).**

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Simons stel ik voor, de beraadslaging te heropenen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Simons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter. De Staatssecretaris heeft de vorige week gezegd dat hij een onderzoek zal laten instellen naar de werking van de interingsvrijstelling, onder andere naar aanleiding van hetgeen door mij naar voren werd gebracht.

Kan hij toezeggen, dat een dergelijk onderzoek binnen een periode van een jaar kan plaatsvinden? Kunnen de resultaten van het onderzoek aan de beide Kamers der Staten-Generaal worden overgelegd?

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Het verzoek van de heer Simons is alleszins redelijk. Het is nuttig een dergelijk onderzoek te entameren. Ik zeg toe, dat er een onderzoek zal worden ingesteld naar het functioneren van de interingsvrijstelling in de jaren 1981 en 1982. Daarover zal aan beide Kamers worden gerapporteerd.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De heer Vogt wordt, op zijn verzoek, aantekening verleend, dat hij geacht wenst te worden, tegen dit wetsontwerp te hebben gestemd.

Aan de orde is de **stemming** over het wetsontwerp **Wijziging van de Successiewet 1956 en van enige andere wetten (16 016).**

Dit wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

Goedkeuring van het op 11 mei 1974 te Brussel tot stand gekomen Tweede Protocol ter uitvoering van artikel 1, lid 2, van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechthof, met bijlagen (Trb. 1977, 93) (15 149);

Wijziging van de Wet tot provinciale indeling van de Waddenzee (16 474).

Deze wetsontwerpen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

Grondwet
Vermogensbelasting/Successierecht
Benelux-Gerechthof
Waddenzee
Sociaal-economisch en fiscaal beleid 1981

Voorzieningen met betrekking tot arbeidsvoorwaarden in arbeidsverhoudingen, waarvoor geen collectieve arbeidsovereenkomst geldt (Wet op de niet-c.a.o.-inkomens) (15 935);

Voorzieningen inzake de loonvorming in 1981 en overleg over werkgelegenheid (16 503);

Wijziging van de Wet van 11 september 1964, houdende vaststelling van een nieuwe regeling van de bezoldiging van de vice-president en de leden van de Raad van State, alsmede van de voorzitter en de leden van de Algemene Rekenkamer (Stb. 387) en van de Wet op de bezoldiging van de rechterlijke ambtenaren (16 488).

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de voorzitter van de vaste Commissie voor Sociale Zaken voor het uitbrengen van het verslag van de commissie met betrekking tot wetsontwerp 16 503.

De heer **Franssen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het eindverslag, voor deze openbare vergadering vastgesteld, luidt als volgt.

In verband met de korte tijd, welke de Kamer is gelaten voor het voorbereidend onderzoek en de openbare behandeling van het onderhavige wetsontwerp, ziet de commissie zich genoodzaakt om zich in dit verslag te onthouden van het maken van opmerkingen en het stellen van vragen. Wel behield men zich het recht voor, bij de openbare behandeling nader in te gaan op met dit wetsontwerp verband houdende onderwerpen.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de voorzitter van de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken voor het uitbrengen van het verslag van de commissie met betrekking tot wetsontwerp 16 488.

De heer **Kolthoff** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ter beperking van de tijd kan ik zeggen dat het verslag, dat de vaste Commissie voor Binnenlandse Zaken heeft uitgebracht, woordelijk gelijk is aan dat wat de vaste Commissie voor Sociale Zaken heeft uitgebracht.

Ik kan er nog aan toevoegen dat een vraag van feitelijke aard zal worden gesteld door de heer Kaland. De Minister is daarvan op de hoogte.

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Kloos** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal deze interventie mede namens de fractie van de PPR houden.

Kloos

In het kader van de werkverdeling, vastgesteld binnen onze fractie, die onvermijdelijk was gezien de berg wetsontwerpen, die in de afgelopen week op onze borden is gelegd, zal ik mij beperken tot twee wetsontwerpen, te weten het wetsontwerp 15 935 (Wet op de niet c.a.o.-inkomens) en het wetsontwerp 16 503 (Voorzieningen inzake de loonvorming in 1981).

Het Tweede-Kamerdebat heeft ertoe geleid, dat het overleg over werkgelegenheid, hangende nadere besprekingen in de Stichting van de Arbeid, voorlopig uit wetsontwerp 16 503 is gelicht en dat het initiatiefwetsontwerp van de heer Van der Doef in de ijkast is gelegd.

Wetsontwerp 15 935 heeft als centrale doelstelling het vaststellen van arbeidsvoorwaarden, voor zover niet geregeld in collectieve arbeidsovereenkomsten. In artikel 3, tweede lid, wordt geregeld, dat de arbeidsvoorwaarden voor niet-c.a.o.-inkomens zoveel mogelijk aansluiten bij het niveau in c.a.o.'s dat verwacht mag worden op grond van bereikte overeenstemming op centraal niveau, respectievelijk dat uit de afgesloten c.a.o.'s valt af te leiden. In lid 3 van artikel 3 wordt vastgelegd, dat wanneer op centraal niveau geen overeenstemming wordt bereikt, de arbeidsvoorwaarden zullen worden geregeld overeenkomstig de te verwachten ontwikkeling, respectievelijk de reeds plaatsgegrepen hebbende ontwikkeling van c.a.o.'s.

Een subtiel verschil. In het eerste geval steunt de Minister bij het vaststellen van arbeidsvoorwaarden voor niet-c.a.o.-inkomens op de uitkomsten van het centrale overleg, in het tweede geval op zijn verwachtingspatroon daaromtrent. Hij doet hetzelfde, maar zijn houvast is geringer. Op zich zelf is het een loffelijk streven, de inkomensontwikkeling tussen c.a.o.- en niet-c.a.o.-inkomens zoveel mogelijk op dezelfde basis te doen stoelen. Een klein beginnetje van een algemeen inkomensbeleid waar wij sinds de motie-De Gaay Fortman van 1969 met ongeduld naar uitzien. Maar voor het zover is, zal er nog heel wat water naar de zee lopen.

De Minister is zover, dat hij het aandurft in de memorie van antwoord vast te leggen, dat hij streeft naar een voorontwerp van wet op de inkomensvorming. Ongeveer een jaar geleden, toen dit wetsontwerp aan de overzijde in behandeling was, was de Minister aan een voorontwerp niet toe. Mogen wij dat voorontwerp nog in deze kabinetsperiode verwachten?

Toen de Minister en ik, in maart 1980 de degens kruisten naar aanleiding van een wijziging in de Loonwet, heb ik hem herinnerd aan een uitspraak uit zijn tijd als hoogleraar, waarin hij te kennen gaf, dat men op moet passen te veel macht bij de Staat te leggen in een loonpolitieke zaak. Wetsontwerp 15 935 heeft het effect het loonbeleid iets te doen opschuiven in de richting van de staat en weg van het sociale beleidscentrum van georganiseerde werkgevers en werknemers.

Een Minister, die op basis van verwachtingen een deel van zijn loonpolitiek beleid inhoud gaat geven, is blootgesteld aan het gevaar zijn verwachtingen en zijn eigen inzichten met elkaar te vermengen. Wat hij hoopt, dat er gebeurt, gaat zijn verwachtingspatroon beïnvloeden. Het gevaar, dat de Minister zich bij het vaststellen van niet-c.a.o.-inkomens van de werkelijkheid verwijderd, lijkt niet denkbeeldig.

De PvdA-fractie is dan ook niet zo enthousiast over het wetsontwerp 15 935. Het is niet geplaast in het bredere kader van een algemeen inkomensbeleid en het verschafte de overheid een nieuw stukje macht in een sector, die in principe door de eerst betrokken werkgevers- en werknemersorganisaties gedekt moet worden.

Daarmee raak ik het tweede wetsontwerp, waarover ik kort wil spreken, nl. nr. 16 503. Zonder de terughoudendheid, die in wetsontwerp nr. 15 935 nog door de Minister in acht werd genomen, vraagt hij bevoegdheden in 16 503 waarmee hij met name de werknemers recht tegen de haren in strijkt. Hij vraagt niet meer of minder dan om een soort herleving van artikel 8 van de beruchte loonwet-Roolvink, nl. direct ingrijpen in de afzonderlijke c.a.o.'s.

Uit de tekst van het voorstel blijkt immers dat de Minister bevoegdheid wil om artikel 10 (waarin de algemene loonmaatregel wordt geregeld) te differentiëren naar categorieën van werknemers. Een duidelijk voorbeeld van 'etatisme', om maar eens een term van de Minister zelf te gebruiken, te gedetailleerd ingrijpen door de overheid, waarvoor de Minister in een vorig leven zo welsprekend waarschuwde. De Minister moet aan de sociale partners zelf overlaten hoe zij ruimte opvullen of gebrek aan ruimte willen verdelen over de onderscheidene categorieën arbeidsvoorwaarden en categorieën werknemers, die onder een c.a.o. vallen.

De neiging om zijn vingers wat al te gretig uit te strekken naar wat tot de sfeer van het bedrijfsleven zelf moet

worden gerekend, nl. het overleg inzake werkgelegenheid, heeft de Minister een tik op de vingers bezorgd aan de overzijde maar ook van de sociale partners. Voor zijn eigen tekst, eveneens in 16 503 vastgelegd, was geen meerderheid te krijgen en men mag aannemen dat de tekst van de heer Van der Doef, neergelegd in het ontwerp nr. 16 482, eveneens weinig kans zou hebben gekregen, hoewel daarin de uitwerking van de probleemstelling meer rekening hield met de machtsverhoudingen tussen werkgevers en werknemers.

Mijnheer de Voorzitter! De fracties van PvdA en PPR zullen de Minister wat betreft wetsontwerp nr. 16 935 'the benefit of the doubt' geven. Zij zijn bereid, aan te nemen, dat het de Minister in eerste instantie erom gaat, een voorschotje te nemen op een algemeen inkomensbeleid. Wat betreft het wetsontwerp nr. 16 503 laten de fracties zich in hun stemgedrag leiden door het overwegende gevaar, dat de Minister of misschien zijn opvolger bezwijkt voor de verleiding om de wet te gebruiken om in individuele c.a.o.'s in te grijpen. .

□

De heer **Franssen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik zal mij beperken tot de twee wetsontwerpen betreffende de inkomensvorming. Het derde onderdeel zal de heer Kaland behandelen. Het is vandaag op en week na weer een jaar geleden dat het wetsontwerp nr. 15 935 in de Tweede Kamer zonder hoofdelijke stemming, en met alleen de CPN-fractie tegen, werd aangenomen.

Ter voorkoming van misverstanden zij hier vermeld dat het door de Tweede Kamer gewijzigde, als u wilt verbeterde, wetsontwerp, is gedateerd 10 januari 1980 en dat het voorlopig verslag van de vaste commissie van deze Kamer op 5 februari daaropvolgend werd vastgesteld. De memorie van antwoord ontvingen wij op 26 november en het eindverslag werd op dringend verzoek van de Regering op 3 december vastgesteld. Zo kan, en moet blijkbaar, de openbare behandeling nog vandaag, dus vóór 1 januari 1981, plaatsvinden. Wij hebben begrip voor de argumenten, in de memorie van antwoord vermeld. De stroomversnelling heeft onze Kamer echter toch verrast en vragen doen rijzen naar het waarom; was dat niet eerder te voorzien? Meent de Minister deze wet opnieuw nodig te hebben in 1981?

Mijnheer de Voorzitter! De doelstelling van het wetsontwerp is te waar-

borgen dat de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden voor c.a.o.-werknemers overeenkomstig wordt toegepast voor werknemers die niet onder een c.a.o. vallen. Een formeel regelen van gelijkheid van behandeling waar weinig bezwaar tegen gemaakt kan worden, maar waaruit zeker niet mag worden afgeleid dat het zonder dit wetsontwerp voor de niet-c.a.o.'ers, ondanks de slechte economische situatie, welke matiging vereist, om meerdere algemeen bekende redenen, bortertje aan de boom zou zijn. Het tegendeel is eerder waar; zeker voor wat de totale loonbeweging betreft! De gelijkheid van behandeling moet ons inziens dan ook voor niet-c.a.o.'ers dezelfde ruimte laten als voor de c.a.o.'ers. Is de Minister dat met ons eens? Hoe kan hij vanuit die gelijkheid verklaren dat zowel de incidentele als de totale loonontwikkeling van niet-c.a.o.'ers is achtergebleven? Is hij bereid in 1981 de niet-c.a.o.'ers dezelfde ruimte te laten als de c.a.o.'ers?

Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft bezwaren tegen regelgeving op ondernemingsniveau, terwijl juist voor niet-c.a.o.'ers de oorzaken voor mutaties meestal in de onderneming zelf liggen. Zeker nu een advies van de Stichting van de Arbeid inzake de regelgeving en artikel 3 nog steeds ontbreekt, zouden wij een zekere terughoudendheid dienaangaande wel op prijs stellen. Wil de Minister dat toezeggen? Wil hij de Stichting alsnog in de gelegenheid stellen een advies uit te brengen alvorens regelen te stellen?

De Minister kent onze ernstige bezwaren tegen wetgeving met terugwerkende kracht. Dat geldt in versterkte mate voor minder beïnvloedbare, c.q. vooraf bespreekbare maatregelen. Wij hebben er begrip voor, dat dit hier onvermijdelijk is, wil men aan algemene regels ontkomen. Wil de Minister zijn beleid in dezen nog eens toelichten?

Overigens zijn wij het met de Minister eens dat niet alleen die totale loonbeweging, maar ook de componenten daarvan belangrijk zijn. Dat geldt a fortiori nu een gedeeltelijke loonmaatregel aan de orde komt, welke enige op de arbeidsmarkt afgestemde ruimte voor onder meer bezwarende werk-omstandigheden laat.

Wij vragen ons wel af wat onder het begrip 'bezwarende werkomstandigheden' moet worden verstaan. Is het niet zo dat hieronder te eenzijdig vanuit vuil, onaangenaam en/of werktijdencycli, wordt geredeneerd en te weinig oog is voor toenemende psychi-

sche belasting, vooral bij hen die in de huidige moeilijke economische en maatschappelijke situatie leiding moeten geven? Wij zouden het op prijs stellen wanneer de Minister die vaak blijkt geeft zich goed in de arbeidsverhoudingen 'thuis' te voelen, zijn mening hierover zou willen geven.

Mijnheer de Voorzitter! Weinig dingen hebben zo'n langdurig bestaan als de 'tijdelijk' genoemde. Zo is het ook met dit wetsontwerp dat een verlenging betekent voor de in 1977 als voorlopige voorzieningen, 'in afwachting van meer permanente wetgeving', geziene wet.

Met die meer permanente wetgeving is kennelijk de kaderwet of raamwet inkomensvorming bedoeld. Reeds in 1970 nam deze Kamer de motie van onze collega De Gaay Fortman c.s. aan, waarin de Regering werd verzocht tot een dergelijke wetgeving te komen. Het heeft er de schijn van, laat ik het voorzichtig zeggen, dat wij nu, meer dan tien jaar later, dichter bij honoreren van dat verzoek zijn, maar dat dacht de Tweede Kamer zeker ook toen zij een jaar geleden dit wetsontwerp behandelde.

Inmiddels is de noodzaak nog groter dan in 1970. Recente gebeurtenissen rond vrije beroeps-beoefenaren hebben die noodzaak nog eens onderstreept nu prijzen- c.q. tarievenwetten kennelijk ontoereikend zijn om billijke paralleliteit te bewerkstelligen. Kan de Minister nu concreet of concreter dan in de memorie van antwoord aangeven wanneer het voorontwerp inkomensvorming kan worden verwacht?

Inmiddels ligt er nog steeds een adviesaanvraag ter zake van de raamwet inkomensvorming d.d. juni 1979 bij de SER-commissie. Het voorontwerp gaat daar dus op vooruitlopen. Waarom heeft de SER-commissie zijn werkzaamheden opgeschort? Kan de Minister daar niets aan doen?

Mijnheer de Voorzitter! Het wetsontwerp heeft opnieuw – en wij juichen dat toe – een beperkte werkingsduur namelijk tot en met 31 december 1981. Dat houdt vooreerst de druk op de raamwetketel en biedt Regering en parlement de kans, de ervaringen met de wet – en het gaat over een complexe materie – te evalueren. Dat is ook nu gebeurd en het ontwerp is er beter op geworden dan de vorige wet. Met name de verzachtelingen van het omstreden 'halve procent incidenteel' vinden wij een verbetering. Lonen, salarissen en arbeidsmarktbeveiligingen zijn uitermate moeilijk in een strak keurslijf te binden, zelfs in zo moeilijke werkgelegenheidstijden als wij nu kennen.

Overigens heeft de zo omstreden wet op de niet-cao-inkomens de inzichten in de complexe materie van loonkosten wel vergroot. Dat is goed, met het oog op de komende raamwet inkomensvorming. Wij vertrouwen er dan ook op dat daardoor een in de praktijk van de particuliere marktsector hanteerbare wet zal ontstaan in het belang van werkgevers en werknemers. Centraal dirigisme dat onvoldoende rekening met die praktijk houdt, zou verstarrend werken en het zou zeker niet in het belang van onze industriële sector zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Wij willen thans nog enkele opmerkingen maken naar aanleiding van de memorie van antwoord. Het heeft onze fractie verheugd – en het blijkt ook uit het andere vandaag aan de orde zijnde wetsontwerp 16503 – dat het begrip voor de netto-inkomens-trekkers boven modaal groeiende is.

Bij de Regering zelfs meer dan bij mijn politieke vrienden van de overzijde, getuige het verschil van mening over de aftoppingsgrens in de vakantie toeslag.

Het verheugt ons ook dat de Regering met dit wetsontwerp de ontwikkelingen in de c.a.o.-sector zoveel mogelijk blijft volgen en geen autonome beïnvloeding nastreeft.

Overigens spijt het ons dat het Centraal Planbureau geen verdergaande differentiatie in de inkomensgroepen aanbrengt dan de voor het antwoord relevante gegeven cijfers voor modaal, 2 x modaal en 4 x modaal. Wij vinden dat een erg grove kam, zeker nu de belangstelling voor de koopkrachtontwikkeling in de komende jaren nog zal toenemen. Los van de exactheid van de door ons verstrekte cijfers over de inkomensontwikkeling onderschrijft de Minister onze constatering en geeft hij daar ook een aantal oorzaken voor aan, dat de koopkracht-trend het sterkst daalde tussen modaal en anderhalf maal modaal. Het ligt voor de hand dat wij hem daarom dringend verzoeken, bij komende wetten en maatregelen met dit gegeven meer rekening te houden dan tot nu toe klaarblijkelijk het geval was, zeker nu de AAW-franchise de situatie voor de middengroepen nog meer dreigt te beïnvloeden.

Daar kan overigens nog aan worden toegevoegd dat het gehele inkomensveld tussen minimumloon en 2 x modaal reeds zodanig is afgegraasd, dat er netto gezien nauwelijks nog ruimte is om van bepaalde inkomensniveaus extra offers te vragen. Deelt de Minister deze visie?

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot de vraag of de stijging van het totale loonkostenniveau of de componenten afzonderlijk het zwaarst moeten wegen, kunnen wij, gezien het antwoord en gehoord de discussie daaromtrent in de Tweede Kamer, wel meegaan met de Minister, zoals reeds uit een voorgaande passage uit mijn betoog vandaag bleek.

Dat betekent echter wel dat argumentatie om structurele wijzigingen, lees verbeteringen, in de componenten aan te brengen, zorgvuldig moeten worden getoetst!

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot de afronding van mijn betoog betreffende dit wetsontwerp. Ofschoon algemeen gesteld de ontwikkelingen in de niet-cao-sector zeker niet gunstiger zijn dan in de cao-sector, achten wij de doelstelling van het wetsontwerp op gronden van gelijke behandeling en ter vergroting van het inzicht in de moeilijke materie aanvaardbaar, ook al zijn wij evenmin als de heer Kloos enthousiast.

Wij hopen dat mede door deze inzichten spoediger een hanteerbare raamwet op de inkomensvorming tot stand komt en dat nog meer niet-cao-inkomenstrekkingen tot het inzicht zullen komen, dat een cao ook hun rechtspositie versterkt.

Ik kom thans aan de bespreking van wetsontwerp 16 503, Voorzieningen inzake de loonvorming in 1981. Sinds de oliecrisis in 1975 ons met de neus op de feiten drukte, zoals schaarste aan energie en grondstoffen, grenzen van de groei, gerechtvaardigde eisen van de allerarmsten in de wereld, grenzen van milieubelasting en een dichtbevolkt land als het onze en afbrokkeling van onze industrie omdat de winsten smelten als sneeuw voor de zon, bleef het toch nog moeilijk voor ons de realiteit te aanvaarden.

De meer-mentaliteit ombuigen naar genoeg, lukte niet of onvoldoende, zodat wij thans voor de noodzaak staan de minder mentaliteit aan de man te brengen. Dat is voor elke regering, en niet alleen in ons land, een zeer moeilijke en zelfs ondankbare opgave.

Genezen is moeilijker en pijnlijker dan voorkomen, vooral als het resultaat vooraf onzeker blijft. Daar komt bij dat de groeiende ontwikkeling en zelfbewustheid van individuen en belangengroepen het 'opkomen' voor eigen en groepsbelangen heeft versterkt. Hoe positief deze ontwikkeling op zich ook moge zijn, niet onkend kan worden dat zij de slagvaardigheid en over-

tuigingskracht, ook van de democratisch gekozen eerst verantwoordelijken, zwaar op de proef stelt.

Dat geldt niet alleen voor de Regering, die regeren moet, maar ook voor de centrale werkgevers- en werknemersorganisaties, om maar bij de partners van het mislukte centraal overleg over het arbeidsvoorwaardenbeleid te blijven.

De scherpe aanvallen op degenen die een andere mening hebben, versterken dit spanningsveld en ondergraven de verdraagzaamheid, óók in het eigen huis!

Werkgevers en werknemers voeren op meso-niveau een ander beleid dan de centrale leiding verdedigt en niet alleen waar de ruimte aanwezig is.

Op micro-niveau zijn er grote meningsverschillen tussen de leden en wanneer een vakorganisatie de moed opbrengt om een 'andersdenkende' Minister, die men zeker niet gebrek aan geduld en overlegbereidheid kan verwijten, als gastspreker uit te nodigen, zijn de aanvallen op eigen leiding en gast niet van de lucht. De bereidheid om naar de ander te luisteren, is blijkbaar bij velen niet meer aanwezig. Zo oogst men echter wel wat men gezaaid heeft.

In deze sfeer bewonderen wij het optimisme van Minister Albada, die de vakcentrales elke keer lof toezwaait over de matigingsbereidheid. Het is echter ook een ver gaande platonsche bereidheid, want tot daadwerkelijke akkoorden komt men niet, zelfs niet wanneer bijna akkoorden op tafel liggen.

Overigens gebiedt de objectiviteit wel te vermelden dat zowel het CNV als de Vakcentrale MHP hier het minste verwijt treft. De vraag dringt zich dan ook op of men in de gegeven situatie en sfeer nog akkoorden kan en mag verwachten met belangenorganisaties die de eigen achterban niet op één noemer krijgen en de rijen slechts gesloten kunnen houden, wanneer een gemeenschappelijke tegenspeler kan worden aangevallen.

Op deze manier doorgaan heeft dan ook weinig zin. Dat zijn wij geheel eens met de heer Van der Schalie die daarin later werd gesteund door de heer Kok.

Reeds eerder hebben wij op deze plaats gepleit voor een andere opzet van het centraal overleg. Geregeld overleg tussen de topverantwoordelijken als voorbereiding op het plenaire en openbare overleg lijkt ons een goede zaak en zou op z'n minst eens beproefd kunnen worden.

Hoe ziet de Minister deze overlegproblematiek? Ziet hij kansen uit de nu toch duidelijke malaise te komen?

Wat ook de ware achtergronden van het herhaald mislukte centraal overleg moge zijn, het resultaat kan niet anders zijn dan wettelijke maatregelen van de zijde van de Regering, die daarmee de 'Zwarte Piet' in handen krijgt.

Daarmee is echter niemand buiten spel gezet, zoals wordt beweerd, maar heeft men zich zelf buiten spel gezet. Zelfs in die situatie brengt men een wetsontwerp in dat nog enige ruimte laat, waar anderen die niet meer zagen of zien.

Dat houdt risico's in die het onzes inziens in het belang van de beperkte onderhandelingsruimte en vanuit de eigen verantwoordelijkheid van de partijen binnen die ruimte, waard zijn om genomen te worden. Wij zijn er wel benieuwd naar of het schier onuitputtelijke vertrouwen van deze bewindsman niet opnieuw beschaamd wordt; hij behoeft er zich dan overigens niet voor te schamen!

Dat wél veiligheidskleppen moeten worden ingebouwd, behoeft niet te verwonderen. Wij hopen overigens – met anderen – dat zowel de ruggegraat van de werkgevers als de vakbondsvertegenwoordigers in hun overtuigingskracht ten opzichte van de achterban daar op verantwoorde wijze gebruik van zullen maken. Wanneer dat in het belang van de werkgelegenheid en van onze collectieve voorzieningen gebeurt, dan zal de Regering niet aan de noodrem behoeven te trekken.

Na de behandeling in de Tweede Kamer zijn alleen de voorzieningen inzake de loonvorming in 1981 in het wetsontwerp overgebleven. Wij treuren daar niet om! De voorgenomen algemene verplichting tot overleg over de werkgelegenheid is immers al in vele ondernemingen gegroeid.

Bovendien lijkt het erop dat het bedrijfsleven zelf op centraal niveau tot overeenstemming gaat komen. De Minister zal het met ons eens zijn dat een dergelijke overeenkomst verre de voorkeur verdient boven een bij wet opgelegde regeling, laat staan een wet die het spanningsveld tussen ondernemingsraden en vakorganisaties nog vergroot. Ook de betrokken partijen voelden daar niets voor. Hoewel wij de bedoelingen van de Minister waarderen, voelden ook wij weinig voor dit gedwongen huwelijk.

Met hetgeen nu overblijft, kunnen wij tegen de achtergrond van het voorgaande wel instemmen. Dat is om te beginnen de differentiatiemogelijkheid naar inkomensniveau – in artikel 10 – voor verschillende categorieën werknemers. Zo lang de raamwet in-

komensvorming ontbreekt, zijn er jammer genoeg geen andere mogelijkheden om het draagkrachtbeginsel via de aftopping van de vakantietoeslag de gewenste inhoud te geven. Enerzijds hebben wij wel moeite met dit oneigenlijk gebruik, maar anderzijds dwingt de situatie tot daden die de werkelijk minder draagkrachtigen zo veel mogelijk ontzien.

Al met al mag het nu gebruikte middel onzes inziens niet als onredelijk worden beschouwd, ofschoon ook hier weer de Minister van Financiën de grootste rekening zal betalen. Kan bij benadering worden aangegeven in welke orde van grootte deze bijzondere matiging ligt en wat dit aan belastingopbrengsten scheelt?

Wanneer men de voorgaande wijziging bij gebrek aan beter aanvaardt – of beter gezegd: slikt – dan ligt het voor de hand, ook bij de ambtenaren analoge mogelijkheden te creëren.

Ik kom thans tot enige opmerkingen naar aanleiding van concrete maatregelen welke met dit wetsontwerp – eenmaal wet geworden – kunnen worden genomen. Vooreerst is dat het verschil – de ongelijkheid – tussen reeds afgesloten c.a.o.'s, die waarvoor een principeakkoord bestaat en die waarvoor de onderhandelingen nog niet zijn afgesloten of zelfs nog niet zijn begonnen.

Uit deze situatie blijkt dat het centraal overleg of wat daarvan in de toekomst moet blijven bestaan, veel te laat wordt begonnen, waardoor eventuele noodzakelijke maatregelen ook te laat komen. Wij zijn het eens met degenen die stellen dat een en ander liefst vóór Prinsjesdag, maar in ieder geval vóór de algemene beschouwingen in de Tweede Kamer, moet kunnen worden afgerond. Heeft de ervaring van de laatste jaren de Minister ook tot andere programmeringsgedachten gebracht?

De bevrozing van het minimumloon en de aftopping van de vakantietoeslag vormen naar onze wijze van zien het gebruiken van de Loonwet als een inkomensverdeelinstrument. Het is dus een oneigenlijk gebruik van die wet.

Overigens zijn wij het wel eens met degenen, die stellen dat beperking van deze eenmalige uitkering minder gezinsbudgettaire problemen lijkt op te roepen dan kortingen op week- of maandinkomen. De verlaging van een half procent, roept overigens ook weer billijkheidsvragen op. Immers, wie in het verleden bij een minimum van

7½% is gebleven en het halve procent of meer ruimte anders heeft benut, blijft buiten schot.

Nog moeilijker wordt het waar geen sprake is van een bepaald percentage maar van een jaaruitkering met daarin begrepen de vakantietoeslag. En ook dat komt voor. Verder zijn er de – veelal hogere – jaarsalarissen, waarin de vakantietoeslag is begrepen en welke derhalve in de maandbetaling is verdisconteerd. Hoe denkt de Minister deze uitvoeringsproblemen op te lossen?

Mijnheer de Voorzitter! De korting op de prijscompensatie wordt algemeen als een aantasting van een verworven recht gezien. Dat is waar, maar even waar is dat, wanneer bij welvaartsstijging de initiële verhoging het meedelen materieel tot uiting brengt er bij welvaartsdaling een negatieve initiële aanpassing mogelijk zou moeten zijn.

Misschien was deze weg eleganter geweest, maar was het resultaat niet anders geweest dan bij de rechtstreekse korting op de prijscompensatie. Overigens is het wel duidelijk dat er liefst voor 1982 een fundamentele discussie over de prijscompensatie, het pakket waarop deze steunt, de belastingelementen daarin, de ruilvoet, de diverse premies etc., zou moeten zijn afgerond.

Duidelijk is dat de gemiddelden waarop het huidige en een eventueel nieuw systeem steunt en het gemiddelde huishouden wel nergens gevonden zullen worden, zodat de in tienden van procenten weergegeven koopkrachtontwikkeling een exactheid suggereert die er niet is. Mensen hebben bovendien de goede eigenschap zich aan te passen aan gewijzigde omstandigheden. Zij doen dat ook met hun consumptiepatroon en dat behoeft zeker niet altijd nadelig te zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Het welvaartsverlies dat hogere salarissen in dienstverband en ook de middeninkomens al enige jaren ervaren, een matiging welke overigens nauwelijks aan de industrie maar overwegend aan de laagste en lagere inkomens ten goede kwam, zal nu vrijwel zeker voor alle inkomensgroepen gaan gelden. Zo gezien, wordt welvaartsvast voor het eerst minder dan waardevast. Anders gezegd: waardevastheidsgaranties (en die zijn er nog al wat) leveren méér op dan welvaartsvastheidsgaranties, terwijl de bedoeling ervan juist andersom was.

Dit kan ook vervelende gevolgen hebben voor de pensioengrondslagen, vooral voor degenen die 1 à 3 jaren

voor hun pensioen staan. Vaak is er ook verschil in de aanpassing van weduwen- en wezenpensioenen en ingegane ouderdomspensioenen. Looningen hebben derhalve uitstralings-effecten naar andere terreinen en het interesseert ons in hoeverre de Regering hier al of niet rekening mee heeft gehouden.

Ofschoon deze Minister mij verleden week er terecht op wees dat ik over het terrein van zijn collega van Binnenlandse Zaken harkte, wil ik nu toch opmerken dat wij zeer benieuwd zijn naar de ontwikkeling der pensioenen van het ABP. Zal de matiging van 1980 daar bij voorbeeld ongedaan worden gemaakt?

Wanneer deze Minister daar geen antwoord op kan of wil geven, wil ik hem wel vragen of hij het met mij eens is dat, los van welke weg het ABP kiest, er een voorbeeldwerking vanuit zal gaan.

Mijnheer de Voorzitter! Tot besluit wil ik nog eens herhalen dat wij het betreuren dat de eerst verantwoordelijken voor onze arbeidsvoorwaarden hun kansen hebben gemist. Er bleef toen, ook gehoord een grote meerderheid in de Tweede Kamer, geen andere weg over dan ingrijpen door de Regering.

De Regering gaat minder ver dan velen in de Tweede Kamer wensten. Wij vinden dat verstandig. Koopkracht-schokken moeten zoveel mogelijk vermeden worden, ook met het oog op werkgelegenheid. Geleidelijkheid is geboden, mede met het oog op aange-gane verplichtingen. Dat geldt ook voor hogere inkomens. De nu bekende maatregelen laten toch nog enige differentiatie en vrijheid over. Wij vertrouwen erop dat deze zodanig gebruikt worden, dat geen nadere ingrepen op meso- of microniveau nodig zijn. Wij hebben uit andere wetsontwerpen en maatregelen gezien dat de Regering het bepaald niet laat bij offers van werknemers alleen. Zij streeft duidelijk naar een algemene op draagkracht gebaseerde aanpak van alle inkomensstrek- kers. En dat is billijk.

Al met al heeft de Regering de minst slechte weg moeten kiezen. Op z'n be- loop laten ware onverantwoord ge- weest. Voorzieningen en maatregelen zullen wel altijd arbitrair blijven. Bij gebrek aan betere alternatieven zullen ook wij 'ja' tegen dit wetsontwerp moeten zeggen.

De heer **Zoutendijk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Gaarne wil ik u namens mijn fractie bedanken voor de woorden die u zoëven aan de nagedachtenis van de heer Van Riel hebt gewijd. Diegenen die al wat langer lid van dit Huis zijn, zullen zich de heer Van Riel herinneren als een unieke, markante persoonlijkheid die op een geheel eigen wijze aan de debatten deelnam. Hoewel de heer Van Riel en ik in een aantal gevallen van mening verschilden, heeft de heer Van Riel in belangrijke mate tot mijn politieke vorming bijgedragen. Ik ben hem daar dankbaar voor.

Mijnheer de Voorzitter! Bij de algemene politieke beschouwingen drie weken geleden heb ik erop gewezen, dat deze Kamer soms onder hoge druk wordt gezet om wetsontwerpen snel af te doen, ook als een meer elegante procedure mogelijk was geweest. Wetsontwerp 15 935 betreffende de niet-c.a.o.-inkomens is hier een voorbeeld van.

De memorie van antwoord op het 5 februari 1980 uitgekomen voorlopig verslag heeft negeneneenhalve maand op zich laten wachten, waardoor er — mede gezien de ontwikkelingen die sindsdien hadden plaatsgevonden — alle aanleiding was voor een nader voorlopig verslag. Tijdsdruk maakte dit echter onmogelijk, zodat helaas de voorbereiding van dit wetsontwerp niet is geschied op de meest wenselijke manier. Ik betreur dit omdat het niet nodig was.

Mijnheer de Voorzitter! Er is een groot aantal bezwaren in te brengen tegen wetsontwerp 15 935. In de eerste plaats is het weinig fraai wanneer de Minister een belangrijke groep werknemers, in het bijzonder hen wier arbeidsvoorwaarden niet bij c.a.o. zijn geregeld, kan dwingen zich aan de resultaten van een voor een andere groep werknemers afgesloten c.a.o. te conformeren zonder dat de niet onder een c.a.o. vallenden daarbij enige inspraak hebben. Er wordt over hen en zonder hen beslist.

In de tweede plaats dreigt bij stringente en langdurige toepassing van de gevraagde wettelijke instrumenten het gevaar van verstarring. In een snel veranderende maatschappij veranderen ook de schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt. Dit geldt in het bijzonder bij jonge, dynamische bedrijven, die nieuwe technologieën willen toepassen en voor een op innovatie gericht industriebeleid van groot belang zijn. Wanneer wettelijke regels het onmogelijk gaan maken de beloning snel

aan te passen aan veranderde schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt, zullen vele innoverende initiatieven in de kiem gesmoord gaan worden.

In de derde plaats is er de kwestie van de terugwerkende kracht. Was het begin van dit jaar nog zo dat deze terugwerkende kracht, hoe verwerpelijk ook ten principale, om praktische redenen verdedigbaar was, thans is door de inmiddels voor alle werknemers voor 1980 van kracht zijnde loonmatiging de ratio aan deze terugwerkende kracht ontvallen. Het kost mijn fractie veel moeite, mijnheer de Voorzitter, akkoord te gaan met een terugwerkende-krachtregeling, waaraan geen behoefte bestaat; te meer, daar de consequenties in het geheel niet duidelijk zijn.

Immers, bij aanvaarding van dit wetsontwerp herleven krachtens artikel 13 plotseling de besluiten, op grond van de artikelen 5 en 6 van de Wet tijdelijke voorzieningen arbeidsvoorwaarden buiten collectieve arbeidsovereenkomsten genomen en worden krachtens artikel 15 overeenkomsten tussen werkgever en werknemer, welke in strijd zijn met deze thans niet van kracht zijnde besluiten, nietig. Bedoelde werkgever en werknemer mochten er echter van uitgaan dat de stopzetting van de behandeling van dit wetsontwerp in deze Kamer ten gevolge van loonpauze- en loonmatigingsbesluit zou impliceren dat de wet niet-c.a.o.-inkomens in 1980 niet zou gelden.

Had het om die reden voor de hand gelegen alsnog een wijzigingsvoorstel bij de Tweede Kamer in te dienen om de wet voor 1980 niet te laten gelden? Het minste wat wij nu mogen verwachten is dat alle besluiten op grond van de artikel 5 en 6 van de oude wet genomen per 1 januari 1980 alsnog worden ingetrokken. Is de Minister daartoe bereid?

In de vierde plaats heb ik grote problemen met de in artikel 6 door het aannemen van een amendement in de Tweede Kamer aan ondernemingsraden gegeven bevoegdheid om de Minister te verzoeken een onderzoek in te stellen naar de door de ondernemer ten aanzien van de onderscheiden categorieën van werknemers toegepaste arbeidsvoorwaarden. Hierdoor wordt aan een ondernemingsraad een politieke taak gegeven, die ten principale daar niet thuis hoort. De OR is immers een orgaan van de onderneming en dient, als bepaalde zaken hem niet goed voorkomen, deze binnen de onderneming ter discussie te stellen en zeker niet te rapporteren aan de Minister.

Hoe moet de verhouding van OR en een bepaalde groep personeel wel worden als de OR meent dat deze groep ten onrechte een verbetering van arbeidsvoorwaarden heeft gekregen en aan de Minister verzoekt een onderzoek in te stellen? Ik wil dan nog voorbij gaan aan het feit dat een OR volgens de letterlijke tekst van het artikel ook een verzoek zou kunnen doen met betrekking tot een andere onderneming. Dit zal wel niet de bedoeling zijn geweest, maar het wetsontwerp sluit het niet uit!

In de vijfde plaats is het de vraag of een wet betreffende de niet-c.a.o.-inkomens wel nodig is. In psychologisch opzicht misschien wel omdat onderhandelingspartners vermoedelijk alleen dan zullen willen matigen wanneer anderen, niet onder een c.a.o. vallende, dat ook zullen doen en daar eventueel toe gedwongen zullen kunnen worden. Dit laat het feit echter onverlet dat uit de cijfers van de laatste jaren duidelijk blijkt dat de hogere inkomens gemiddeld meer gematigd hebben dan de lagere en dat er geen enkele reden is hier dwang uit te oefenen, daar waar het blijkbaar vanzelf al gebeurt.

De maatschappelijke ontwikkeling leidt immers door hogere scholing van nieuwe arbeidskrachten en hogere eisen, welke aan vele functies moeten worden gesteld vanzelf al tot een zekere nivellering; daar is geen wettelijk instrumentarium voor nodig. In de zesde plaats moeten wij ons afvragen of de wet niet overbodig is in verband met andere ontwikkelingen op loongebied. De Minister zegt zelf in zijn op 26 november j.l. uitgebrachte memorie van antwoord dat het geenszins uitgesloten is dat in 1981 geen toepassing zal worden gegeven aan het wetsontwerp, indien tot wet verheven, en dat gelijktijdige toepassing van artikel 10 van de Wet op de loonvorming en dit wetsontwerp in het algemeen niet mogelijk is.

Nu wordt in het thans eveneens aan de orde zijnde wetsontwerp 16 503 juist voorgesteld om het bewuste artikel 10 te wijzigen met de bedoeling dit vervolgens toe te passen voor het jaar 1981. Het komt mij voor dat daaruit volgt dat dit wetsontwerp, indien tot wet verheven, niet toegepast zal worden als wetsontwerp 16 503 wetskracht krijgt en dat dit wetsontwerp derhalve overbodig is. Mocht mijn redenering onjuist zijn, dan hoor ik dit gaarne.

Mocht het zo zijn dat de Minister door het van kracht worden van deze wet ten aanzien van de niet-c.a.o.-inko-

Zoutendijk

mens bevoegdheden zou krijgen, die hij blijkens zijn eigen woorden ter verduidelijking van de beperkte loonmaatregel bij c.a.o.-partijen niet wil hebben om het beginsel van vrijheid van onderhandelen in tact te laten, dan moet een dergelijke ongelijke behandeling als discriminerend van de hand worden gewezen. De Minister is hier een duidelijke verklaring verschuldigd! In de zevende plaats is het wetsontwerp in een aantal gevallen in strikte zin niet goed uitvoerbaar. De uitvoeringsbeschikkingen, welke blijkens de memorie van toelichting zullen worden gecontinueerd en waarbij de afzonderlijke looncomponenten worden gemaximeerd, leiden er immers toe dat in vele gevallen niet aan de wet voldaan zal worden.

Uit onderzoeken van de loontechnische dienst is gebleken dat ondanks het aanzienlijk achterblijven van zowel de totale als de incidentele loonontwikkeling van niet-c.a.o.'ers in 1979 er toch een formele strijdigheid met de vorige wet kan ontstaan, soms van enkele procenten. Dit is vanzelfsprekend ongewenst. Bij de behandeling in de Tweede Kamer is door VVD en CDA een amendement ingediend met als strekking, dat in de uitvoeringsbeschikkingen slechts de totale loonontwikkeling van de niet-c.a.o.'ers zou mogen worden geregeld. Eerder genoemde strijdigheid zou hierdoor worden voorkomen. Dit amendement werd door de Minister onder meer bestreden – zie de Handelingen Tweede Kamer 1979–1980, blz. 2226 – met het argument dat de wet qua normstelling en qua controle niet kan werken zonder specificatie van de arbeidsvoorwaarden, die mogen worden verbeterd. Dit argument begrijp ik niet, te meer daar bij het bij de Tweede Kamer ingediende wetsontwerp inzake de bekostiging van arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector, wel wordt uitgegaan van een bepaalde ruimte, die beschikbaar is voor een totaal aan loonsverbeteringen, waarover vervolgens tussen partijen in vrijheid mag worden onderhandeld.

Wat bij de ene groep werknemers, die in de collectieve sector, wel kan, moet bij een andere groep, de niet-c.a.o.'ers, toch ook kunnen? Ook stelt de Minister dat bij het hanteren van de totale loonontwikkeling toetsing slechts op ondernemingsniveau zou kunnen plaatsvinden, hetgeen hij sterk afraadt, met name omdat bij regelgeving niet afgezien mag worden van de oorzaken, die aanleiding hebben gegeven tot de loonverbeteringen. Dit argu-

ment begrijp ik ook niet. Het gaat er immers om een parallelle loonontwikkeling van c.a.o.-ers en niet c.a.o.-ers te realiseren, zonder specificatie naar componenten en oorzaken. Een dergelijke parallelle ontwikkeling zal juist op ondernemingsniveau het eenvoudigste gerealiseerd kunnen worden en bovendien als rechtvaardig worden ondervonden.

Het amendement werd overigens ingetrokken, nadat de concrete toezegging was gedaan, dat correcties tot de mogelijkheden zouden moeten behoren wanneer achteraf zou blijken dat de regelgeving te ruim dan wel te krap zou zijn geweest en dat deze problematiek in de adviesaanvraag zou worden betrokken. Mijn conclusie is overigens dat achteraf gezien er toch veel te zeggen is voor het VVD/CDA amendement. Is de Minister het daar mee eens? Wat betreft de eventuele uitvoering van de wet zullen de incidenteelbepalingen van belang zijn. In 1978 en 1979 gold dat werkgevers, die geen schriftelijk systeem kenden, maar slechts bestendig gebruik t.a.v. loonsverhogingen op grond van leeftijd, etc. gebonden waren aan 0,5% van de totale loonsom van de betrokken werknemers.

In 1980 geldt het loonmatigingsbesluit, waarbij geen beperking van het incidenteel voor ambtenaren en werknemers beneden de 23 jaar en een halvering van periodieken op grond van leeftijd en dienstjaren voor werknemers vanaf 23 jaar. De beperkte loonmaatregel voor 1981 kent geen beperking van het incidenteel. Het is onaanvaardbaar indien op grond van deze wet het incidenteel uitsluitend voor niet-c.a.o.'ers alsnog door regelgeving beperkt zou gaan worden. Is de Minister het daarmee eens?

Mijnheer de Voorzitter! De Stichting van de Arbeid heeft op 11 februari j.l. laten weten het niet opportuun te achten ten aanzien van de uitvoering van dit wetsontwerp te adviseren, zodat wij nu nog niet weten hoe het zal geschieden. Begrijpelijk in verband met het toen geldende loonpauzebesluit. Zal de Stichting nu alsnog in de gelegenheid worden gesteld advies uit te brengen alvorens wordt overgegaan tot het eventueel stellen van regels?

Ten slotte nog een vraag naar aanleiding van de mededeling in de memorie van antwoord dat de SER commissie, belast met de behandeling van de adviesaanvraag betreffende een eventuele raamwet inkomensverdeling, haar werkzaamheden heeft opgeschort. Kan aangegeven worden wat

hiervan de oorzaak is en wanneer de werkzaamheden weer volledig zullen worden hervat?

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie staat voor een moeilijke beslissing. Enerzijds wil zij in deze tijd, waarin loonmatiging zo dringend geboden is, de Minister een noodzakelijk instrument niet ontzeggen, maar anderzijds is zij, mede gezien het in de memorie van antwoord gestelde, niet overtuigd dat deze wet noodzakelijk is en heeft zij vele bezwaren tegen de voorgestelde regels. Wij zullen het antwoord van de Minister echter afwachten en daarna tot een oordeel komen. Ik zou daaraan toe willen voegen dat een eventueel voorstel tot verdere verlenging na 1 januari 1982 alleen door ons zal kunnen worden gesteund als aan een groot aantal van onze bezwaren tegemoet zal zijn gekomen.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot wetsontwerp 16 503 zal ik kort zijn. De recente, uitvoerige behandeling in de Tweede Kamer, waarvan de details nog lang niet alle tot mij zijn doorgedrongen, maakt het niet nodig lang bij dit wetsontwerp stil te staan. Ik betreur het dat wederom niet op vrijwillige basis tot de hoogstnoodzakelijke matiging is gekomen en ik hoop van harte dat het niet nodig zal zijn om de gedeeltelijke loonmaatregel tot een volledige uit te breiden. Werkgevers en werknemers hebben het in eigen hand dit te voorkomen!

Ook ben ik er verheugd over dat er vooralsnog geen sprake zal zijn van een wettelijke dwang voor werkgevers en werknemers om overleg te moeten voeren over de werkgelegenheid. Het heeft mij verbaasd dat de Minister blijkbaar van mening is of was dat overleg voorgeschreven kan worden als het op vrijwillige basis niet tot stand komt. Dergelijk verplicht maar vrijblijvend overleg kan immers nimmer tot iets goeds leiden. Overigens vindt dit overleg reeds in vele bedrijfstakken plaats en heeft het VNO bij monde van zijn voorzitter inmiddels laten weten daar in principe in alle bedrijfstakken toe bereid te zijn. Het komt mij voor dat de betreurder wat dit betreft daarom beter op de achtergrond kan blijven.

Het derde wetsontwerp, nr. 16 488, betreffende de bezoldiging van leden van de Raad van State, de Algemene Rekenkamer en de rechterlijke ambtenaren geeft mij weinig aanleiding tot bijzondere opmerkingen. Het is een direct gevolg van de maatregelen, welke met betrekking tot de hogere ambtelijke salarissen zijn genomen. Dat de

Zoutendijk

Tweede Kamer heeft besloten, de in een aantal jaren uit te voeren correcties sneller te doen verlopen, heeft weliswaar niet onze instemming, maar vormt geen reden om onze stem aan het wetsontwerp te onthouden.

De heer **Van der Jagt** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Bij het doorlezen van meer dan 1000 blz. stenografisch verslag, een bijna onmogelijke zaak, waren er voor mij vooral twee onderwerpen, waarover ik nog graag een toelichting van de Minister zou ontvangen. Allereerst is daar de matiging van 2,5%, door de Regering voorgesteld.

Bij het overwegen en heroverwegen blijft het voor mij de vraag, of dit wel voldoende is om de in sneltreinvaart toenemende werkloosheid tot staan te brengen laat staan terug te dringen. Die vraag rijst te meer omdat er in de Tweede Kamer een meerderheid te vinden was, die tot 4% wilde gaan.

De Minister stelt op bladzijde 5.265 van het verslag: 'Hoewel de Kamer zich heeft uitgesproken voor een verdere matiging meen ik dat de nadelen voor de arbeidsverhoudingen, die daaruit zouden voortvloeien, zwaarder wegen dan de voordelen voor de werkgelegenheid.'

De Minister erkent dus dat een wat grotere matiging voor de werkgelegenheid voordelen biedt, maar wat zouden dan de nadelen zijn voor de arbeidsverhoudingen? Zou de Minister zijn visie hierop willen geven? Is hij bevreesd dat de FNV zich wat minder vriendelijk zou opstellen als de korting op de prijscompensatie 3% zou zijn in plaats van 2%? De Minister weet toch dat reeds de korting van 2% voor de heer Kok is als een visgraat in zijn keel?

Bij het aanhouden van een korting van 3% zou die graat hoogstens een millimeter naar beneden zakken. De Minister weet toch óók dat alle vriendelijke en goedwillende pogingen – en alle zendbrieven van de 'apostel' Albeda ten spijt – de gewenste medewerking van de sociale partners niet hebben opgeleverd.

Ik begrijp daarom de weegschaalproblematiek niet. Op de ene schaal ligt de werkloosheid, op de andere de goede arbeidsverhoudingen. Nu zegt de Minister dat, als de werkloosheid door een grotere matiging kan worden verminderd, dit nadelig uitwerkt voor de arbeidsverhoudingen.

Naar mijn oordeel laat hij daarbij de schaal naar de verkeerde kant doorslaan. Bovendien vraag ik mij af, of het

dilemma hiermee wel juist is geschetst. Is er niet een toenemend maatschappelijk draagvlak voor matiging? Gelukkig gaat ook de gewone bouwvakker begrijpen dat er wat ingeleverd móet worden ten gunste van zijn makker, die anders op de keien komt te staan.

Een volgende vraag is, of de Minister niet een te zware wissel trekt op de vrijwillige medewerking van de sociale partners. Bij de algemene beschouwingen noemde ik reeds de afgesloten c.a.o.'s bij Philips en de Hoogovens. Het was bekend dat de daarin opgenomen stijging boven de nullijn in strijd was met het regeringsbeleid. Deze grote bedrijven hielden met dit beleid niet voldoende rekening.

Wat moet de Regering nu met deze c.a.o.'s? Het is bekend dat een vrijwillige matiging in de afgelopen jaren niet tot stand kwam. Men kwam steeds boven de nullijn uit. Op welke argumenten stoelt nu het oordeel van de Minister dat het dit keer wél zal lukken? Hij weet toch dat op dit punt al zijn pogingen zijn vastgelopen, alle zendbrieven ten spijt?

Het is vooral als gevolg van deze gang van zaken dat de Minister met een gedeeltelijke loonmaatregel moest komen.

Mijn voorkeur, zo zei de Minister de vorige week in de Tweede Kamer, heeft natuurlijk de koninklijke weg van vrijwilligheid en overleg; daarom heb ik voor 1981 geen algemene maatregel willen afkondigen. Hij heeft de eigen verantwoordelijkheid en de zelfstandigheid van de sociale partners zo weinig mogelijk willen aantasten.

Of de heren Van Veen en Kok dit ook zo aanvoelen waag ik evenwel te betwijfelen. Zij zullen eerder deze vrijheid en zelfstandigheid aanvoelen zo als een hond zich voelt aan de ketting. De Minister kan zich visueel deze toestand wel indenken. De ketting is niet langer dan de Minister wenst.

Mijnheer de Voorzitter! Ik erken dat die ketting tijdelijk nodig is. Ik heb mijn grote twijfels over de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen. De Minister denkt dat hij met de voorgestelde wetsteksten de handen van de sociale partners op elkaar krijgt. Ik geloof daar niet in. De eerste reacties zijn er ook niet naar.

Minister **Albeda**: Ik heb toch nergens gezegd dat ik de handen op elkaar zou krijgen? Het gaat mij om die vrijheid en zelfstandigheid, ook al vinden de sociale partners dat helemaal niet leuk.

De heer **Van der Jagt** (GPV): U hebt gedacht dat u met de vrijheid die u nog

gaf met de gedeeltelijke maatregel de sociale partners gunstig kon stemmen. Daar geloof ik niet in.

Minister **Albeda**: Ik heb dat helemaal niet gedacht. Ik vind het knap dat de geachte afgevaardigde weet wat ik dacht.

De heer **Van der Jagt**: Als u dat niet denkt, vind ik u realistisch. Ik heb het bij uw hele procedure als achtergrondmuziek beschouwd.

Op grond van de ervaringen van de afgelopen jaren zou ik een verlenging van de algemene loonmaatregel voor 1981 als effectiever hebben gezien, gecombineerd met een grotere loonmatiging. De situatie waarin wij verkeren vereist dat naar mijn mening. Ik behoef er alleen maar op te wijzen, dat het financieringstekort dit jaar in plaats van de geplande 5 1/2% vermoedelijk 7 1/2% bedraagt.

Bij deze ontwikkeling passen geen cijfers achter de komma meer, maar zal een financieel, economisch en sociaal deltaplan nodig zijn. Nu de Regering en de meerderheid in de Tweede Kamer hiervoor niet hebben gekozen, wil ik de Regering het voordeel van de twijfel geven en mijn steun aan de voorliggende voorstellen geven. Bovendien, zouden deze wetsvoorstellen niet worden aangenomen, dan gebeurde er helemaal niets. Dat zou erger zijn.

De heer **Kaland** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Namens mijn fractie wil ik een vraag stellen over wetsontwerp 16488. Vooraf echter merk ik op, dat dit vermoedelijk niet nodig was geweest indien wij de normale schriftelijke behandeling van dit wetsontwerp hadden kunnen doen plaatsvinden. Desondanks zijn wij bereid, tegemoet te komen aan het verlangen van de Regering het wetsontwerp nu te behandelen en zo mogelijk af te handelen.

Onze vraag gaat niet zozeer over hetgeen in het wetsontwerp is verwoord, maar over hetgeen er niet in staat. Naar onze opvatting – wij vragen de Minister of dit juist is – zal als gevolg van de verlaging van de bezoldiging van de vice-president van de Raad van State ook het inkomen van de Koningin worden beïnvloed.

Als dat zo is, geldt dit ook voor de overige bezoldigde leden van het Koninklijk Huis. Wij verkeren namelijk in de mening dat een van de samenstellende delen van het inkomen van de Koningin is afgeleid van of gebaseerd op de bezoldiging van de vice-president van de Raad van State.

Kaland

Ware het, als dit zo is, dan niet beter geweest, daarvan ook melding te maken in de memorie van toelichting? Het lijkt er nu op, dat deze wetgeving uitsluitend van toepassing is op de groepen die in de wet worden genoemd.

Graag een antwoord hierop van de zijde van de Regering. Wij willen hieraan met name de vraag verbinden, wat dit inhoudt, zowel voor de Koningin als voor de leden van het Koninklijk Huis. Is over de consequenties van deze wet overleg gepleegd met de Koningin en haar Huis?

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.35 uur tot 13.35 uur geschorst.

Aan de orde zijn de **algemene financiële beschouwingen over de rijksbegroting voor het jaar 1981 (16 400)**.

De heer **Zoon** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij niet nodig mijn interventie, die ik mede namens de fractie van de PPR mag houden, te beginnen met te illustreren dat de in Bestek '81 ontworpen plannen niet gerealiseerd zullen worden.

Dat weten wij zo langzamerhand wel en zowel de Minister-President als de Minister van Financiën hebben dat toegegeven. Het zou overigens niet juist zijn om van onze kant, bij alle kritiek die wij op het beleid van deze Regering hebben, geen oog te hebben voor het feit dat het haar, evenals haar voorganger, niet heeft meegezeten.

De miljoenennota en de Macro-economische Verkenningen schilderen ons een economische toestand en een perspectief die steeds problematischer worden. De realiteit van vandaag lijkt echter de verwachtingen voor 1981 al te overtreffen.

De werkloosheid breekt het ene droevige record na het andere; bedrijfssluitingen zijn aan de orde van de dag en je vraagt je af, hoeveel mensen de werkweek beginnen met de bange vraag of er aan het einde van de week nog wel werk voor hen zal zijn.

Laat mij proberen in het kort en in grove lijnen de ontwikkelingen aan te geven die in de huidige problematiek uitmonden. Zie ik het goed, dan zijn er drie elkaar versterkende ontwikkelingen, twee van structurele en één van conjuncturele aard, die in hun effect niet exact te scheiden zijn. Structureel is de vervanging van menselijke arbeid door machines.

Zij begon in de landbouw waar de werkgelegenheid terugliep van 600.000 manjaren direct na de oorlog, tot ongeveer 275.000 manjaren nu. In het midden der jaren zestig kwam er ook een eind aan de voordien zo krachtige groei van de werkgelegenheid in de industrie: tussen 1965 en 1972 – er was toen nog geen sprake van oliecrises – verminderde het aantal manjaren met ongeveer 220.000.

Daarna ging de daling, naar wij mogen aannemen mede gestimuleerd door de oliecrisis, door. In 1979 werd een niveau bereikt dat rond 400.000 manjaren lager was dan dat van 1965 en ongeveer even hoog als dat van 1947.

Deze structurele daling van de werkgelegenheid in landbouw en industrie vormde geen probleem – althans landelijk niet, regionaal vaak wel – zolang de werkgelegenheid in de dienstensector aanvankelijk in de tertiaire, later ook en vooral in de quataire sterker bleef toenemen en de groei van het nationaal inkomen zodanig was dat zowel de particuliere als de collectieve sector aan hun trekken konden komen.

Problemen kwamen er pas met de olieprijsverhogingen. Zij betekenen dat wij voor hetgeen wij van elders nodig hebben, meer van onze eigen produkten moeten afstaan. Er is sprake van een welvaartsverplaatsing vanuit ons land, de andere industrielanden en de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden naar de landen die olie voortbrengen.

In de eerstgenoemde groepen landen is sprake van een op zijn minst relatieve verarming en dat vereist aanpassing. Dat is wat ik de tweede structurele ontwikkeling wil noemen.

Wanneer de groei minder wordt of geheel achterwege blijft – volgens zojuist verschenen jaarcijfers van het CBS is het nationaal inkomen in constante prijzen in 1980 zelfs gedaald – dan blijkt dat niet alles meer kan. Was het voorheen zo dat wij ons nauwelijks bewust waren dat wij keuzes deden, steeds meer ervaren wij niet nu dat er echt gekozen moet worden.

Groei in de collectieve sector eist matiging in de particuliere sfeer; expansie in de private sector betekent dat er minder te besteden valt aan collectieve voorzieningen. De Staatssecretaris heeft in een lezing voor het Centrum van Directeuren over deze problematiek interessant materiaal verstrekt.

Het feit dat ik zijn gegevens interessant vind, wil overigens niet zeggen dat ik er dezelfde conclusies aan zou willen verbinden als hij. De gegevens hebben betrekking op de verdeling

van de groei van het nationaal inkomen in een drietal perioden over overheid, lonen en winsten.

In die verdeling zijn verschuivingen opgetreden. Doordat de Staatssecretaris alleen de aandelen in de groei, de mutaties, vermeldt en niet de uitgangssituatie in elk der perioden, kan niet worden beoordeeld of die verschuivingen soms gewenst konden zijn. Zij komen daardoor – om een term van de Staatssecretaris te gebruiken – dramatischer over dan zij in feite zijn.

De problemen van de structuurveranderingen – de vervanging van mensen door machines en de aanpassing aan welvaartsverschuivingen – worden versterkt door de conjuncturele gevolgen van de tweede oliecrisis, het inzakken van de economie in de Verenigde Staten en de over het algemeen door de overheden uit vrees voor inflatie gevoerde restrictieve politiek, waardoor de bestedingen niet worden gestimuleerd.

Zoals al gezegd, geloof ik niet dat de gevolgen van elk van deze ontwikkelingen afzonderlijk voor de werkloosheid zijn aan te geven. Wat de structurele gevolgen elk voor zichzelf zijn, is misschien niet zo belangrijk. Het zou wel van groot belang zijn als de conjuncturele component te kwantificeren was. Kan de Minister hierin misschien enig licht verschaffen?

Voor de oplossing van de structurele problemen is matiging vereist. Blijkens de miljoenennota zou de Regering die matiging willen zien op twee fronten, namelijk in de particuliere sector door een vermindering van de inkomensaanspraken en in de collectieve sector door een verlaging van het financieringstekort.

Van een vermindering der inkomensaanspraken wordt een herstel van onze concurrentiepositie en van de ontwikkeling van de werkgelegenheid verwacht; het terugdringen van het financieringstekort laat het bedrijfsleven meer ruimte op de geld- en kapitaalmarkt en heeft een drukkende invloed op het rentepercentage.

Aldus zou ook daardoor de concurrentiekracht en daarmee de werkgelegenheid worden bevorderd. Toegegeven, het klinkt allemaal zeer aannemelijk, maar er zijn toch nogal wat vraagtekens te plaatsen.

Zo lijkt het mij allerminst waarschijnlijk dat de afnemende van de werkgelegenheid als gevolg van mechanisatie en automatisering in de industrie en sommige delen van de dienstensector – over de landbouw hoeven wij helemaal niet te praten – door inkomensmatiging tot staan zal worden gebracht.

Zoon

Die ontwikkeling gaat door en ik geloof dat dat, juist vanwege onze concurrentiepositie ook nodig is. Onze industrie zal op internationaal vlak mee moeten kunnen. Ik vraag mij wel eens af, of de terughoudendheid van de werknemers ten aanzien van de lonen in de jaren vijftig en het begin der jaren zestig er niet toe heeft geleid dat onze industrie te weinig heeft gemechaniseerd en te lang te arbeidsintensief is gebleven en daardoor nu meer in de moeilijkheden zit.

Als gevolg van die grotere arbeidsintensiteit konden latere loonstijgingen, onder moeilijker economische omstandigheden, niet worden opgevangen. Als dat zo is dan zou de terughoudendheid van de jaren vijftig worden beloond met werkloosheid dertig jaar later.

Matiging leidt op korte termijn niet tot werkgelegenheid. In zijn in 1947 aan de Nederlandse Economische Hoogeschool verdedigde dissertatie 'Loonshoogte en werkgelegenheid', waarin de klassieke en de Keynesiaanse theorie empirisch worden getoetst, heeft H.J. Witteveen, in brede kring en zeker hier bekend, al aangetoond dat de vraag naar arbeid op korte termijn inelastisch is. Tot een zelfde conclusie lijkt tabel 1.5 op blz. 24 van de MEV te leiden.

Daarin wordt een uitwerking gegeven van het voorstel van de Regering aan de sociale partners om, in ruil voor matiging, het financieringstekort te laten oplopen. Volgens deze uitwerking levert een loonmatiging van 2%, gepaard gaande met een lastenverlichting van f 1 miljard het eerste jaar geen daling van de werkloosheid op, maar na ongeveer 5 jaar een vermindering met 25.000. Jammer genoeg worden de effecten voor tussenliggende jaren niet genoemd.

Kan de Minister deze effecten nog achterhalen? Is degenen van wie matiging wordt verwacht, wel voldoende duidelijk gemaakt dat de gevolgen niet gelijktijdig te verwachten zijn en dat het niet zeker is dat zij zich ook precies daar zullen voordoen waar gematigd is?

Onvoldoende voorlichting over de effecten van matiging kan tot teleurstelling leiden en dat bevordert de bereidheid niet; Er moet ook zekerheid worden geboden dat iedereen matigt, zodat geen voedsel wordt gegeven aan het prisoner's dilemma, waarvoor Professor Van den Doel niet moe wordt ons te waarschuwen.

Matigen moet, maar het moet wel rechtvaardig gebeuren. Er wor-

den wat dit betreft grove tactische fouten gemaakt. Hoe zal het feit dat een president-directeur van een onderneming die zware verliezen lijdt, met een gouden handdruk van een paar miljoen naar huis wordt gestuurd de bereidheid tot matiging van de modale werknemer en van allen die daar met hun inkomen nog onder zitten, beïnvloeden?

De bewindslieden zullen begrijpen dat deze retorische vraag niet tot hen is gericht. Wat ik wel graag wil weten is, hoe de op blz. 24 van de Miljoenennota en blz. 58 van de MEV gegeven procentuele mutaties van het reëel beschikbaar inkomen voor de andere inkomensgroepen dan de modale werknemer zijn bepaald.

Wordt voor iedere inkomensgroep met de prijsindex van de gezinsconsumptie van werknemersgezinnen gewerkt, of wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat gezinnen met hogere en lagere inkomens vanwege een van de standaardgezinnen afwijkend consumptiepatroon met een andere prijsstijging te maken hebben?

Zou het ook niet zo zijn dat degenen met hogere inkomens meer mogelijkheden hebben om prijsstijgingen te ontgaan, bij voorbeeld door uit te wijken naar andere kwaliteiten? Het recente Vegin-onderzoek naar de druk van de gasprijs op de verschillende inkomensgroepen, roept uiteraard dergelijke vragen eveneens op.

Matiging alleen is niet voldoende. In een bijlage van 'De Werkgever' van 11 december jl. wordt onder een tabel met de loonontwikkeling der laatste jaren opgemerkt, dat er als gevolg van wisselkoersveranderingen nog verlies in de concurrentiepositie is.

Er zijn ook bedrijven die meer last blijken te hebben van het renteniveau en de harde gulden dan de arbeidskosten. Voorts wordt op blz. 33 van de Miljoenennota een tabel gepresenteerd waaruit blijkt dat de bruto-bedrijfsinvesteringen en de export van goederen, die beide in het belang van het herstel van onze economie moeten worden opgevoerd, een gecumuleerde invoerquote hebben die ruwweg tweemaal zo hoog is als die van de particuliere consumptie, de investeringen in woningen en de overheidsuitgaven. Dit betekent dat een flink deel van de gecreëerde werkgelegenheid in het buitenland terecht komt en dat houdt tevens een verzwaring in van de betalingsbelansproblemen.

Lagere kosten hebben weinig zin als er onvoldoende vraag naar produkten, als er geen afzetmogelijkheid is. De vraag van de OPEC-landen blijft achter

bij de middelen waarover zij beschikken, als gevolg van een te geringe absorptiecapaciteit; de vraag van de ontwikkelingslanden blijft achter bij de behoeften omdat zij niet over voldoende middelen beschikken.

Stimulering van deze vraag is een mondiaal probleem dat voor een structurele aanpak van de werkloosheid moet worden opgelost. De olieproducerende landen moeten worden bewogen hun middelen terug te sluisen in de wereldeconomie.

Voorts verdient het voorstel van prof. Tinbergen c.s. om te komen tot een wereld-werkgelegenheidsplan de aandacht. Terecht gaat dit voorstel ervan uit dat het niet te rechtvaardigen is dat in een wereld waar zoveel van de meest dringende behoeften niet worden bevredigd, produktiefactoren onbenut blijven.

Het zou van belang zijn indien het voorstel – een plan is het nog niet – in ruime kring zou worden opgepakt, bestudeerd en op zijn merites getoetst. Hopelijk is met het feit dat Minister De Koning er zich positief over heeft uitgelaten een eerste belangrijke stap gezet.

Mijnheer de Voorzitter! Gesteld dat het proces van aanpassing aan structurele ontwikkelingen achter de rug is, dan zal het niet zo zijn dat de werkgelegenheid in de particuliere sector is teruggekeerd naar het niveau van enkele jaren geleden. Een zo krachtige groei van de werkgelegenheid – wel te onderscheiden van de productie! – zit er niet meer in.

Natuurlijk zullen er uitzonderingen zijn; denk bij voorbeeld aan de voorstellen van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in 'Plaats en toekomst van De Nederlandse industrie'. de groei van de werkgelegenheid zal vooral van de, in belangrijke mate door de collectieve sector gefinancierde, quaire sector moeten komen. Wat dat betreft, zou ik naar de intentie van de Regering willen informeren.

Aanleiding daartoe zijn enkele passages op blz. 55 van de Miljoenennota die betrekking hebben op het verband tussen collectieve financiering van de quaire sector en de werkgelegenheid in die sector. Ik vraag mij af, of het wel waar is dat er gevallen zijn, waarin de vraag naar collectieve diensten niet of nauwelijks wordt beïnvloed door verschuivingen in de financieringswijze.

Gaat de Regering er in de daarbij gegeven voorbeelden niet aan voorbij dat collectieve financiering altijd en voor iedereen de mogelijkheid schept behoeften in vraag tot uiting te doen

Zoon

komen, terwijl het bij financiering langs andere weg voor een aantal onzer bij behoeften moet blijven?

Is het daarom niet zo dat collectieve financiering altijd tot meer werkgelegenheid leidt? Is de Regering hier mischien begonnen met een aanloop naar een ruimere toepassing van het profijt-beginsel?

Mijnheer de Voorzitter! Structurele problemen, tot uiting komend in verminderde of achterwege blijvende groei, gaan we in eigen land – mondiaal per se niet – te lijf met matiging. Conjuncturele problemen plegen wij op andere wijze aan te pakken, nl. door middel van stimulering. Zowel in de Miljoenennota als in de Macro-economische verkenning wordt gewag gemaakt van het feit dat de conjuncturele neergang wordt versterkt doordat veel landen uit vrees voor de inflatie een restrictief in plaats van een stimulerend beleid voeren.

De Macro-economische verkenning oppert echter hoopvol dat zowel in Europa als in de Verenigde Staten het beleid in meer expansieve richting zal worden omgebogen. Stimulering is dus wel van belang, maar het gebeurt niet. Waarom niet? In het voorwoord van de Miljoenennota geeft de Minister van Financiën het antwoord. 'Het kabinet heeft (.....) voor de keus gestaan tussen maatregelen die weliswaar op korte termijn het economische beeld verbeteren, maar die niet tot een werkelijke keer ten goede leiden, en maatregelen die op korte termijn weinig zichtbare resultaten hebben, maar die wel de fundamenten leggen voor een meer gezonde economie.

Het kabinet heeft voor deze laatste maatregelen gekozen. Terugdringing van het financieringstekort heeft daarbij een hoge prioriteit gekregen'.

De bezwaren en gevaren van een te groot financieringstekort zijn ons bekend: een te groot beroep van overheidswegen op de geld- en kapitaalmarkt; hogere rente; verdringing van het particuliere bedrijfsleven van de financieringsbronnen; aantasting van de concurrentiepositie; inflatoire tendensen; betalingsbalanstekorten; minder vertrouwen in de gulden; grote rente- en aflossingslasten van staatsschuld en problemen met de terugkeer naar het trendmatig begrotingsbeleid, al zal ik er niet zó lang van wakker liggen als dat laatste in 1983 in plaats van in 1982 gebeurt.

Wie de bezwaren van het grote financieringstekort niet serieus neemt, kan een lesje nemen bij de Thesaurier-Generaal die in een inleiding voor het A.B.P. de problematiek breed heeft uitgemeten en in afschrikwekkend perspectief heeft geschilderd, of bij de Directeur van het Binnenlands Geldwezen, die in E.S.B. van 10 december j.l. uiteenzet welke verstoringen het financieringstekort teweeg kan brengen in de monetaire sfeer en op de kapitaal-, de geld- en de valuta-markt.

Wanneer we dan ook nog vernemen dat het financieringstekort dit jaar de 7% al heeft overschreden en dat de Minister van Financiën niet uitsluit dat de 8% wordt gehaald, dan zouden we aan conjuncturele stimulering van de economie mischien helemaal niet meer mogen denken.

Nochtans wil ik de Minister enkele gedachten voorleggen. Ik ga daarbij uit van het feit dat, zoals ook in de Miljoenennota en de M.E.V. wordt onderkend, stimulering de conjunctuur kan verbeteren.

Voorts herinner ik eraan dat de secretaris-generaal van de OESO, blijkens een bericht in het Financieel Dagblad van 5 december j.l., van mening is dat die OESO-landen die een redelijk lage inflatie hebben, van het huidige beleid van vraagbeperking kunnen afstappen en herstel van de economische activiteit kunnen toelaten en, zó nodig, aanmoedigen. De vraag is of het nu niet mogelijk is braakliggende productieve krachten via stimulering te benutten.

Wanneer dat lukt wordt er meer geproduceerd en dan ontstaat er geen inflatie. Zo'n stimulus zou wellicht niet stuiten op het door de Thesaurier-Generaal in zijn eerder genoemde inleiding geuite bezwaar dat 'de aanwending van dit tekort ook niet altijd door economische rationaliteit werd gekenmerkt'.

Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke stimulerend beleid niet algemeen, maar gericht moet zijn, anders heeft het inflatoire gevolgen. Monetaire financiering is in een dergelijke situatie naar mijn oordeel ook niet zo verwerpelijk als de Directeur Binnenlands Geldwezen ons in zijn E.S.B.-artikel schetst, terwijl het bedrijfsleven niet met renteverhoging wordt geconfronteerd.

Het vereist wel dat het monetaire beleid dat, anders dan de kredietrestrictie en de uitlatingen van de zijde van onze centrale bank doen vermoeden, zeker niet zo stringent is gevoerd, aan een verdere liquiditeitscreatie zijn medewerking verleent. Ik wil er overigens nadrukkelijk op wijzen dat zo'n gericht stimulerend de voor de aanpak van de structurele problemen noodzakelijke matiging niet uitsluit.

Ik ben mij ervan bewust dat zo'n beleid duidelijke grenzen heeft. Als er geen onbenutte produktiemogelijkheden zijn, moet men er niet aan beginnen; als de mogelijkheden zijn uitgeput moet de stimulering worden gestaakt, anders werkt zij alleen maar de inflatie in de hand, zonder dat er iets tegenover staat.

Het spreekt vanzelf dat er ook behoefte aan de produktie – die natuurlijk ook uit diensten kan bestaan – moet zijn, maar ik geloof niet dat wij ons daarover zorgen behoeven te maken. Ik zou graag de mening van de Minister hierover horen.

Acht hij het mogelijk dat wordt onderzocht waar capaciteit en initiatieven aanwezig zijn die kunnen worden benut? Bieden b.v. de dezer dagen verschenen 'Bedrijfstakverkenningen' geen aanknopingspunten voor gericht stimulering? En als er mogelijkheden zijn, zou hij dan een experiment willen wagen?

Ik doe de suggestie met enige aarzeling, want stimulering is niet vrij van risico's. Bij mij geeft echter de doorslag dat het niet aangaat de angstwekkend stijgende werkloosheid vooral te bestrijden met maatregelen die alleen op middellange termijn resultaat kunnen hebben. Een combinatie van neo-klasiek en Keynesiaans beleid lijkt mij daarom nodig.

□

De heer **Terwindt** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Een bijdrage leveren aan de financiële beschouwingen over de rijksbegroting 1981 is geen opwekkende taak. De cijfers geven een somber beeld, en de mededelingen welke we van regeringszijde kregen over de laatste ontwikkelingen maken dit beeld helaas alleen maar slechter.

Vanaf Prinsjesdag tot nu toe hebben vele financiële deskundigen analyses en beschouwingen gegeven over de toestand van 's rijks financiën en in grote lijnen dekken deze analyses elkaar. De conclusies waartoe allen komen is: We kunnen zo niet verder, want de machine is aan het vastlopen.

Als woordvoerder van mijn fractie zal ik mij dit jaar niet alleen bezighouden met beschouwingen over het structureel begrotingstekort, de betalingsbalans, de groei van de collectieve uitgaven en al dat soort zaken.

Zeeren velen hebben daarover in de laatste maanden hun licht laten schijnen en het zal mij niet lukken om hier met iets te komen dat nog niet gezegd is.

Mijn bijdrage aan de financiële beschouwingen over de begroting 1981 in deze Kamer wil ik ophangen aan de

Terwindt

beide 'leitmotieven' van de CDA-programma's in 1977 respectievelijk 1981 namelijk 'Niet bij brood alleen' en 'Om een zinvol bestaan'.

We wisten in 1977 dat de individuele welvaartsgroei niet ongelimiteerd voort zou kunnen gaan en we vroegen ons af of ervoor in de plaats een drijvende kracht in de maatschappij ontwikkeld kon worden van een hogere orde.

Nu we drie jaar verder zijn, blijkt het niet moeilijk om in de praktijk zulke doelstellingen te vinden, ze worden ons immers opgedrongen door een snel afbrokkelende werkgelegenheid, vooral in de industrie; door een financieel monetair-economisch frame dat scheuren vertoont, en door een angst voor het eventuele verlies van opgebouwde zekerheden voor het individu in onze maatschappij.

Het CDA ontwerpverkiezingsprogramma voor de volgende periode van 1981 tot 1985 gaat op deze vraagstukken in. Het probeert een perspectief of strategie te schilderen dat fatalisme bestrijdt en oproept tot een nieuw élan, om de knelpunten voortvloeiend uit menselijk handelen in het verleden op te lossen met activiteiten van mensen, die thans meer weten en de materiële welvaart moeten kunnen relativeren.

'Om een zinvol bestaan' doet geen concrete invullingen voor de huidige problemen, maar geeft de richting aan hoe eruit te komen.

In mijn bijdrage aan dit debat wil ik dezelfde benadering hanteren. Te beginnen met onze kijk op de huidige financieel-economische gang van zaken ga ik vervolgens in op de belangrijkste doeleinden van het financieel-economisch beleid in de jaren tachtig, ten slotte hoop ik in te gaan op enkele instrumenten, die nodig zullen zijn voor het bereiken van deze doeleinden.

Bij het beoordelen van het financieel-economisch beleid in deze kabinetsperiode ga ik terug naar de doelstelling van Bestek '81 om dan te zien wat daarvan terechtgekomen is. Onze algemene beoordeling van het financieel-economisch beleid sluit goed aan op wat de Minister-President zelf in zijn antwoord bij de politieke beschouwingen op 26 november jl. in deze Kamer heeft opgemerkt, nl.: 'Het zijn de overheid en de inkomstrekkers geweest die hun claims op de groei onvoldoende aan de nieuwe omstandigheden hebben aangepast'.

Ook de Minister van Financiën was in zijn tweede termijn bij de financiële beschouwingen in de Tweede Kamer

(zie Handelingen blz. 310, 1e kolom) duidelijk, toen hij over de werkgelegenheidsproblematiek zei: 'Verder moet men bij dit alles beseffen, dat het voorgestelde beleid voor 1981 een eerste aanzet is voor structureel werkgelegenheidsherstel; een aanzet, die na 1981 ongetwijfeld een vervolg behoeft'.

Daarmee typeren beide bewindslieden duidelijk dat én het gevoerde beleid om een aantal redenen niet het optimale was, én dat daarin verandering moet komen, te beginnen met het nieuwe begrotingsjaar.

In het Bestekbeleid onderken ik enkele positieve, maar helaas veel negatieve beleidsonderdelen, alsmede van buiten komende tegenvallers. Het sterkst springt naar voren de toestand op de arbeidsmarkt.

Deze toestand is kortweg afgrijselijk. De werkloosheid is momenteel zelfs groter dan de ramingen, waartoe wij destijds kwamen bij ongewijzigd beleid; toen ging het om 280.000 werklozen. Nu gaan wij 1981 in met het afschuwelijke werkloosheidscijfer van boven 300.000.

Het Bestek heeft hier dus gefaald. Het beleid mikte op een financieringstekort van 4,5%. Deze dagen werd een tekort van rond 7% ja zelfs 8% genoemd. Ik kom daar verder op terug. De lopende rekening van de betalingsbalans zou, zelfs bij ongewijzigd beleid op + 2% nationaal inkomen uitkomen.

Wij worstelen nu met een tekort van dezelfde grootte. Kan de Minister zeggen hoe deze balans er volgens de gegevens waarover hij thans kan beschikken er op het einde van dit jaar uit zal zien?

De arbeidsinkomensquote zou op 91 blijven staan en het beleid zou gericht worden op een verlaging. Maar wij schrijven nu ruim 96 voor 1981. Ook de nominale loonstijging en de inflatie zijn hoger dan waar wij op mikten. Zeker ook voor het laatste geldt de kanttekening dat prijsstijging via de import ons voor een belangrijk deel is opgedrongen.

Toch kan men niet zeggen dat de inflatie met een gemiddelde van 5% over de periode 1978-1980 er erg ongunstig afkomt in vergelijking met die in ons omringende landen. Alleen West-Duitsland en Zwitserland springen er met 4,5%, respectievelijk 3% nog beter uit.

Dat vrij gunstige resultaat heeft zich ook vertaald in een relatief matige jaarlijkse toename van de arbeidskosten met gemiddeld 6,8%, al is dit cijfer op zichzelf toch vrij fors. Ik hoef niet uitvoerig in te gaan op de oorzaken van deze ontwikkelingen.

De economische groei is sterk tegeengevallen en in het Bestek waren geen instrumenten ingebouwd om tegenvallers te keren. Ook de extra aardgasbaten, die door de nieuwe energiecrisis ons deel werden, zijn als vandoord grotendeels voor financiering van de lopende uitgaven ingezet.

De achterliggende oorzaken zijn te vinden in de - alle goede voornemens ten spijt - toch fors stijgende collectieve lasten enerzijds, en de volstrekt versterkte arbeidsmarkt anderzijds.

De collectieve lasten gingen omhoog. Tabel 5.1.2. in de Miljoenennota (blz. 48) is wat dat betreft een open boek. Er was een sterke toename van het beslag van de collectieve uitgaven op het nationale inkomen van 60% in 1977 tot 68% in 1981, terwijl de ruimte voor echt overheidsbeleid i.c. overheidsconsumptie in investeringen is afgenomen!

De grote slokop vormen de overdrachtsinkomens ten behoeve van werklozen, arbeidsongeschikten, zieken en laagstbetaalden; het is een soort nationaal verzekeringsbedrijf met een grote afwijking ten opzichte van de bestaande bedrijven, namelijk het slechte rendement! Dit dilemma tussen investeren en geld uitkeren komt extra scherp naar voren bij het Departement van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Terugkerend naar het Bestek zou ik de Minister willen vragen een overzicht te geven van de extra ombuigingen, die uiteindelijk zijn gerealiseerd enerzijds, en anderzijds de extra uitgaven die niet waren te voorzien maar onder de druk van de omstandigheden toch zijn gedaan? Wat is er per saldo omgebogen?

Een lichtpuntje bij al deze miljarden-tekorten is het succes dat de Regering gehad heeft bij de herziening van de exportcontracten van ons aardgas. Kan de Minister aangeven in welke mate het aandeel van de aardgasinkomsten in de totale inkomsten van de rijksbegroting - 1980 = 11,3%; 1981 = 14,5% - verder zal toenemen in de jaren 1982 en later, dank zij deze prijsaanpassingen?

Een tweede vraag betreft de directe aanwending van deze baten voor het gezondmaken van de economische structuur, in het bijzonder een forse vermindering van het financieringstekort, en de financiële positie van de ondernemingen. Voor 1981 blijft deze laatste bijdrage nog bescheiden. Immers, er is f 1.3 miljard extra uitgetrokken voor deze versterking, terwijl de aardgasbaten met f 4.7 miljard zullen toenemen.

Terwindt

In de afgelopen jaren heeft onze volkshuishouding op haar herstellvermogen ingeteerd.

Het financieringstekort, de rendementen en het opgebruikte aardgas spreken een duidelijke taal. Met name het financieringstekort en het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans maken het voeren van een conjunctuurpolitiek vrijwel onmogelijk. Dit is een bittere conclusie bij de huidige fors stijgende werkloosheid, die voor een deel óók conjuncturele achtergronden heeft.

In dit verband stel ik enkele vragen:

Volgens het kwartaalbericht van de Nederlandsche Bank van september 1980 bedraagt het financieringstekort van de overheid over de 12-maandsperiode juli-1979 tot en met juni-1980 6,7%. Wil de Minister aangeven wat de cijfers zijn voor de laatst bekende 12-maandsperiode? Hoe hoog zal dit cijfer op 31 december zijn?

Kan de Minister nadere toelichting geven over de achtergrond van die tegenvallers?

Wat zijn de gevolgen van een uit de hand lopend financieringstekort in 1980 en voor het tekort in 1981?

Hoe groot is de buitenlandse participatie in de financiering van ons tekort? Staat deze ontwikkeling niet haaks op wat werd gesteld in de behartenswaardige paragraaf in de Miljoenennota 1980 onder de titel 'lenen in buitenland geen uitweg'?

Een man van onverdachte huize in deze materie, de thesaurier-generaal, de heer Wellink, heeft in een voordracht voor het ABP onlangs aangegeven dat, wanneer het stijgingstempo van de staatsschuld uit de jaren 1970-1980 de komende 20 jaar voort zou gaan, bij een gemiddeld begrotingstekort van 5% - we zitten daar nu helaas ver boven - in het jaar 2000 meer dan 11% van het nationaal inkomen elk jaar alleen al op zou gaan aan rentebetalingen en aflossingen!

Elke miljard gulden waarmee het begrotingstekort blijvend wordt vergroot, zo berekende dr. Wellink, eet zich zelf als het ware binnen een jaar of tien op. Deze ontwikkeling doet de heer Wellink concluderen, dat geleend geld goed besteed moet worden. Dat wil zeggen dat een lening zich moet terugverdienen!

Van overdrachtsinkomens die opgaan aan buitenlandse auto's, elektronica en vakantiereizen kun je dat moeilijk zeggen. Wat vindt de Minister van de uitspraak van deze zo zeer deskundige?

Wij tillen zwaar aan het te hoge financieringstekort, dat door de recente operatie met de lonen nog verder is opgeschroefd. De kapitaalmarkt wordt al krapper door de steeds teruglopende besparingen, die op zichzelf in afnemende mate in de risicodragende sfeer worden ingezet. De particuliere besparingen zijn in de periode 1970-1980 als percentage van ons nationaal inkomen bijna gehalveerd!

Kennelijk waren reële loonstijgingen en de toename van de overdrachtsinkomens toch nog onvoldoende om de materiële bestedingsbehoefte van de particulieren te dekken. Op deze wijze wordt echter de overheidsbegroting het slachtoffer van de eigen goede bedoelingen van de overheid jegens de zwakken en laagstbetaalden.

De afroming van de kapitaalmarkt door de overheid wordt eerder meer dan minder, met als gevolg een rentepercentage dat lager zou kunnen zijn en investeringen die uit de markt worden gedrukt.

Na deze inventarisatie zou ik de Minister opnieuw enkele vragen willen stellen.

Hoe komt het dat de structurele vermindering van het aanbod van spaarkapitaal niet geleid heeft tot een overeenkomstige vermindering van het overheidsberoep op de kapitaalmarkt? Is er sprake van verschuiving van monetair beleid van financiering, door middel van geldschepping naar het aantrekken van vreemd vermogen?

Waarom worden bespiegelingen als de heer Wellink voor het ABP heeft gehouden niet opgenomen in de Miljoenennota ter onderbouwing van een meerjarenbegrotingsbeleid?

Is de Regering bereid c.q. in staat om haar beslag op de kapitaalmarkt te verminderen ten gunste van de investeringen van het bedrijfsleven? Waarop legt de Regering de nadruk, op het scheppen van voorwaarden om de ondernemingen zelfstandig middelen aan te laten trekken, of op een centraal sturend investeringsbeleid via WIR, IPR en andere regelingen? Het zal de Minister duidelijk zijn dat onze fractie voor het eerste kiest.

Deze vragen gaan in op enkele cruciale beleidsopties voor de komende jaren. Ze laten geen onduidelijk geschipper toe. Dat kan ook niet gezien de ernst van de sociaal-economische problemen waar we nu en straks mee te maken hebben.

Daarmee ben ik gekomen aan de van buiten komende tegenvallers. Het grootse knelpunt is de afbrokkelende werkgelegenheid vooral in de indus-

trie, een verdubbeling van de werkloosheid en de arbeidsongeschiktheid sedert 1975; een trend waarvan het eind voorlopig nog niet in zicht is.

Wij zullen ons nu druk moeten maken hoe we deze nieuwe dreiging van grote aantallen inactieven af kunnen wenden. De Regering verwijst daarvoor naar het WRR-rapport inzake de Nederlandse industrie en de daarin opgenomen aanbevelingen. Jammer genoeg worden rendementsverbeterende maatregelen spaarzaam genoemd en ligt het accent op regelende en controlerende nieuwe instanties.

Voorkomen moet worden dat herstel van de Nederlandse economie gelijkgesteld wordt met herstel van de industrie via sectororganen. Immers de industrie is voor een belangrijk deel het gevolg van de handels- en transportactiviteiten in ons land, waarbij zich ook het bankwezen heeft ontwikkeld. Een structureel herstel moet focussen op het samenstel van al deze activiteiten in onderlinge samenhang.

Daarmede heb ik een belangrijk onderdeel van het overheidsbeleid in de jaren '80 aangesneden, namelijk de formulering van de lange-termijnstrategie met name op financieel-economisch terrein. Gezien de toenemende problemen bij het verkrijgen van voldoende middelen is een verschuiving van de collectieve uitgaven van overdrachten naar investeringen de enige uitweg.

Overigens zal dat gepaard gaan met een aanzienlijke teruggang in de reële koopkracht van de burgers, zo wijzen alle analyses uit. 'Pijnlijke ingrepen' noemt de Minister-President dat. Zelf zou ik liever spreken van 'Alle hens aan dek-operaties', daarmede aangevend dat een uitzicht biedend perspectief voor de inkomensstrekker opweegt tegen het uitstel van de aankoop of vervanging van duurzame consumptiegoederen.

Een enkele opmerking moet ik hier maken over het loon- en inkomensbeleid voor het volgende jaar. Sociale partners zijn niet op eigen kracht erin geslaagd, de inkomensontwikkeling te matigen. Conform hetgeen door een brede meerderheid in de Tweede Kamer werd aangedragen, heeft de Regering in de loonvorming moeten ingrijpen.

Wij betreuren dat dit nodig is, maar wij ondersteunen het beleid, waarmee de loonsomstijging tussen 5% en 6% zou kunnen uitkomen. Een partiële loonmaatregel biedt die garantie echter niet op voorhand. Wij menen dan ook dat de Minister van Sociale Zaken

Terwindt

de ontwikkeling van de arbeidsovereenkomsten nauwlettend moeten blijven volgen en zo nodig volledig in zal moeten grijpen.

Tegelijkertijd hopen we van harte dat de sociale partners erin slagen op het andere beleidsterrein – de werkgelegenheid, de arbeidsmarkt en het volumebeleid – tot zinvol overleg en hanterbare afspraken en instrumenten kunnen komen. De loonvorming in de particuliere sector is sterk gekoppeld aan die inkomens, die op de collectieve sector drukken. Deze nauwe samenhang maakt herbezinning op het systeem van loonvorming dringend gewenst.

In verband met de loon- en inkomenspolitiek ten slotte nog deze vraag. Vergeleken met de andere OESO-landen is in Nederland de nivellering van inkomens fors voortgeschreden. Sommigen zouden daarmee, ook al in verband met de maatschappelijke aanvaardbaarheid van verdere inkomensmatiging, nog aanzienlijk verder willen gaan.

Het gaat mij vandaag niet om enkele draagvlak-aspecten. Is het onwaarschijnlijk dat de gezinsbesparingen mede, wellicht substantieel, tot praktisch nul zijn gereduceerd als gevolg van deze nivellering?

Bestaat daarin enig statistisch inzicht en zo neen, kan dit dan alsnog verkregen worden? Is het onwaarschijnlijk, dat de tegenvallende belastingopbrengsten eveneens met de nivellering van doen hebben, en is daar iets concreets van te zeggen?

Minder besparingen en minder collectieve middelen zijn een zware prijs voor de nivellering, die ook andere schaduwkanten heeft, zoals de Minister van Sociale Zaken nog zeer onlangs aan de overzijde met nadruk zei. Zou ten slotte nivellering ook nog enige stimulans geven aan het ontstaan van een nieuw zwart circuit, hetgeen wederom dezelfde gevolgen heeft? Altemaal vragen waarop ik graag van de Minister een zo concreet mogelijk antwoord verneem.

Mijnheer de Voorzitter! Ik keer terug naar het overheidsbeleid in de jaren '80. Met mij zijn er zeer velen die met ongeduld uitzien naar het verschijnen van de middellange-termijnramingen. In de laatste tijd worden onder meer van regeringszijde nogal eens uitspraken gedaan over situaties die in de komende jaren zullen gaan ontstaan.

Het is belangrijk te weten waarop beweringen zijn gestoeld. Kan de Minister mededelen, wanneer deze nieuwe middellange-termijnramingen zullen gaan verschijnen?

In het middellange-termijnbeleid zal ongetwijfeld grote aandacht worden gegeven aan het energiebeleid; zowel de hoogte van de aardgasopbrengsten uit export als het effect op de lopende rekening van import en export van aardgas, olie en kolen zijn sterk medebepalend voor de Nederlandse externe positie, de koers van de gulden, de importinflatie, de ruilvoet en het renteniveau. Onze Minister-President schat het tekort op de energiebalans in 1985 op 10 miljard en in 1990 op 30 miljard. Vraag is, hoe dat dreigende tekort zal worden voorkomen of gecompenseerd. Het komt er op aan, alleen de toekomstige problemen te signaleren, maar ook om naar oplossingen te zoeken. Toenemende onzekerheden mogen geen alibi zijn om niet vooruit te kijken. Juist dan is er behoefte aan inzicht in de gevolgen van verschillende soorten van beleid, gegeven alternatieve ontwikkelingen.

Mijnheer de Voorzitter! In een lange-termijnbeleid zal ook een centrale plaats voor een meerjarig trendmatig begrotingsbeleid ingebouwd moeten worden op basis van de middellange-termijnraming van het CPB, waaruit een meest waarschijnlijke groeicurve zou volgen.

Hopelijk zal het planbureau deze raming vergezeld doet gaan van alternatieve scenario's – en dan denk ik daarbij niet zozeer aan de Zwarte, Rode en Witte scenario's waarover ons geacht medelid de heer B. de Gaay Fortman bij de Algemene Beschouwingen sprak en waarnaar ik met interesse geluisterd heb, naar aan scenario's wat dichterbij huis – waardoor een overzicht beschikbaar komt van alternatieve ontwikkelingen en de daarbij passende beleidsinstrumenten. Dan beschikken wij ook over de inzichten, nodig om de haalbaarheid van partijprogramma's qua groeiprognose en omvang begrotingstekort te toetsen. Zo'n aanpak benadrukt het analytisch karakter van een meerjarenbegroting en voorkomt dat sociale groeperingen er minimumrechten aan gaan ontnemen. Hoewel de miljoenennota aandacht besteedt aan zo'n gedegen aanpak, werd er door het kabinet en de betrokken bewindslieden in de debatten rond deze begroting aan de overzijde nauwelijks op ingegaan.

Het lijkt erop alsof de Regering nog geen afstand heeft kunnen nemen van het ad hocbeleid van gaten stoppen en onderhandelingsdoceurtjes. Men werkt de dagelijkse problemen af zonder te beschikken over de lange-termijnvisie. Zou die visie er wel zijn, dan kunnen daarin structuurverbeterende beleidselementen een plaats krijgen.

Voor het image van de Regering en dus voor de acceptatie van haar beleid is dit van groot belang.

Een verder pluspunt van zo'n meerjarenbegroting is een herwaardering van het anti-cyclisch conjunctuurbeleid. Dit conjunctuurbeleid zou ook in zijn fiscale uitwerking opnieuw aandacht verdienen, met name ten behoeve van investeringen.

De Bondsrepubliek West-Duitsland kan op dit punt een duidelijk voorbeeld zijn. Een begin maken met een trendmatig begrotingsbeleid wordt thans ernstig bemoeilijkt door een begrotingsbeleid dat al aan de uiterste grens van het toelaatbare is.

Nog een enkele opmerking over dat structurele begrotingsbeleid. Het heeft de aandacht getrokken dat in de miljoenennota '81 de gebruikelijke toetsing van de begroting aan de structurele begrotingsruimte ontbreekt.

Was in de vorige nota deze toetsing al naar de bijlagen verdrongen, thans ontbreekt zij geheel. Daarentegen worden wel beschouwingen gewijd aan het structurele begrotingsbeleid, die nog eens duidelijk het nut daarvan aantonen en een terugkeer naar die beleidsafweging aankondigen. Wij zijn het daarmee geheel eens, maar wij betreuren het dat deze wijsheid al niet in de miljoenennota is terug te vinden. De overheersende betekenis van de beheersing van het financieringstekort, die overigens mislukt, verdringt lange-termijn-afwegingen en dient zo snel mogelijk te worden teruggedrongen.

De vooruitzichten zijn echter weinig moedgevend. Hoe stelt de Minister zich in concreto voor de betekenis van het structurele begrotingsbeleid voor de ontwikkeling van de overheidsuitgaven in 1982 te herstellen? Het is gemakkelijker deze vraag te stellen dan daar antwoord op te geven. Wij leven in een land waar een systeem van volledige automatische prijscompensatie een 'verkregen recht' is. Deze legt in feite al meer vast dan de ruimte die er is voor loonstijgingen. Zie de ervaringen van de laatste jaren.

Dan kennen wij de koppelingsmechanismen en het trendbeleid; allemaal zaken die voor vele inkomens-trekkers heilig en onaantastbaar zijn en die hun nut hebben bewezen, maar die thans als drijfzand onder een meerjarenbeleid fungeren.

De Minister-President sprak er onlangs in deze Kamer terecht met grote omzichtigheid over. Tot nu toe hebben wij ons beijverd om onjuistheden te elimineren, zo zei hij, maar als wij niet langdurig en ingrijpend matigen kan

Terwindt

het nodig zijn ons te herbezinnen op bestaande koppelingenmechanismen, omdat ze onbetaalbaar zijn geworden, maar hij voegde daaraan toe: 'Ik hoop niet dat het zover komt'. Persoonlijk meen ik dat de koopkracht in de komende jaren niet kan worden ontzien. Willen wij de collectieve lastendruk niet vergroten dan kan die volledige prijscompensatie niet meer. Het zal nodig zijn ons in de komende maanden op al deze zaken te herbezinnen. Voorkomen moet echter worden dat door bezuinigings- en opruimingsdrift een vacuüm van sociale spanningen ontstaat. Daarom nogmaals een appél aan het kabinet; zet zo snel mogelijk de bakens uit tot 1985.

Een volgend punt dat onder ogen moet worden gezien en dat geldt als tweede doelstelling voor de gezondmaking van onze financiën naast de meerjarenbegroting, is het brengen van evenwicht op de handelsbalans (exclusief aardgas). Daarmee zouden wij onze economie meer direct dwingen om internationaal concurrerend te opereren. De binnenlandse politieke discussie wordt veel zuiverder, omdat tegenover elk importgoed van een bepaalde waarde een exportprestatie van dezelfde waarde moet staan. Tevens komt het vraagstuk van het leveren van de noodzakelijke exportprestaties veel sneller en indringender in het beleid ter sprake. Daarbij gaat het wederom – het wordt eentonig – om het herstel van de verloren redementen.

Een derde doelstelling ter sanering van de economie en van het nationaal budget is de consequente privatisering van de overheidstaken, waar mogelijk. Het is zo langzamerhand voor velen vanzelfsprekend geworden dat, als iets niet goed loopt, de overheid of de staat daarvoor verantwoordelijk is. Veel overheidstaken missen de politieke geladenheid, zodat zij net zo goed door instellingen of bedrijven kunnen worden uitgevoerd.

Ofschoon velen, niet alleen uit de ambtelijke wereld, hiertegen verzet zullen aantekenen, is het de enige manier om de toenemende achteloosheid met betrekking tot besteding van overheidsgelden door burgers buiten en door werknemers binnen het staatsapparaat te bestrijden. Daarnaast zou een premie ingevoerd kunnen worden op het niet overschrijden van reëel gestelde budgetten per departement en de afdeling, zonder dat het ten koste gaat van de dienstverlening. Voor aangrijpingspunten inzake een privatisering van overheidstaken bieden de on-

derzoekingen van de Rekenkamer en interdepartementale commissies genoeg voorbeelden.

Gaarne zal ik van de bewindsman vernemen hoe hij tegen deze trits van doelstellingen op de lange termijn aankijkt om onze nationale huishouding op een nieuw spoor te zetten, waarvan de financiële fundamenten niet door wormen kunnen worden aangetast, zodat het beleid niet zal kunnen ontsporen.

Bij de jaarwisseling 1973/1974 sprak Wim Kan de profetische woorden 'het wordt niet meer zoals het geweest is'. Daarop zou ik nu willen zeggen 'gelukkig maar, de zaken die nu bespreekbaar zijn, openen perspectieven voor een meer zinvol bestaan, dan bij brood – en materiële consumptie – alleen'. Dat geeft mij toch moed voor de jaren '80.

De heer **Van Tets** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het vorige jaar om deze tijd heb ik de staf gebroken over het loslaten door het kabinet van de uitgezette Bestek-koers, waarvan men toen al wist dat hij te optimistisch was in zijn uitgangspunten. Ik heb het kabinet toen verweten, dat het liet knabbelen aan de ombuigingen en ik heb ervoor gewaarschuwd dat dit tot ingrijpendere beperkingen in de toekomst zou leiden. Helaas is dit juist gebleken.

Ik zal de Kamer niet vermoeien met citaten uit eigen werk in voorgaande jaren rond het motto 'too little and too late'. Het zou niet moeilijk zijn. Laat ik liever de woordkeus aanhalen van thesaurier-generaal Wellink, toen hij zei dat het betreuenswaardig is, dat wij nu door een zuurdere appel moeten heenbijten dan strikt genomen noodzakelijk zou zijn geweest.

'Te weinig en te laat' is niet alleen een veelgemaakte fout als in een democratie onprettige maatregelen moeten worden getroffen en het is ook niet alleen een verklaarbare fout van ons allen – zij het van sommigen meer dan van anderen – het was hier bovendien een fout die extra moeilijk te vermijden was voor het kabinet, dat voor de voeten gelopen werd door een tiental zogeheten loyalisten, die alleen al doordat hun aantal groter was dan die van de regeringsmeerderheid, hun invloed niet misten. De kern van het probleem blijft evenwel dat bij een groei die is gedaald tot ongeveer nul een voortgaande toeneming van de overheidsbestedingen – gegeven het al bereikte niveau daarvan – eenvoudig niet kan.

De merites van de oplossingen voor dit probleem wil ik graag van twee kanten bekijken:

- a. het bevorderen van meer groei
 - b. het bereiken van meer matiging.
- Het zijn overigens twee kanten van dezelfde medaille.

Alvorens daartoe over te gaan, wil ik nog wijzen op de opmerkelijke inversie die in de politieke opstelling in ons land in enkele jaren heeft plaatsgevonden. Na het kabinet van de onwil om de collectieve uitgaven te stabiliseren – het kabinet-Den Uyl wilde ook na zijn eerste 'spending spree' dat deze met 1% zouden blijven groeien – volgde het kabinet van de machteloosheid: het kabinet-Van Agt stelde die stabilisatie wel als doel, maar bleek niet bij machte die doelstelling te verwezenlijken. Ook volgde toen een omkering van de standpunten terzake van de dan enig overblijvende mogelijkheid: beperking van de particuliere bestedingen. Aanvankelijk wordt deze door de oppositie gepredikt en door de regeringspartijen – en vooral de mijne – afgewezen; thans wordt zij door kabinet en Kamer voorgestaan en zelfs afgedwongen en door de oppositie aangevallen met dezelfde slagzin, namelijk om de lonen, althans de lagere, voor koopkrachtaantasting te zuiveren.

Voor ons is het een zich neerleggen bij het onvermijdelijk geworden, voor de oppositie is het het prijsgeven van een opstelling waarin zij zou kunnen gloriëren nu haar manoeuvres met de hulp van de zogenaamde loyalisten tot dit door haar beoogde resultaat hebben geleid.

Ik zal dit, misschien door een wat grotere waardering voor de traditionele rol van de parlementaire oppositie, de PvdA niet verwijten in de bittere bewoordingen die Van den Doel daaraan heeft gewijd in de Haagse Post van 30 augustus onder de titel: 'Hoe de PvdA haar gezicht verloor', maar vind het wel met hem merkwaardig, dat, zoals hij het uitdrukt: 'Zodra er werkelijk blijkt, dat de koopkracht niet kan worden gehandhaafd, heeft koopkrachthandhaving plotseling prioriteit boven werkgelegenheid'.

Ik ga dan nu over naar de bevordering van de economische groei, het meest constructieve der middelen om uit onze moeilijkheden te geraken. De WRR heeft ons hierbij een stukje houvast geboden door de uitwerking van wat zij noemt het liberaal/technocratisch scenario, ontleend aan het OESO Inter-Futures-rapport.

Het blijkt bij een groei van 5% per jaar te zijn, dat het werkloosheids-

Van Tets

vraagstuk werkelijk wordt opgelost. Bij een groei van 2½% per jaar stijgt de werkloosheid nog tot 800.000 of meer. Een nulgroei leidt als gevolg van de internationale concurrentie tot pure afbraak. Voor een hoge groei van zo'n 5% is dan nodig een terugkeer van het investeringsniveau naar 15% van de nationale bestedingen, een daling van de AIQ en een achterblijven van de loonontwikkeling bij de produktiviteitsontwikkeling, minder sociale verstarung, daling van de belasting- en premiedruk, betere afweging (individueel) van lasten en baten, minder steile progressie.

Er zitten in dit scenario een aantal zaken – en gevolgen ook – die velen onzer niet aanstaan: maximale inzet van kernenergie bij voorbeeld en verdere aantasting van het milieu. Dit laatste zou iets zijn dat wij, denk ik, in Nederland vrijwel unaniem afwijzen, dat wil zeggen ergens zijn wij geneigd dit nog erger te vinden dan niet te lang durende werkloosheid van een niet te groot aantal personen. Ook met de vergaande centralisatie waarvan dit scenario uitgaat, zullen velen moeite hebben. Ook een aantal van de andere zaken die ik eerder noemde, blijven omstreden en ook ik en mijn partijgenoten hopen zich straks in een liberaal-sociocratisch model vollediger te zullen kunnen herkennen.

Het komt mij voor, dat onze democratische uitgangspunten met zich meebrengen dat als wij aan het eerstgenoemde scenario, dat wat de WRR heeft uitgewerkt, bewust wat willen afdoen, wij dan moeten kiezen voor die dingen, waarover een zo groot communis opinio bestaat dat wij ze in onze prioriteitstelling bewust willen stellen boven de absolute vervolmaking van de werkgelegenheidssituatie. Die keuze behoort niet te worden afgedwongen door een kleine actieve minderheidsgroep. Dat zou het recht van de sterkste zijn in een nieuwe vorm. De belangdemocratie, het deelgroepenbewind in optima forma of zoals de raad dat noemt, ideologische keuzen in plaats van verstandig bestuur.

Mark Eyskens, die ik in dit huis een paar jaar geleden al citeerde als staatssecretaris met toekomst en die inmiddels al is opgeklimmen tot Minister van Financiën van onze zuiderburen, heeft het aldus onder woorden gebracht:

'De eerstvolgende jaren zal het niet meer mogelijk zijn de middelen te kiezen van de te volgen politiek; integendeel zal men verplicht zijn de politiek te voeren van zijn middelen', en Van der Zwan sluit zich daar in wezen bij aan, dunkt mij, als hij zegt: 'We moe-

ten een consensus bereiken over de marsroute, ook al bereiken wij die niet over de filosofie.'

Het is mijn hoop en overtuiging, dat dat moet kunnen en ook kan, want 800.000 werklozen of nog meer willen wij ook geen van allen en wij zullen dus een heel eind van die marsroute moeten gaan. Wat Van Rhijn noemt 'een thans nog ondenkbaar sociaal economisch paradijs' zullen wij niet bereiken, zelfs niet willen bereiken.

Ergens zal een punt komen dat wij de problemen liever met deeltijdarbeid verdelen dan door nog grotere economische groei opvangen. Maar evenzeer ligt dit ergens, waar dat mogelijk is, langs die marsroute en het is voorshands duidelijk dat wij fors moeten aanstappen, toch in de richting van dit scenario, om op dat punt ergens tussen 3 en 5% te komen, ook al omdat wij niet op een eiland leven. Prof. De Wit van de wetenschappelijke raad, actief lid van de PvdA die ons dit voorhoudt is blijkbaar ook zo'n socialist à la Schmidt, die liberalen altijd zullen prefereren boven een Christen-democraat à la Strauss.

De Straussen hebben gelukkig bij onze Christen-democraten niet de overhand; het ware te wensen dat de Schmidt's het bij de socialisten opnieuw weer kregen, want de schade die wij onszelf aandoen door een gezamenlijke aanpak af te wijzen is te groot dan dat enige verantwoordelijke politieke partij dit voor zijn verantwoording zou mogen nemen.

In dit kader merk ik met veel genoegen, dat de pleidooien die van verschillende zijden in deze Kamer bij herhaling zijn gevoerd voor een meer positieve benadering van een gedeeltelijke en geleidelijke realisering van het deeltijdscenario meer gehoor gaan vinden. Daar kan nog steeds een stukje oplossing liggen.

Gelukkig heeft de Minister van Binnenlandse Zaken krantenberichten dat het Rijk zelve al onmiddellijk weer terugschrok voor naar verhouding minieme extra kosten, terstond krachtig tegengesproken. Maar de problemen zijn te groot om hier wonderen van te verwachten.

De terugsluizing van de aardgasbaten naar het bedrijfsleven, teneinde een produktieve aanwending ervan te verkrijgen, is er een tweede voorbeeld van hoe maatregelen die een positieve bijdrage kunnen leveren tot een economisch herstel minder omstreden zijn geraakt.

Bij dit alles moet ik zeggen: 'beter laat dan nooit', en het is misschien daarom dat ik mij zo ontzettend boos heb gemaakt om de dwars tegen die

consensus ingaande insinuatie van de NRC, als zou het insisteren daarop door mijn partij niet juist in de eerste plaats zijn ingegeven door onze zorg over de werkgelegenheid.

Om ten tweeden male Eyskens te citeren: 'Op dit cruciale moment heeft de Westerse samenleving meer nood aan bruggenbouwers dan aan dwarsliggers.' Om bij die laatste term te blijven, onze fractievoorzitter in de Tweede Kamer heeft gesproken in termen van een trein die van een helling rijdt en waarvan de remmen nog niet goed pakken. Wij dreigen af te glijden naar de status van onderontwikkeldheid. De incidenten rond de Klokkenberg hebben dit voor mij geïllustreerd.

Zoals men met betrekking tot ontwikkelingslanden kan horen – en ik zeg helemaal niet dat dit onterecht is – men moet die mensen onze Westerse normen niet opdringen, zij moeten zelf in hun tempo en zoals dit past in hun maatschappijpatroon hun ontwikkeling doormaken, ook al zullen daarvoor honderdduizenden van hun burgers meer verhongeren, zo kon men ook hier horen, dat men ons geen Amerikaanse produktiviteitsniveaus moet willen opdringen, maar dat wij met de werk- en rusttijden die wij hier gewend zijn onze problemen moeten oplossen, ook al betekent dit dat duizenden van onze landgenoten medisch niet adequaat kunnen worden geholpen.

Voor mij was deze parabel een teken aan de wand nu wij ook op het gebied van de geld- en kapitaalmarkt weinig geneigd lijken van het buitenland te leren en de doorwerking van onze fiscale systemen soms lijken te moeten prevaleren boven de mijns inziens hogere doelstelling van economisch herstel en werkgelegenheid. Ik doel op de voorstellen die het kabinet heeft gedaan op het gebied van het bevorderen van het herstel van de eigen vermogenspositie van het Nederlandse bedrijfsleven.

Laat ik beginnen met voorop te stellen, dat te waardenen is, dat het kabinet aan deze materie serieuze aandacht blijkt te besteden, al zou het niet voor de hand liggen, dat het dat zou doen nu de ernstige uitholling van de eigenvermogenspositie van het bedrijfsleven op zoveel plaatsen in discussie is.

De maatregelen die ter zake zijn voorgesteld zijn evenwel teleurstellend. Allereerst omdat zij minder effectief lijken te zijn dan mogelijk was geweest en dan een aantal maatregelen zouden zijn die de Regering zijn gesuggereerd, maar die van de hand zijn ge-

Van Tets

wezen. Nogmaals, ik kan mij niet geheel aan de indruk onttrekken, dat in een aantal gevallen de hanteerbaarheid van de regeling voor de belastingdienst heeft geprevalereerd boven het optimaal bereiken van de doelstelling de eigen vermogenspositie van het bedrijfsleven te herstellen.

Allereerst is het toch wel zeer dubieus of de vrijstelling van f 500 dividend tot enige toevoer van nieuwe middelen naar dit vermogen zal leiden. Hoeveel effectiever zou een systeem als dat van de Loi Monory niet zijn geweest, waaromtrent ik documentatie reeds meer dan een jaar geleden aan de vorige Staatssecretaris heb overhandigd. Hoe effectief – dat kunnen we gewoon als feit vaststellen – is die wet in Frankrijk al niet geweest? Waarom zou wat daar kan hier niet kunnen?

Het argument dat door bepaalde ruiltransacties een deel van het effect zou weglekken, kan moeilijk worden geaccepteerd, nu in plaats daarvan een concessie wordt gedaan waarvan bij voorbaat al vaststaat, dat zij grotendeels ineffectief zal zijn. Bovendien was het mogelijk geweest de concessie te beperken tot deelneming in nieuwe Nederlandse emissies.

Wat voor mutaties dan ook optreden in het aandeelhoudersbestand, in elk geval zou het betrokken bedrijf zijn additionele middelen hebben gekregen. Ook van de opzet van de garantie tot 50% van de verliezen, hoe goed ook bedoeld lijkt een verkeerde prikkel uit te gaan. Het is geen goed uitgangspunt dat er wel brave burgers en instellingen zullen zijn die voor de goede zaak een stukje van hun geld op de tocht willen zetten en die dan door die garanties dat bedrag kunnen verdubbelen.

Uitgangspunt van een participatiemaatschappij behoort te zijn te investeren in kansrijke, d.w.z. hoogrendabele bedrijven, zij het dat sommige ervan zullen mislukken, zodat andere dit verlies zullen moeten goedmaken. Veelal echter zullen ook die kansrijke bedrijven door een financieel moeilijke periode heen moeten worden getrokken, totdat zij werkelijk een grote vlucht kunnen nemen. Men rekent daar gemeenlijk 5 à 7 jaar voor.

Bij toepassing van de Amerikaanse SBIC-methode waarbij het risico-kapitaal wordt ondersteund door een viervoud aan al dan niet gefacilieerde garantieleningen, ontstaat de prikkel bij een initiële verliessituatie de zaak door te zetten en te trachten met het garan-

tiekapitaal het als premier risqué uitgezette risicokapitaal terug te winnen. Typische de prikkel waaraan hier behoefte bestaat.

In het gekozen systeem daarentegen, blijft van maand tot maand de verlammende onzekerheid bestaan of participanten, dikwijls ook instellingen met verantwoordelijkheid voor andermans geld, hun verlies niet zullen willen beperken tot het reeds geledene, wetende daarvan de helft bij de overheid te kunnen declareren.

Ik hoop – dit is wel het hoofdpunt van mijn betoog – dat de Regering zal kunnen toezeggen, naast de door haar gekozen methodes, die misschien sommige categorieën kapitaalverschaffers aanspreken, ook deze alternatieve methodes die vanuit het bedrijfsleven zelf zijn gesuggereerd een kans te geven. Ik zou willen zeggen: waarom niet?

Wij hebben bundeling van alle beschikbare krachten hard nodig. Hoe hard blijkt wel uit het gegeven dat in ons land de bankschulden van het bedrijfsleven te stellen zijn op 52% van het eigen vermogen tegenover 21% in Engeland en 11% in de VS. (Fin.Stat. OECD).

Dat anders dan ons land Japan een dergelijk hoog cijfer goed kan verdragen hangt ongetwijfeld samen met de hogere groeivoet in dat land. Bij weinig groei gaan de rentelasten van een dergelijke financiering zwaar drukken. Ook daarom zou een SBIC-achtige constructie toch wel degelijk ruimte scheppen die een gezondere ontwikkeling van veelbelovende delen van het bedrijfsleven ten goede zou komen. Bovendien, van bedrijven die zelfs een normale rentelast niet kunnen dragen, zullen wij het ook niet moeten hebben.

Te meer is de afwijzing door de Regering van een dergelijke opzet onbegrijpelijk nu een directe budgettaire belasting uit dit schema niet hoeft voort te vloeien. De pensioenfondsen immers hebben aangeboden de hiermede gemoeide leningen onder overheidsgarantie te verstrekken, eventueel in de vorm van klimleningen of anderszins gefacilieerde leningen, aangezien zij bij uitstek een lange adem hebben, mits uiteraard hoofdsom en uiteindelijk verkrijgen van de marktrente worden gegarandeerd. Door deze garantie te binden aan het door die instellingen verstrekken van het initiële risicokapitaal wordt een evenwichtige opzet bereikt en het is voor mij onbegrijpelijk dat de overheid dit aanbod van de hand heeft genomen,

Dit te meer, gezien de omvang van het probleem. Berekend is dat om de eigen-vermogenspositie die tot 1 op 4 is teruggelopen op het nog steeds matige cijfer van 1 op 3 te brengen dat niet zo lang geleden nog gangbaar was, al een f 30 mld. nodig zou zijn. Daar komt men niet aan met wat maatregelen, waarvan het budgettaire effect op 110 mln. wordt geraamd.

Daar komt men toch al niet aan met middelen die uit het overheidsbudget moeten worden geput. De middelen zijn eenvoudig niet uit die bron beschikbaar, maar die route moet ook helemaal niet gegaan worden. Dergelijke bedragen dienen niet alleen te worden aangewend voor, maar ook beschikbaar te komen uit het particuliere circuit van de volkshuishouding.

Het is niet toevallig, dat de discussie over risicodragend vermogen heeft gewoed in de jaren 1945–1955, de periode na de grootscheepse kapitaalverniëting van de oorlog en dat tussen 1955 en 1970 daarover weinig is vernomen. Indien zich kansen op winstgevende activiteiten voordoen, komt dit kapitaal er wel, zo niet uit het binnenland, dan uit het buitenland. Het is door de druk op de rendementen dat deze bron is opgedroogd en dat zelfs de vastrentende financiering zich vrijwel geheel via overheid en financiële instellingen afspeelt.

Die configuratie is we echter ongeschikt voor het opstarten en tot ontwikkeling brengen van kleine nieuwe ondernemingen die nu juist bij uitstek voor de zo broodnodige nieuwe werkgelegenheid zouden moeten zorgen. 66% van de netto toeneming van arbeidsplaatsen in de VS tussen 1969 en 1976 vond plaats in bedrijven met minder dan 20 werknemers. Slechts 14% in bedrijven met meer dan 500 werknemers (MIT). Wanneer men spreekt over de ontwikkeling van nieuwe bedrijven in Silicon Valley dan spreekt men niet over enkele bedrijven, maar over honderden bedrijven en bedrijven, maar die toch inmiddels een gemiddelde arbeidsbezetting hebben bereikt van 185 man.

Deze hele materie is dan ook voor het ons allen zo beklemmende werkgelegenheidsvraagstuk van eminent belang en het lijkt dan ook niet te veel gevraagd van het kabinet om antwoord te geven op de vraag waarom niet meer juist in deze richting wordt gedaan?

Waarom wordt indexering van afschrijvingen van de hand gewezen? Waarom wordt ook hier aangevoerd dat er bezwaren van uitvoeringstech-

Van Tets

nische aard zouden zijn voor belastingdienst en het bedrijfsleven, terwijl het bedrijfsleven stelt deze naar verhouding ondergeschikte lasten gaarne voor zijn rekening te zullen nemen (brief RCO van 16/10, par. 6).

Waarom wordt aangevoerd, dat de hieruit voortvloeiende lastenverlichting slechts op termijn tot stand komt alsof dat een bezwaar zou zijn, terwijl het bedrijfsleven dit niet alleen allerminst een bezwaar acht, maar er bovendien op wijst dat het daardoor juist voor de overheid ook gemakkelijker in haar financiering is in te passen?

De kernzin in het betoog van de RCO (blz. 4 bovenaan) wil ik graag citeren: 'De zekerheid voor het bedrijfsleven dat in de toekomst geen inflatoire schijnwinsten (...) meer worden belast (...) is (...) reden om aan te nemen, dat de investeringsgeneidheid zal toenemen (...)'.
Waarom wil het kabinet geen stap zetten in de richting van het afschaffen of verminderen van de dubbele heffing, terwijl alleen ons land en Luxemburg in de EG het zogenaamde verrekeningsstelsel nog niet hebben ingevoerd?

Zijlstra zei daarover op 21/10: 'In verband met de belastbaarheid van de winst bij de onderneming en van het dividend bij de daartoe gerechtigden is de belastingdruk zodanig dat de bruto winst die moet worden gemaakt voor een redelijke uitkering zeer hoog is en thans in Nederland door het merendeel der ondernemingen niet meer wordt gemaakt'.
Natuurlijk zijn tegen andere stelsels bezwaren aan te voeren, maar zo vervolgt Zijlstra: 'Ik ken de dossiers uit een vroegere periode, maar de argumenten zijn niet overtuigend. De fiscale straf op een solide basis van eigen vermogen moet werkelijk eindelijk verdwijnen.'
Waarom niet?

Waarom is men niet ingegaan op de suggestie de overstap van werknemerschap naar ondernemerschap te vergemakkelijken door een achterwaartse verliescompensatie ook tot de laatste drie salarisjaren uit te strekken? De ondernemer is van nature nu eenmaal een individualist die grote prijs stelt op zelfstandigheid, men mag wel zeggen die bereid is een prijs daarvoor te betalen. Vastgesteld moet worden dat velen in de afgelopen jaren al een soms hoge prijs hebben moeten betalen.
Wordt het niet tijd daar wat tegenover te stellen, niet alleen uit een oogpunt van billijkheid ten opzichte van betrokkenen maar ook omdat wij met

zijn allen die werkzame categorie in ons economisch bestel eenvoudig niet kunnen missen.

Wat wil men zich toch beklagen, dat het weer op gang brengen van de particuliere sector niet lukt als men ook niet de maatregelen wil nemen die daartoe het meest bevorderlijk zouden zijn.

In dit verband wil ik ook nog eens benadrukken van hoe groot belang het is voor het bedrijfsleven, dat de rente op een lager niveau kan worden gebracht. De heer Van Dijk becijfert in de Tweede Kamer 1% op 1 mld. Ook de FNV heeft dit punt benadrukt. De Regering heeft uiteraard de rente niet in de hand. Zij wordt overwegend internationaal bepaald. Wel in de hand behoort een gouvernement te hebben zijn eigen financieringstekort. Het kabinet geeft naar mijn smaak wat hoog op van de terugdringing van dit tekort met het thans aan de orde zijnde budget. Ik ben daarvan niet onder de indruk.

Vergelijkingen tussen het feitelijke tekort dit jaar tussen 7% en 8% en het gebudgetteerde voor volgend jaar komen wel gunstig uit, maar het verschil tussen het budget 1980 en de begroting 1981 is al vrij marginaal. Bovendien noemde Bestek voor 1981 een veel lager cijfer. Wij zijn misschien al zo gewend geraakt aan de gedachte dat een tekort op de overheidsfinanciën niet erg is, dat zeker door het grote publiek niet wordt beseft, dat overschrijding van het structurele begrotingstekort wél een echt tekort is en derhalve wél erg is.

Er zou misschien wat meer aan kunnen worden gedaan om dat naar buiten wat meer te benadrukken en wat beter uit te leggen. Zo is de heer Zijlstra er erg goed in, betrekkelijk ingewikkelde zaken toch op een voor ieder begrijpelijke wijze uit te doeken te doen.

Misschien kan dan ook nog eens een helder licht vallen op de zorgwekkende daling van de spaarquote in 10 jaar van 20% tot 12% – de heer Terwindt wees daarop al – en op de gezien de voortgaande stijging van de besparingen in semi-collectieve vorm voor oudedags- en andere pensioenvoorzieningen, de grootste en enige consistent stijgende categorie in deze spaarquote, desastreuze ontwikkeling bij de andere spaarcategorieën. Met name daalden de vrije besparingen van gezinnen in de laatste 10 jaar in procenten van het nationaal inkomen van 4,4 tot 0,9. Ook op het ombuigen van deze situatie zouden fiscale maatregelen

moeten worden afgestemd, die meer zijn dan minieme wijzigingen in de marge.

Minister Van der Stee: Mag ik u wat vragen? Aan de ene kant beklagt u zich bitter over het financieringstekort, dat veel te groot is. Aan de andere kant hoor ik u bij herhaling vragen om belastingverlaging. Zou u misschien het verband daartussen ook in uw visie eens willen duiden?

De heer Van Tets (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat de Minister zich niet te beklagen heeft gehad over de mate, waarin van de zijde van de VVD – ik denk met name ook aan de Tweede Kamer – concrete voorstellen zijn aangedragen, die het mogelijk maken, bepaalde uitgavencategorieën te verminderen en het daarmee mogelijk maken dat het financieringstekort zou worden verkleind, c.q. extra ruimte.....

Minister Van der Stee: Wat u opsomt in een reeks van vragen, vraagt om vele miljarden belastingverlaging. Er zijn voor enkele honderden miljoenen aan bezuinigingsmogelijkheden genoemd in de Tweede Kamer van de zijde van uw fractie, waartegen overigens door VVD-bewindslieden nogal wat bezwaren naar voren zijn gebracht. Wat mij nu lichtelijk irriteert is het gemak waarmee u praat over de mogelijkheid, het financieringstekort te verkleinen in een tijd van gebrek aan economische groei.

De heer Van Tets (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Om te beginnen heb ik absoluut niet geïmpliceerd dat het gemakkelijk zou zijn het financieringstekort te verkleinen. Bovendien heb ik beslist niet gevraagd om miljarden aan belastingverlaging. Ik heb juist gezegd in het hoofdpunt van mijn betoog – versterking van de eigen vermogenspositie van de onderneming – dat dit niet zou moeten gebeuren via het overheidsbudget, omdat daarin eenvoudig de ruimte voor die miljarden niet zit; het zou moeten gebeuren via een gezondere situatie in het particuliere circuit.

Mijnheer de Voorzitter! De tegenkant van besparingen zijn de investeringen. Ook daar zien wij zorgwekkende cijfers. Namen de bedrijfsinvesteringen in volume in de zestiger jaren nog toe met gemiddeld 7%, in het decennium dat wij nu afsluiten is de toename gedaald tot 0,9%. Ondanks het overwicht van de overheid dat in deze periode zo is gegroeid, zijn bovendien de vergelijkbare cijfers voor de overheidsinvesteringen niets beter. De

Van Tets

steun, die in de jaren 1974–1978 aan het bedrijfsleven is gegeven, zou nu tot resultaten moeten komen. Voor veruit het grootste deel is echter de uitkomst nog 'onzeker'. Aan weerszijden daarvan houden succes en mislukking elkaar ongeveer in evenwicht.

Wij hebben al met al onvoldoende gecontroleerde investeringen gedaan in kansrijke industrieën. Ook daarop heeft een WRR-rapport gewezen. Wij moeten ophouden verliesgevende bedrijven ongegeneerd in leven te houden. Dat ambtenaren of politici de industrie kunnen runnen, daar geloof ik niets van. Dat bedrijven verliesgevend onderdelen in leven moeten houden, is wurgend. Lange perioden van sanering werken moordend op veelbelovende activiteiten, die kansen hebben op de wereldmarkt.

Mijnheer de Voorzitter! Bij deze laatste vier zinnen was ik niet aan het woord, maar de PvdA-econoom Victor Halberstadt. Ik zeg ze hem wel na. De werkloosheid dient structureel te worden aangepakt. Anders is het verspillend. Bevordering van de groei met positief gerichte maatregelen dient mijns inziens voorop te staan. En dan niet de groei van de periode 1963–1979, die als hoogste cijfer laat zien bijna 7% voor de werkenden in de kwartaire sector en de volle 7% voor uitkerings-trekkers anders dan uit AOW/AWW, als gevolg waarvan, terwijl in 1963 57% van het aantal inkomenstrekkers in de marktsector zijn inkomen ontleende aan de collectieve sector, nu 112% – dus ongeveer het dubbele – van dat aantal uit de collectieve sector trekt. Dergelijke verschuivingen in 15 jaar kunnen niet zonder ernstige gevolgen blijven.

Helaas hebben wij daardoor een situatie laten groeien, waarin aan negatieve maatregelen, samen te vatten onder het woord 'matigen', niet zal zijn te ontkomen.

Ook die maatregelen dienen ertoe de economie weer in het gareel te krijgen en tot niets anders. Toch zijn zij essentieel in een toestand, waarin 'crowding out' meer nog dan op de kapitaalmarkt in het nationaal inkomen heeft plaatsgevonden. Als de looncomponent 95% van dat inkomen bereikt, als de collectieve sector $\frac{2}{3}$ daarvan beslaat, zijn dat onontkoombaar de categorieën waar 'matiging' het woord van de dag is.

Het is de onmacht om de beheersing van die laatste categorie via een voldoende uitvoering en versterking van 'Bestek 81' bij het slechter worden van de externe omstandigheden tot stand

te brengen, die het uitstrekken van die matiging tot de particuliere inkomens onvermijdelijk heeft gemaakt. Nu dat zo is, had de gedachte om het te zoeken in halvering van de vakantietoelage ons en niet ons alleen, maar bijv. ook 'het Parool' beter geleken dan de wet die thans is ingeslagen.

De afgedwongen loonmaatregel, die het voorzienbaar einde was van het dit najaar gespeelde zwarte-pietenspel is er nu. Het zij zo. Het had anders gekund. Alle partijen wisten, dat matiging nodig was. Zij hebben dat ook uitgesproken. Onze collega's in de Tweede Kamer gingen daarbij verder dan de sociale partners en het Kabinet. Dat was nieuw en het was belangrijk. Immers, als arbeidsaanbod leidt tot druk op het loonniveau, geeft dit een impuls tot herstel van de economische groei. Als arbeidsaanbod leidt tot uitstoot van arbeidskrachten dan leidt dit tot economische stagnatie.

De vraag is nu maar wat men erger vindt. Als men ervan uitgaat dat, omdat onder de werkende bevolking het vangnet van de sociale voorzieningen hangt, die uitstoot niet zo erg is, zodat men er geen loonmatiging voor over heeft, wordt dat vangnet een hangmat, die zo wordt beladen dat hij die vracht op een bepaald moment niet meer aankan. Maar het antwoord is nu gegeven; door de Tweede Kamer. Wij vinden nog meer werkloosheid nog erger dan wat meer matiging. Dat is het goede antwoord, het onvermijdelijke antwoord voor wie de nadruk van matiging niet méér op de collectieve sector wil of kan leggen dan in de afgelopen tijd is gebeurd. Daarmee verplaatst de discussie zich naar de vraag wie en welke particuliere inkomens de last van deze matiging moeten dragen. Een méér-of-minder-vraag want het beeld van de sterkste schouders wordt in koor gezongen. Ik wil daar enkele opmerkingen over maken.

In de eerste plaats valt het op, dat de overheidslonen gemiddeld zo'n f 9000 hoger zijn dan de lonen elders in ons land. Ten dele is dit verklaarbaar, ten dele maakt het begrijpelijk dat matiging in sommige opzichten in die sector wat zwaarder moet aantikken dan elders. In de tweede plaats kunnen we een bepaald jaar niet geïsoleerd bekijken. Problemen hebben wij al sinds 1974. Bekijken wij die periode dan zien we naar orde van grootte dat de minima met 15% zijn vooruitgegaan, de modale man met 10%, de '2 x modalen' met 0% en de 4 x modalen met -5%. Dat is allemaal best, maar men moet niet doen alsof de sterkste schouders zijn ontzien, behalve mis-

schien anderhalve specialist en een paardekop. Die zullen dat dan ook als-nog weten.

Mijn hooggeleerde partijgenoot Witteveen heeft gewaarschuwd voor de vicieuze cirkel waarin men door te veel nivellering kan terecht komen, doordat zowel belastingopbrengst als particuliere spaarquote daalt. Daarin heeft hij gelijk. Hij heeft ook gezegd, dat het kabinet het gevaar hiervan nog niet heeft onderkend. Daarin heeft hij geloof ik niet gelijk. Want de premier – geen econoom van het formaat van Witteveen – heeft in zijn rede voor de VU-studenten op 4 oktober heel duidelijk gezegd waarom men met verdere nivellering voorzichtig moet zijn. Ook hij heeft gewezen op hetgeen in de afgelopen jaren, óók onder zijn kabinet op dit gebied is gebeurd en hoezeer Nederland in verhouding tot andere vergelijkbare landen een land is met zeer gelijkmatige inkomensverhoudingen, om van minder goed vergelijkbare landen maar niet te spreken.

Ook de demotivatie, waarover Van der Schalie heeft gesproken, is een denkbaar fenomeen. Van der Schalie had een sterk argument, zeggende:

'Er is geen werkgever ter wereld, die een man méér wil betalen dan hij waard is. Dat schijnt nu door ieder ander dan die werkgever in twijfel te worden getrokken.'

Helaas, is er één aspect dat aan het argument afbreuk doet; de verstarring van de beloningsstructuur. Het is weer een socialist die een onderbouwing op theoretische grondslag heeft gegeven van de grens waartoe nivellering kan gaan. In het Economisch Dagblad van 1 juli geeft professor Van de Woestijne een dergelijke analyse. Ik beveel haar aan aan belangstellende collega's. De conclusie noemt een grens die in ons land zeker is bereikt, waarschijnlijk overschreden. Bovendien ontnemt volgens professor Kolnaar verdere nivellering de zin aan de beoogde loonmatiging.

Een aanverwante vraag is in dit verband of het mogelijk is de minima buiten schot te laten. Daarover eerst enkele feiten.

Ten eerste, als we praten over verdelingen van lasten praten wij per definitie over netto.

Ten tweede, het aantal mensen met minimumloon groeit.

We moeten geen nieuwe systeemfouten introduceren.

Ten derde, aan het minimumloon zijn opgehangen de sociale uitkeringen; $\frac{2}{3}$ à $\frac{3}{4}$ van deze uitkeringen behoren tot deze categorie.

Van Tets

Ten vierde: 80% van de minimumloners heeft geen gezin te onderhouden.

Maar het belangrijkste argument is niet feitelijk van aard. Het is dit:

Minimumloners en trekkers van sociale uitkeringen zijn volwaardige burgers. Het zou een onjuist en onverstandig taboe worden hen bij maatregelen die allen aangaan buiten schot te houden. Ieder zal moeten bijdragen, de minimumloners op minimum basis, de maximumverdieners op het maximale tarief. Mijnheer de Voorzitter! Wij zullen met een loonmaatregel hebben te leven. Het is als zoveel overheidsmaatregelen weer een politieke ingreep in het marktgebeuren, zoals bij verfijningen in de belastingwetgeving, zoals bij de ingrepen in de woningmarkt, zoals de ingrepen in de investeringen door de WIR; allemaal centralisatie. Stevers voorspelt het en denkt met afschuw aan een sluipende centralisatie en bureaucratie, die tot Kafka-achtige uitkomsten dreigt te leiden. Van der Doel wil het: de burgers zijn best bereid, mits gedwongen is zijn motto. Als een van de meest consequente denkers schuwt hij verhullend taalgebruik: dan maar geen democratie.

Het kabinet wil het niet, maar doet het toch. Dat is een tragisch gegeven in de Nederlandse politiek. Mijnheer de Voorzitter! Het kabinet wedt gelukkig niet op één paard. Dat moet ook niet. Zowel de particuliere sector als de collectieve zal moeten inleveren. Helaas wordt in de sfeer van de overdrachtsuitgaven nu een begin gemaakt met zaken die nu al resultaten hadden moeten opleveren, resultaten die nu niet aan het einde van de kabinetsperiode zichtbaar worden, maar in het midden van die van de opvolgers.

Na de macrotragiek, de microtragiek!

Zelfs nu moet worden geconstateerd:

a. dat de 820 mln. vermindering op de overdrachtsuitgaven slechts 1% belooft van het totaal ervan, wat weinig is, ook in vergelijking met wat de departementen van algemeen bestuur in de afgelopen tijd hebben moeten bijdragen;

b. dat er nog heel wat in zit, dat ook al als beleidsvoornemens in bestek '81 zat.

In zekere zin is dat ook verklaarbaar als men bedenkt dat $\frac{2}{3}$ à $\frac{3}{4}$ van deze uitgaven op minima betrekking heeft. Maar als de minima in de loonsfeer $1\frac{1}{4}\%$ moeten inleveren dan nog is dit programma aan de lage kant en mag er zeker niet van worden afgeknab-

beld, te meer daar ten eerste het grotendeels gericht is op afschaffen van uitkeringen, die eigenlijk minder nodig, zo niet onterecht zijn en ten tweede er nog altijd sprake is van $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ die duidelijk op hoger niveau liggen waar ook in de loonsfeer van hogere percentages sprake is.

Zeker is er in de huidige omstandigheden geen aanleiding zelfs maar te praten of te denken aan nieuwe uitkeringen aan onwilligen die het CDA Tweede Kamer-lid Weijers zo beeldend 'lummelloon' heeft genoemd.

Integendeel zou de stofkam nog eens door alle bijstandsuitkeringen moeten worden gehaald om te zien of er niet nog steeds een, dan dubbel, 'lummelloon' wordt uitgekeerd.

Mijnheer de Voorzitter! In de Miljoenennota heeft het kabinet de sociale partners als een soort worst voorgesteld dat het financieringstekort met een miljard zou worden opgevierd per twee procent loonmatiging. Een gunstige bijkomstigheid van het niet tot een akkoord komen en de noodzaak van een loonmaatregel had kunnen zijn dat althans dat van tafel was gevallen. De vrij unanieme opstelling van de Tweede Kamer zou daartoe aanleiding hebben kunnen geven, maar ook dit is niet gebeurd. De waarschuwing van de heer Rietkerk in de Tweede Kamer is dan ook zeer op zijn plaats. Laat het kabinet niet terugvalen in zijn ijver een zeer stringent begrotingsbeleid te voeren nu de druk van de ketel is, zodat ook de particuliere bestedingen onverantwoord sterk zouden stijgen.

De bezwaren die blijven bestaan tegen het via de overheid lopen van een (te) groot deel van het nationaal inkomen zijn in de loop van de jaren herhaaldelijk onderstreept door hooggeleerde schrijvers uit elke van de diverse politieke stromingen in ons land: Weitenberg, Wolfson, Van de Woestijne en Hartog.

Ik bedenk de oppositie dubbel, omdat ten aanzien van haar uitgangspunt wellicht dubbele overtuigingskracht nodig is. Het zou te ver voeren de redeneringen die zijn gepresenteerd hier uitvoerig weer te geven. Ik moet er mee volstaan een enkele kernzin uit hun betoog te citeren.

Weitenberg: 'tekortschietende afwegingsprocedure waardoor de gemeenschap wordt voorzien van diensten waar bij heersende kosten en prijzen geen behoefte aan is. Ook de inkomensverhoudingen vormen steeds minder een weerspiegeling van de reële schaarsteverhoudingen in de economie'.

Wolfson: 'De kern van de zaak is dat de band tussen beslissen, genieten en betalen is doorgesneden' en hij beveelt aan, ook hier 'uitvoering te geven aan het adagium dat de vervuiler betaalt.'

Hartog: 'Collectieve uitgaven hebben een eigen vaart gekregen. Begrotingstekorten zijn daarom dagelijkse kwellingen voor de overheid. De beroepsbevolking neemt verder toe, maar het meerdere kan niet meer in het economische proces worden opgenomen.'

V. d. Woestijne wijst op nog een andere kant van de zaak:

'Het overgrote deel van het kapitaalinkomen gaat naar de pensioenfondsen en de overheid, dus naar de gemeenschap ... het kapitaal is al gesocialiseerd.'

Het aandeel van de particulier is klein en bovendien met de helft gedaald.'

Over minlijngesproken.

Ik denk dat hier dezelfde waarschuwingslamp aan de vermogenskant wordt ontstoken die al brandt in de vorm van de vele aandacht die wordt geschonken aan de AIQ aan de inkomenskant. Kapitaal is in alle produktiesystemen nodig. In het Sovjet-systeem is het 100% collectief. Bij ons is het nu $\frac{2}{3}$ collectief. Hoe ver kan dit gaan in een vrije maatschappij? Een vraag die nog pregnanter wordt als men alweer hoort praten over beleggingsdwang en restrictie van kapitaaluitvoer, welke beide gedachten overigens al door Zijlstra als contra als contraproductief zijn afgedaan.

Gehandhaafde persoonlijke vrijheid binnen collectieve economische systemen moge theoretisch mogelijk zijn, in de praktijk is het nog nergens duurzaam vertoond. Het tegenovergestelde helaas veelvuldig. En men leze Van Den Doel.

Mijnheer de Voorzitter! De balans opmakend, moeten wij constateren, dat de toeneming van de collectieve uitgaven nu niet verder meer kan teren op de rendementen in het bedrijfsleven. Wij kunnen dan ook zien dat zij nu gaat teren op de looninkomens van de werknemers. Mogelijk zal dit dan de wal zijn, die te lang en leste het schip keert.

Op de actiefzijde van de balans mogen wij gelukkig na alle voorgaande kritische kanttekeningen ook een aantal punten noteren.

De inflatie is redelijk beheerst in vergelijking tot het buitenland en daardoor zijn de concurrentieverhoudingen iets verbeterd.

Van Tets

Een begin wordt gemaakt met het terugdringen van het financieringstekort, een begin wordt gemaakt met het terugdringen van de overdrachtsuitgaven en de aanwending van de additionele aardgasbaten wordt in een productieve richting geleid.

De heer **Simons** (PvdA): Ik meende de heer Van Tets te horen zeggen dat een begin is gemaakt met het terugdringen van het financieringstekort. Kan hij dat even nader adstrueren?

De heer **Van Tets** (VVD): Er wordt een begin mee gemaakt in 1981. Het gaat om het budget voor 1981. We moeten hopen dat het kabinet er beter in zal slagen dan dit jaar. Ik neem aan dat de heer Simons en ik wat dit betreft dezelfde hoop koesteren.

Het is nogal hypocriet als nota bene de Volkskrant schrijft dat de cijfers van het kabinet over de hele linie onvoldoende zouden zijn en dit afleidt uit het centrale thema 'te weinig bezuinigen'.

Het is wel waar dat daardoor de meeste doelstellingen niet zijn gehaald, maar à qui la faute?

De opiniërende artikelen in de Volkskrant en de meeste andere media hebben zeker geen bijdragen in een betere richting gegeven.

Ik blijf bij mijn stelling van vorig jaar, dat het kabinet in het begrotingsoverleg 1979, leidend tot de begroting 1980, de ernstige fout van zijn bewindstermijn heeft gemaakt, maar daarnaast dient te worden erkend dat het niet halen van de doelstellingen in belangrijke mate, misschien wel in de allerbelangrijkste mate, kan worden toegeschreven aan externe oorzaken, waaraan het kabinet ook niets kan doen.

Dat in de afgelopen periode zoveel sprake was van 'te weinig en te laat', heeft in hoofdzaak zijn oorzaak gevonden in de werking van de democratie en de invloed van de publieke opinie.

Dat is een pleister op de wonde voor allen, voor wie de democratische vrijheid het allerbelangrijkste is, die ons ertoe brengt dit ergens ook maar voor lief te nemen en die het wat gemakkelijker zal maken, de daardoor ontstane ernstiger problemen toch met passende opgewektheid door te komen.

□

De heer **Van der Jagt** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn waardering ervoor uitspreken dat de Minister de moed heeft gehad minister Andriessen op te volgen. Het was voor hem geen aantrekkelijke situatie. Ik heb

daarvoor groot respect. Dit weerhoudt mij er uiteraard niet van mijn verontusting uit te spreken over de huidige situatie en om wat kritische kanttekeningen te maken bij het financiële beleid. Prof. Zijlstra schrijft in zijn verslag over het jaar 1979 de volgende beharigenswaardige woorden. 'Volstaan moge worden met de vermelding van de verontrustende opwaartse tendens van het monetaire gefinancierde gedeelte van dit tekort'. – hij doelt dan op het financieringstekort – 'zijnde de graadmeter van de onmacht om op het terrein van de publieke financiën orde op zaken te stellen.

Er is op dit ogenblik in wezen geen enkele deugdelijke reden voor een enigszins belangrijke inflatoire overheidsfinanciering, te meer niet omdat door de aardgasbaten aanzienlijke niet in de meerjarenramingen opgenomen meevallers konden worden geboekt. De Bank blijft dan ook met klem aandringen op een geleidelijk terugdringen van het financieringstekort, zodat dit tekort weer grotendeels zijn dekking zal kunnen vinden in binnenlandse besparingen. Dat is zonder monetaire financiering, zonder overspanning van de kapitaalmarkt en derhalve zonder rente-opdrijving.'

Nu belijdt de Regering deze remedie, maar het financieringstekort dreigt dit jaar zo hoog op te lopen als het nog nimmer is geweest. In plaats van de geplande 5,5% voor dit jaar, komt het percentage voor 1980 vermoedelijk op 7,5. Dit is een ongekend hoogterecord. Was de monetaire financiering in 1977 $3\frac{1}{4}$ miljard, in 1978 was het $3\frac{1}{4}$ miljard. In 1979 steeg het tot $4\frac{3}{4}$ miljard. Ook dit jaar zal het weer meer zijn dan het vorige jaar.

Het jaar 1980 wordt in meer dan één opzicht een verloren jaar. De investeringen bereiken een dieptepunt. Hoe kan het ook anders. Het rendement op het eigen vermogen is tot het nulpunt gedaald. De hooglopende rentestand doet aan de investeringslust geen goed. De beste methode om iets met je geld te doen, zo hoort men in kringen van het bedrijfsleven, is schulden aflossen. Ik hoorde van iemand die 500.000 gulden had om iets mee te doen. Hij investeerde niet. Nee, hij paste wel op. Hij zette het op de bank, zodat hij een rendement op zijn geld had van 10%. Vervolgens ging hij het land uit om een lange vakantie te houden.

De heer **Simons** (PvdA): De Minister geeft 10 $\frac{3}{4}$ %.

De heer **Van der Jagt** (GPV): Kijk eens aan, dan krijgt hij nog meer.

Minister Van Aardenne zei de vorige week terecht in de Tweede Kamer dat geen winst, geen investeringen betekende, dat geen investeringen geen vernieuwing betekende, dat geen vernieuwing geen duurzame werkgelegenheid betekent. Dit is juist geconcludeerd.

Dan rijzen er echter wel vragen als Minister Van Aardenne namens de Regering vervolgens opmerkt: 'Daarom tracht de Regering op een breed front het bedrijfsleven in zijn noden tegemoet te komen en een klimaat te scheppen waarin investeringen zullen plaatsvinden en sprake is van rendementsherstel, zelfs in een slechte conjuncturele situatie.'

Dit zijn natuurlijk mooie woorden. De werkelijkheid is echter, zoals ik zojuist aantoonde, dat de monetaire financiering de laatste vier jaar elk jaar groter is geworden. Hetzelfde geldt voor het financieringstekort. Gevolg: overspanning op de kapitaalmarkt, met als resultaat oplopende rente, wat weer funest is voor investeringen en dat werkt weer de verbetering van de rendementen tegen. De heer Zijlstra velt naar mijn mening een scherp oordeel: het financieringstekort is de graadmeter van de onmacht om op het terrein van de publieke financiën orde op zaken te stellen.

Het kabinet zou dit laatste jaar als een gladiator de finish moeten overschrijven. Het wordt evenwel geen glansrijke finish. Ik weet wel dat de Regering te maken heeft gehad met grote tegenvallers – buiten haar schuld – maar het moet ook gezegd worden dat de Regering niet alert en moedig heeft gereageerd. Het was vaak meer een volgend dan een dynamisch sturend beleid. De Regering had het vaak drukker met het blussen van branden dan met het realiseren van fantasierijke, moedige en stimulerende ontwikkelingen.

In dit verband vraag ik mij dan ook af, of de voorgestelde oprekking van het financieringstekort – met f 855 miljoen – een goed instrument is voor de overheid om de werkloosheid krachtig te bestrijden. Naar mijn gevoelens is het een pleister op de wonde van de relatief geringe matiging. Een bedrag van f 855 miljoen kan nog net, zegt de Minister, maar f 1 miljard gaat over de schreef. Dat risico neemt de Minister niet. Ik vraag de Minister dan ook, op welk percentage van het begrotingstekort hij deze oprekking heeft gebaseerd. Is dat op 6,5% of bij voorbeeld op 7%? Wanneer in het begin van het volgende jaar blijkt dat het financieringstekort naar 8% gaat, is dan de nu

Van der Jagt

gestelde verantwoorde oprekking nog verantwoord? Licht er voor zo'n rampsi- tuatie een 'rampenplan' klaar? Heeft de Regering zo'n plan in haar porte- feuille?

Wij verkeren in een belabberde situ- atie. Ook voor 1981 zijn de vooruitzich- ten somber. De Minister stelde verle- den week in de Tweede Kamer dat de gegevens over de tegenvallende be- lastingopbrengsten voor een groot ge- deelte met een grote vertraging ter beschikking komen. Wat de doorwer- king voor 1981 betreft, achtte de Minis- ter het onwaarschijnlijk dat de belas- tingtegenval in het komende jaar in belangrijke mate kan worden goed ge- maakt. Dat betekent dat het financie- ringstekort zich in 1981 op een onver- antwoord hoog niveau zal blijven be- wegen, met alle funeste gevolgen van dien. Ieder jaar dat deze situatie langer duurt, zal de terugkeer naar normalere verhoudingen moeilijker maken.

Ik zei vanmorgen dat er een finan- cieel, economisch en sociaal deltaplan nodig zal zijn. D'66 zei verleden week in de Tweede Kamer dat er een indus- trieel reveil nodig is. Er is echter méér nodig. De heer Van Agt sprak eens van een ethisch reveil, al bleef dat in de concretisering wazig. Beide zijn nodig, maar dan wel een ethisch reveil dat in- houd heeft. Zelf heb ik met herhaling in dit Huis gesproken over het feit dat wij er niet alleen komen door ons op te hangen aan centen en procenten. Ik ga dat nu niet herhalen, want men kent mijn standpunt. Ik hoop dat de Minis- ter niet al strompelend volgend jaar mei de finish bereikt, maar dat de voorbereidingen voor de begroting voor 1982 – die door hem moeten wor- den getroffen – van moed en visie ge- tuigen, want anders wordt zelfs 1982 een verloren jaar.

□

De heer **Vogt** (PSP): Mijnheer de Voor- zitter! Ik zal slechts een paar korte op- merkingen maken en enige vragen stellen.

De beperkingen die aan de gemeen- ten worden opgelegd, zullen het voor die gemeenten vaak nodig maken dat de mogelijkheden die de onroerend- goedbelasting hen nog bieden, verder worden uitgediept.

Zeer veel gemeenten hebben als ba- sis voor die onroerend-goedbelasting de waarde van het onroerend goed, welke waarde elke vijf jaar opnieuw wordt geschat. Zeer recent worden en werden vele onroerende goederen op- nieuw getaxeerd.

Hoewel het duidelijk is dat aan de snelle stijging van de waarde van met name woonhuizen een einde is geko- men, houdt de nieuwe waardetaxering nu toch vaak in dat deze waarde met 100% is gestegen. Bij vorige algemene beschouwingen heb ik daar ook al op gewezen. Natuurlijk zal de gemeente bij een zeer grote waardestijging het bedrag per f 3000 lager plegen te stel- len.

Nu doet zich echter het feit voor dat in de afgelopen vijf jaar de woonhui- zen beduidend meer in waarde zijn ge- stegen dan de zakenpanden, dit met uitzondering misschien van de winkel- woonhuispanden, die ik verder buiten beschouwing wil laten.

Een en ander houdt zonder meer in dat er een verschuiving van de gemeentelijke belasting plaatsvindt van de zakenpanden naar de woon- huispanden. Als we daarnaast de ten- dens waarnemen dat de kleinere en eenvoudige huizen in de afgelopen vijf jaar procentueel belangrijk meer zijn gestegen in waarde dan de grote, kapi- tale woonhuizen, dan zien we binnen de woonhuisfeer ook nog eens een verschuiving van de belastingdruk naar de eigenaar van het eenvoudige huis en ook – zij het in mindere mate – naar de huurder van het eenvoudige huis.

Is de Regering zich bewust van deze verschuiving? Erkent zij die en is zij be- reid maatregelen te overwegen om de- ze verschuiving van de sterke naar de zwakke schouders een halt toe te roe- pen, omdat dit in strijd is met de mooie woorden die de Regering steeds weer aan die sterke en zwakke schouders wijdt? Zo ja, in welke rich- ting moeten dergelijke maatregelen dan gaan? Zo nee, waarom wil de Re- gering dergelijke maatregelen niet?

Is de Regering zich ervan bewust dat de verhoging van de aardgasprijs – naast de onredelijke winstverhoging voor de toch al steeds rijker en machti- ger wordende multinationale olie- maatschappijen – óók een verschui- ving van de sterke naar de zwakke schouders inhoudt?

Is de Regering zich ervan bewust dat de verhoging van allerlei accijnzen in *precies dezelfde richting werkt, al is* dat dan misschien – door de keuze van de goederen die met extra accijnzen wor- den belast – iets in te perken?

Zou de Regering er na deze opsom- ming nu maar liever niet rechtstreeks voor uitkomen dat zij in de eerste plaats een regering is voor de sterke schouders en daarnaast alleen maar wat voor de zwakke schouders wil

doen om een 'Verelending', zoals de- ze door een zekere Karl Marx is voor- speld, tegen te gaan?

Is de Regering – in het licht van de recentelijk aan het licht gekomen lage- re belastingopbrengsten – genood- zaakt om op korte termijn met belas- tingverhogingen te komen, of gaat zij het financieringstekort op een andere wijze te lijf?

Indien hogere belastingen worden overwogen, betekent dit dan opnieuw een verhoging van allerlei indirecte en gemeentelijke belastingen, die relatief zwaarder op de toch al veelvuldig ge- troffen zwakke schouders neer zullen komen, of overweegt de Regering een verhoging van de loon- en inkomsten- belasting en met name een sterkere progressie daarin?

Zo dit laatste zou worden overwo- gen – hoewel ik dit van deze Regering van het slechte gesternte niet ver- wacht – gaat de Minister dan op korte termijn strengere maatregelen nemen tegen ontduiking en tegen de te grote mogelijkheden tot aftrek van de loon- en inkomstenbelasting die met name bij de hogere inkomens bestaan?

De beschouwingen worden geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de wetsontwerpen:

Voorzieningen met betrekking tot arbeidsvoorwaarden in arbeidsver- houdingen, waarvoor geen collectieve arbeidsovereenkomst geldt (Wet op de niet-c.a.o.-inkomens) (15 935);

Voorzieningen inzake de loonvor- ming in 1981 en overleg over werkge- legenheid (16 503);

Wijziging van de Wet van 11 sep- tember 1964, houdende vaststelling van een nieuwe regeling van de bezol- diging van de vice-president en de leden van de Raad van State, alsmede van de voorzitter en de leden van de Algemene Rekenkamer (Stb. 387) en van de Wet op de bezoldiging van de rechterlijke ambtenaren (16 488).

De beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voor- zitter! Gaarne zal ik in mijn antwoord ingaan op vragen van de geachte afge- vaardigden de heren Franssen, Zou- tendijk en Kaland. De geachte afge- vaardigde de heer Franssen heeft ge- sproken over de problematiek van de welvaartsvastheid en de waardevast- heid, gezien de ontwikkeling van de in- komens op dit ogenblik.

Inderdaad dreigt de welvaartsvast- heid minder op te leveren dan de

Wiegel

waardevastheid. Op hetgeen de geachte afgevaardigde daarover heeft opgemerkt, kan ik alleen maar 'Ja' zeggen. Het betekent dat waardevastheidsgaranties thans meer zouden gaan opleveren dan welvaartsvaste garanties. Of de situatie van vandaag en van de eerstkomende jaren ook een structurele ontwikkeling aangeeft, is natuurlijk niet met alle zekerheid te zeggen. Wel is de omkering zeer opmerkelijk.

Vroeger werd gedacht: als wij een welvaartsvast pensioen of een welvaartsvastinkomen hebben, zitten wij beter dan bij een inkomen, gekoppeld aan de vastheid van de waarde. Die feitelijkheid is er niet meer; integendeel, er is een andere situatie ingetreden. En dat is opmerkelijk genoeg om het te signaleren.

De heer Franssen heeft gevraagd, of wij ons niet nader moeten bezinnen op dat vraagstuk en de mogelijke consequenties. Ik ben het met hem eens dat dit moet gebeuren en ik ben graag bereid tot die bezinning het mijne bij te dragen.

De geachte afgevaardigde heeft zich ook benieuwd betoond naar de wijze waarop de loonmatiging door de actieven – naar ik aanneem, heeft hij in dat verband specifiek over de positie van het overheidspersoneel gesproken – zal doorwerken naar de overheidspensioenen, die door het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds worden uitgekeerd.

Hij weet dat de overheidspensioenen krachtens de Algemene Burgerlijke Pensioenwet op basis van welvaartsvastheid dezelfde ontwikkeling volgen als de salarissen van de actieven, ook als het een negatieve ontwikkeling betreft. En die valt op dit ogenblik duidelijk te signaleren. Dat betekent dat de matigingen van 1980 in de sfeer van het ABP niet ongedaan worden gemaakt.

De heer Zoutendijk heeft heel kort gesproken over het wetsontwerp inzake de structurering van de topsalarissen. Hij zei het te betreuren dat door de Tweede Kamer een amendement op dat wetsontwerp is aanvaard. Ik ben het met hem eens, niet omdat de aanvaarding van dat amendement zulke enorme consequenties heeft, maar wel omdat het betekent – dat is in de verschillende GO'en ook gebleken – dat een zeer zorgvuldig opgezet be- raad tussen de Minister van Binnenlandse Zaken als werkgever van het overheidspersoneel en het overheids- personeel toch weer is doorkruist.

Het betekent ook dat nu allerlei algemene maatregelen van bestuur zullen moeten worden veranderd en dat er weer overleg over moet worden gevoerd. In een van de laatste georganiseerde overleggen die ik heb gehad zei men over de volksvertegenwoordiging aan de overzijde – ik zeg het maar in populaire termen –: In de Tweede Kamer fietst men door onze rechtspositie heen. Men maakt zich er grote zorgen over. Ik kan mij de zorgen van de vertegenwoordigers van het overheids- personeel wel indenken.

De heer Kaland heeft enige vragen gesteld over wetsontwerp 16488. Misschien had ik, zo zei de geachte afgevaardigde, die vragen niet behoeven te stellen als in de schriftelijke behandeling van het wetsontwerp meer licht was geworpen op een feit, waarop hij nu terug is gekomen.

De geachte afgevaardigde vroeg, of de maatregelen met betrekking tot de topsalarissen bij de overheid – hij sprak met name over het salaris van de vice-president van de Raad van State – ook gevolgen zullen hebben voor de geldelijke uitkeringen die de Koningin en enkele andere leden van het Koninklijk Huis ten laste van het rijk ontvangen. Inderdaad is er van die doorwerking sprake. Het inkomensbestanddeel immers van die geldelijke uitkeringen volgt krachtens de Wet financieel statuut van het Koninklijk Huis – ik wijs op artikel 1 van die wet – de ontwikkeling van het netto-ambtelijk inkomen van de vice-president van de Raad van State.

Tengevolge van de amendering van de in artikel 3 van wetsontwerp 16488 opgenomen afbouwregeling voor het bruto-salaris van de vice-president van de Raad van State zal het netto-ambtelijk inkomen van de vice-president en daarmee het inkomen van Hare Majesteit de Koningin, van Prins Claus, van Prinses Juliana en Prins Bernhard in vier halfjaarlijkse stappen structureel worden vermindert.

Ik wil ook aangeven waartoe dat feitelijk leidt. De totale achteruitgang komt na die afbouwperiode globaal voor de Koningin neer op een inkomensachteruitgang van f 50.000, voor Prins Claus op bijna f 20.000, voor Prinses Juliana op bijna f 30.000 en voor Prins Bernhard op f 12 á f 13.000 per jaar.

De heer Kaland heeft geconstateerd dat in de memorie van toelichting bij het wetsontwerp geen aandacht is gegeven aan dit gevolg van de structurering van de topsalarissen. De Regering had natuurlijk dit in de memorie van toelichting kunnen aangeven. Dan

hadden we feitelijk alleen kunnen vermelden dat volgens de Wet op het financieel statuut die koppeling aan het netto-inkomen van de vice-president bestaat.

Het zou geen nieuwe beleidsconclusie zijn.

Als de Regering zou hebben gezegd dat de gevolgen van de inkomensachteruitgang van de vice-president niet zouden moeten doorwerken naar het inkomen van Hare Majesteit de Koningin, dan had de Wet Financieel statuut gewijzigd moeten worden. Wij vonden dat dit niet diende te geschieden. Ik geef de geachte afgevaardigde toe, dat in de toelichtende memorie een feitelijke constatering had kunnen worden opgenomen.

De heer Kaland (CDA): Ik kan de Minister daarin wel volgen. De Minister zou ook kunnen zeggen: Iedere Nederlander wordt geacht de wet te kennen.

Minister Wiegel: Zeker de volksvertegenwoordigers.

De heer Kaland (CDA): Inderdaad. Iedereen kon het er derhalve automatisch uit afleiden. Bij totstandkoming van wetgeving moet uit een oogpunt van zorgvuldigheid acht worden geslagen op de consequenties voor de personen, die ermee te maken hebben. In de memorie van toelichting had hierover een opmerking kunnen worden gemaakt. Het wetsontwerp heeft op meer dan de functionarissen betrekking.

Minister Wiegel: Het had gekund. Ik ben het niet met de geachte afgevaardigde eens, dat het had moeten gebeuren. De Raad van State, die alle wetsvoorstellen zeer zorgvuldig beziet, heeft ook op dat punt niet geduid. De vragen van de heer Kaland hebben ertoe geleid, dat door mij thans die feitelijke informatie is gegeven.

De heer Vermeer (PvdA): Ik wijs erop dat in de toelichting bij de begroting 1981 is vermeld, dat van die koppeling sprake is. Die begroting heeft ons kort geleden gepasseerd. In die zijn wij ervan op de hoogte.

Minister Wiegel: Ik dank de geachte afgevaardigde de heer Vermeer voor zijn interruptie.

De geachte afgevaardigde de heer Kaland heeft nog enkele andere vragen in dat verband gesteld. Het betreffende wetsvoorstel is via de reguliere weg bij Hare Majesteit de Koningin aangeland. Via de thesaurier van het Hof zijn de cijfers versterkt.

Kort geleden heb ik er zelf nog over gesproken. Over de inhoud van dat gesprek laat ik mij uiteraard niet uit.

Wiegel

Deze verlaging van het netto inkomen van de vice-president heeft dus consequenties voor de uitkering aan de vier leden van het Koninklijk Huis. Anders waren wij gekomen met een voorstel tot wijziging van de Wet op het Financieel Statuut.

□

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter. Van diverse zijden is de opmerking gemaakt, dat sprake is van een stroomversnelling ten aanzien van de behandeling van de Wet niet-c.a.o.-inkomens. Dat is juist en dit houdt verband met de ontwikkeling op het terrein van het arbeidsvoorwaardenbeleid in 1981.

Aanvankelijk was niet geadviseerd over de verlenging. Er was tijdens de duur van de loonmaatregel geen behoefte aan dergelijke wetgeving. Over wat in 1981 zou gebeuren, heeft lange tijd onzekerheid bestaan.

Ten aanzien van de totale arbeidsvoorwaardenontwikkeling is door het kabinet nu een beleid uitgezet en verdedigd, dat afgezien van de partiële loonmaatregel, de matiging in 1981 via vrijwillige afspraken tussen werkgevers- en werknemersorganisaties tot stand wil laten komen.

Dit betekent, dat er daarmee weer een grondslag is voor het afgeleide beleid in het raam van de Wet op de niet-c.a.o.-inkomens. Ik onderstreep het begrip 'afgeleid beleid'. Ik zeg dit met name aan het adres van de heer Kloos, die vreest voor etatisme. Het is trouwens verfrissend, juist van die kant van de Kamer dat verwijt eens te horen.

De heer **Kloos** (PvdA): De tweede keer al!

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! Afgeleid beleid wil zeggen, dat je juist niet als staat of als overheid zelf criteria vindt en zelf ingrijpt, maar dat je het ingrijpen laat bepalen door hetgeen sociale partners afspreken.

In die zin denk ik dat de Wet op de niet-c.a.o.-inkomens zeer goed strookt met de grondgedachte, waarvan de heer Kloos uitgaat en waarvan ik eigenlijk ook uitga, namelijk de gedachte van de autonomie van de sociale partners.

De heer Kloos maakt zich wat zorgen over de mogelijkheid dat bij mij inzichten en verwachtingen door elkaar zouden lopen en dat ik mij van de werkelijkheid zou verwijderen. Ik ben daar zo vlak voor de verkiezingen niet bang voor.

Meestal word je tegen die tijd nogal sterk met de neus op de feiten gedrukt. Bovendien is reeds een aantal c.a.o.'s tot stand gekomen; verder bestaan er principe-afspraken. Dat betekent dat wij voldoende beleidsinzet hebben aan het begin van 1981 voor de beoordeling van de c.a.o.-ontwikkelingen.

In antwoord op een vraag van de heer Franssen kan ik zeggen dat er hier en daar sprake is van enig achterblijven van de loonontwikkeling bij de niet c.a.o.-ers.

Ik meen dat dit te maken heeft met het feit dat voor veel niet-c.a.o.-inkomens de schriftelijke beloningssystemen ontbreken. Dit houdt in dat daarvoor de mogelijkheden, die de wet biedt, onvoldoende worden benut. Ik heb twee jaar geleden al gezegd, dat wij hopen dat met deze wet het hantieren van schriftelijke systemen wordt bevorderd.

De heer Franssen kan ik verder zeggen dat wij de Stichting van de Arbeid al om advies hebben gevraagd over de regelgeving in 1981, namelijk bij een schrijven van 12 december jl. Globaal komt de inhoud van dat schrijven erop neer, dat wij voorstellen het oude beleid op dit punt voort te zetten of te hervatten, waarbij uiteraard de prijscompensatie en de vakantietoelage onder de werkings sfeer van de partiële loonmaatregel komen te vallen.

In de adviesaanvragen is naar voren gebracht dat de implicaties van de terugwerkende kracht moeten worden opgelost door tegelijkertijd met het in werking treden van deze wet de besluiten op grond van de oude wet in te trekken. Voor de nieuwe besluiten zal dus als aanknopingspunt gelden de stand van zaken die wij voor deze categorie eind 1980 aantreffen.

Voorts kan ik de heer Franssen zeggen dat met het begrip 'bezwarende omstandigheden' vooral wordt bedoeld op het specifiek vuile en onaangename werk. Men kan daaronder natuurlijk ook vatten de toenemende psychische belasting, vooral bij het leidinggevende personeel. Vaak wijst men erop dat de 'laag' tussen het topmanagement en de directe uitvoerende arbeid onder psychische spanning staat.

Ik denk dat het de moeite waard is, na te gaan of bij de bestaande loonverhoudingen dit element al voldoende tot zijn recht is gekomen. Duidelijk is – ik denk dat de arbeidsmarkt cijfers op dit punt een veel duidelijker taal spreken dan ten aanzien van de leidinggevende arbeid – dat de beloning voor het vuile en onaangename werk

een onvoldoende weerspiegeling vormt van de schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt.

De heer Zoutendijk heeft op een aantal punten kritische kanttekeningen gemaakt bij doel en functie van de Wet op de niet-c.a.o.-inkomens, mede in het licht van het arbeidsvoorwaardenbeleid in algemene zin. Ik denk dat het goed is, daarop wat verder in te gaan. De heer Zoutendijk maakt zich zorgen betreffende verstarring ten gevolge van de toepassing van deze wet.

Ik denk dat, gegeven het feit dat het gaat om afgeleid beleid dat in laatste instantie zijn normen ontleent aan afspraken, gemaakt door sociale partners op de arbeidsmarkt – deze afspraken kennen een eigen dynamiek, die dicht bij de dynamiek van de arbeidsmarkt staat – het gevaar van verstarring niet zo groot behoeft te zijn.

Over de terugwerkende kracht heb ik al gesproken. Het gaat om een in overwegende mate technisch probleem, dat met regelgevende techniek op te lossen is.

De door de heer Zoutendijk gesignaleerde problemen worden, in verband met de feitelijke ontwikkeling door de intrekking van oude besluiten materieel opgelost. Voor het overige komt de bepaling inzake de terugwerkende kracht in algemene zin tegemoet aan de behoefte om aan het afgeleide beleid gestalte te geven door zo goed mogelijk, óók in de tijd, ontwikkelingen door te geven.

Voorts een enkele opmerking naar aanleiding van de problemen, die de heer Zoutendijk ziet in verband met artikel 6 van het wetsontwerp inzake de niet-c.a.o.-inkomens. De inhoud van dit artikel leidt naar mijn gevoel niet tot een oneigenlijke of zelfs politieke taak van de ondernemingsraad.

Ik wil erop wijzen, dat in dit artikel slechts een bevestiging wordt gevonden voor de taak, die wettelijk in algemene zin aan de ondernemingsraad toekomt: een goede naleving van wettelijke verplichtingen, rustend op de werkgever, te bevorderen.

De fundamentele vraag, die de heer Zoutendijk stelt, is, of een dergelijke wet wel noodzakelijk is.

Ik heb de neiging, te stellen: Laten wij de betekenis niet onderschatten van wat ik zou willen noemen: de pre-normatieve werking van wetgeving. Men kan dit de psychologische betekenis van de wet noemen maar ik denk dat het meer is. Wetgeving speelt in op een rationeel bewustzijnsproces dat tot het zich zelf stellen van een handelingskader kan leiden.

Albeda

In deze materie gaat het om onderhandelingskaders. De wet blijft overigens dan nog als toetsingskader van betekenis. De betekenis van de wetgeving is naar mijn oordeel dus niet alleen aangetoond wanneer de norm, die zij geeft, achteraf corrigerend werkt.

Men weet in de desbetreffende ondernemingen, dat de wet er is; men weet dat er getoetst zal worden aan ontwikkelingen in c.a.o.'s in het algemeen. Men zal dus bij het vaststellen van de arbeidsvoorwaarden hiermee rekening houden.

Voorts vraag ik met nadruk aandacht voor het volstrekte verschil in karakter van de bevoegdheden op grond van de twee wetsontwerpen, waarover wij spreken: de wijziging van de loonwet en de wet op de niet-c.a.o.-inkomens. Het voeren van een afgeleid en structureel beleid ten aanzien van niet-c.a.o.-inkomens is iets heel anders dan het min of meer ad hoc-ingrijpen van de zijde van de overheid op basis van de eis van de economische omstandigheden. Her eerste getuigt van een in algemene zin wenselijke paralleliteit, het laatste van een matigingsnoodzaak.

Met alle huiver, die al is geuit ten aanzien van de voorgestelde ruimere bevoegdheid in het kader van artikel 10 – die huiver wordt nog onderstreept door het feit dat de eis tot behoedzaam opereren in elk geval door mij sterk wordt gevoeld – zou het ondenkbaar zijn, deze bevoegdheid aan te wenden in een structureel beleid ten aanzien van niet-c.a.o.'ers.

Uit een oogpunt van zuivere bevoegdheidsonderscheiding vraag ik met nadruk om een doelgerichte toekenning van een bevoegdheid om ten aanzien van niet-c.a.o.-inkomens een structureel beleid te voeren.

Het kan en mag niet de bedoeling zijn, los van de vraag naar de technische mogelijkheden, regelgeving van een volstrekt te onderscheiden karakter aan te wenden.

De heer Franssen vraagt mij hoe ik de overlegproblematiek zie en of ik kansen zie, uit de malaise te komen. De ervaringen van de afgelopen jaren hebben geleid tot de conclusie, dat een andere opzet van het overleg tussen de maatschappelijke organisaties en het kabinet gewenst is.

Ik heb al eerder, het vorig jaar in de Tweede Kamer, gezegd dat de gesprekken met de sociale partners in feite zouden moeten aanvangen voordat de opstelling van de begroting wordt afgerond. Het lijkt mij echter

ook, dat het overleg over de arbeidsvoorwaardenontwikkeling voor een belangrijk deel ingepast zal moeten worden in een breder overleg.

Daarbij denk ik aan het overleg over de inkomensvorming in het algemeen. Daarover is al in het midden van 1979 een adviesaanvraag tot de Sociaal-Economische Raad gericht. Het is mijn bedoeling, op niet al te lange termijn te komen tot een aanvulling op deze adviesaanvraag over de raamwet inkomensvorming, waarbij in het bijzonder zal worden ingegaan op de verschillende overlegvormen. In dat verband zal ik zeker ook voorstellen doen met betrekking tot de vervroeging van het centrale overleg.

In antwoord op een vraag van de heer Kloos kan ik nog zeggen, dat het streven erop gericht is bij deze aanvullende adviesaanvraag een voorontwerp van de raamwet inkomensvorming te voegen of die anders zo snel mogelijk daarna toe te zenden. Ik ben het overigens niet eens met de heer Kloos wanneer hij zegt, dat wij nog zo ver af zijn van de invulling van de motie van de heer De Gaay Fortman, waarop de heer Kloos zoals hij zich wellicht herinnert zich vaak beroept, maar waar hij destijds wel tegen stemde en waarbij het goed is, te letten op de tweede ondertekenaar.

In de motie werd gevraagd om een samenhangend, consistent inkomensbeleid. Ik vind dat het gewoon niet aangaat, te zeggen dat de wet niet-c.a.o.-inkomens een eerste stukje zou zijn. Iedereen die objectief bekijkt wat het vorige kabinet en dit kabinet op het punt van het inkomensbeleid tot stand hebben gebracht, niet alleen wat betreft de werknemers, maar ook wat betreft de vrije beroepen, de ambtenaren, trendvolgers enz., moet het met mij eens zijn dat de motie-De Gaay Fortman weliswaar niet zo snel is uitgevoerd als wij toen hoopten, maar dat er stukje voor stukje toch aan wordt gewerkt.

Eigenlijk ontwikkelt een en ander zich als losse stukjes van een legpuzzel. Langzamerhand wordt het mogelijk, dat wij in het komende voorjaar die losse stukjes samenvoegen tot een wet op de inkomensvorming, waarvan een volgend kabinet zeker de vruchten zal plukken, als ik dat wat gewaagde beeld mag gebruiken. Het ligt in de bedoeling, op dat punt binnen deze kabinetsperiode te komen met een afgerond voorstel.

Overigens wijs ik de heer Franssen erop, dat er naar mijn mening geen feitelijke ongelijkheid zal ontstaan tussen c.a.o.'s die al zijn afgesloten voor het

nemen van de partiële loonmaatregel en de daarna tot stand komende c.a.o.'s. De bedoeling is, dat de beperkte loonmaatregel op beide soorten collectieve arbeidsovereenkomsten hetzelfde effect heeft.

Daarbij komt, dat de prijscompensatie meestal gebaseerd is op een reeds geruime tijd in de c.a.o. vastliggende bepaling, die niet van jaar op jaar wordt herzien. Meestal wordt volstaan met een herziening van de minimum bedragen per procent prijscompensatie.

Wij moeten ons wel realiseren, dat wij in het systeem dat ruimte laat voor vrije onderhandelingen tussen de sociale partners altijd te maken hebben met de omstandigheid, dat het overleg tussen die sociale partners niet op één bepaald tijdstip is afgerond.

Ook als het centrale overleg eerder plaatsvindt, zal zich het verschijnsel voordoen dat in bepaalde bedrijfstakken al collectieve arbeidsovereenkomsten zijn afgesloten en in andere nog niet. Voorts ga ik ervan uit, dat de omstandigheid dat c.a.o.'s al zijn afgesloten vóór de partiële loonmaatregel er niet toe zal leiden, dat het overleg zal worden heropend op het punt van de lonen. Dat zal wel gebeuren op het punt van de vraagstukken van werkgelegenheid.

Het lijkt mij dat bij de c.a.o.'s die nog worden afgesloten, het overleg ook duidelijker op werkgelegenheidsaspecten zal worden gericht. Ook in die zin ontstaat dus een zekere gelijkheid in ontwikkeling.

De heer Kloos heeft medegedeeld dat zowel de fractie van de Partij van de Arbeid als die van de PPR tegen de wijziging van artikel 10 van de wet op de loonvorming zullen stemmen. Hij motiveerde dat onder meer door te stellen dat de vrees bestaat, dat ik of mijn opvolger zou kunnen bezwijken voor de druk om in één bepaalde c.a.o. in te grijpen.

Ik heb wat moeite met die motivering. Ik dacht dat ik aan de overzijde al duidelijk had gemaakt, met welke waarborgen de procedure van artikel 10 van de loonwet is omgeven. Daarnaast is ook duidelijk gesteld, dat er geen sprake kan zijn van een incidenteel ingrijpen in een bepaalde c.a.o.

Artikel 10 van de wet op de loonvorming kan alleen worden toegepast als de omstandigheden waarin de nationale economie zich bevindt, daartoe aanleiding geven. Een te nemen maatregel zal in die zin altijd landelijke gelding moeten hebben.

De nieuwe bevoegdheid zal het alleen mogelijk maken, binnen en in

Albeda

aansluiting op die landelijk geldende maatregel te differentiëren per categorie van werknemers. In beginsel kan daarbij ook naar bedrijfstak worden gedifferentieerd. Dat moet echter gebeuren in zorgvuldig overleg met partijen, opdat een eventuele bijzondere omstandigheid niet over het hoofd zal worden gezien.

De heer Franssen is van mening dat er het liefst vóór 1982 een fundamentele discussie over de prijscompensatie behoort te komen. Een- en andermaal hebben wij de sociale partners gewezen op de wenselijkheid van een fundamentele studie. Ik denk dat het gegeven de lage economische groei, die voor de komende jaren verwacht wordt, onvermijdelijk is dat die discussie op gang komt.

Het huidige systeem brengt immers met zich mee dat we in de komende jaren gedwongen blijven om de loonontwikkeling telkens opnieuw onder de ogen te zien, samen met de ontwikkeling van de rendements- en de concurrentiepositie en de ontwikkeling van de collectieve sector.

De heer Franssen zei verder nog dat er sprake zou zijn van oneigenlijk gebruik van de loonwet, omdat bij de af-topping van de vakantietoeslag sprake is van aanwending als instrument tot inkomenshervreiding. Dat lijkt mij een niet geheel juiste opvatting.

De loonwet wordt gebruikt om matiging van de loonontwikkeling te bereiken. Daarbij wordt de matiging zoveel mogelijk over verschillende inkomensgroepen verdeeld, met inachtneming van het beginsel, dat de sterkste schoulers de zwaarste lasten moeten dragen. De overwegingen om tot matiging te komen zijn van economische aard.

Dat de matiging er mede door toepassing van dit beginsel indirect toe leidt, dat er een zekere nivellering tot stand komt, is een neveneffect, maar geen doel op zich zelf. In het kader van de toepassing van de loonwet lijkt een nivellering als bijkomende werking zeker niet onjuist.

Dan heeft de heer Franssen nog gewezen op de gevallen waarin geen vakantietoeslag wordt uitgekeerd, maar waarin deze is opgenomen in de jaarsalarissen. In de loonmaatregel zal rekening worden gehouden met de gevallen, waarin de vakantietoeslag op een al dan niet vast bedrag per jaar is bepaald. Ik neem aan dat ik aan de technische aspecten van die bepalingen op dit moment voorbij mag gaan.

De bepalingen strekken ertoe, te bereiken dat ook in die gevallen de facto

de korting van een half procent wordt gerealiseerd. Men weet overigens dat de Tweede Kamer op dit punt al een aardig voorbeeld heeft gegeven, omdat de heer Nijhof ontdekte, dat voor de Tweede Kamer geen afzonderlijke vakantietoeslag bestaat.

Ook vroeg de heer Franssen naar de belastingderving die optreedt door matiging van de loonkostenontwikkeling. In zoverre zit die zaak enigszins gecompliceerd in elkaar, dat tegenover het wegvallen van belastingopbrengsten uit de particuliere sector lagere kosten in de publieke sector staan. In die zin loopt loonmatiging, ook naar niveau, ongeveer neutraal door de begroting. Op middellange termijn ontstaan er duidelijke voordelen.

De heer Van der Jagt stelde een aantal punten aan de orde, waarop ik per interruptie al heb gereageerd. Daarbij ging hij sterk uit van de gedachten-gang dat mijn basisidee zou zijn hoe ik ruzie met de sociale partners vermijd.

Nu hoor ik toch niet tot de categorie van de ruziezoekers, maar ook niet tot het groepje van de ruziemijders. Het gaat mij in wezen om iets anders. Het gaat mij er niet om dat zo vriendelijk mogelijk over mij wordt geschreven in de vakbondskrant. Dit is een moeilijk te bereiken resultaat. Het heeft waarschijnlijk ook niet erg veel zin.

Het gaat om iets erg fundamenteels. Ik vermoed dat de heer Van der Jagt dit helemaal met mij eens zal zijn. Als wij er vanuit gaan dat in de komende jaren er matiging zal moeten zijn in de ontwikkeling van de lonen, als wij er dan ook vanuit gaan dat het ondenkbaar is dat het blijvend zal betekenen dat eenzijdig de loonvorming wordt bepaald door de overheid, dan zijn kwalitatief goede arbeidsverhoudingen van grote betekenis.

Ik vind kwalitatief aanvaardbaar die arbeidsverhoudingen, waarin beide partijen, werkgever en werknemer, bereid zijn de eigen verantwoordelijkheid te nemen ten aanzien van de ontwikkeling. Mijn gedachte is dat elk jaar dat men die verantwoordelijkheid van de sociale partners afneemt, men elk jaar iets afhaalt van het verantwoordelijkheidsbesef van beide sociale partners.

Dat wil zeggen dat de neiging bij de vakbeweging om zich te matigen in de claims geringer wordt en dat de bereidheid van de werkgevers om zich te verzetten tegen hoge looneisen verbroken wordt. In die zin is elke maatregel van de overheid af te wegen, en niet zozeer ten opzichte van de vraag hoe onvriendelijk de heer Kok zich zal opstellen of wat de heer Van Veen zal zeggen.

De vraag is welke werking die maatregel heeft voor de eigen verantwoordelijkheid, de eigen zelfstandigheid van de sociale partners. Dan is er inderdaad een moeilijke afweging.

De c.a.o.'s die liepen voor 1981 kwamen uit op 8%. Het was best mogelijk dit te verminderen met 2,5 of 3%. Het moest echter op zo'n manier gebeuren dat het de verantwoordelijkheid van de sociale partners in tact zou laten. Dat kon alleen door de sociale partners daarover in vrijheid te laten beslissen. Daarom heeft het betrekkelijk lang geduurd voordat de problemstelling van de miljoenennota 1981 werkelijk uitmondde in een stap van de Regering. Dit moest gebeuren, omdat het strikt noodzakelijk was dat beide partners zich zouden bezinnen op de vraag of zij ingingen op de ruil van de Regering.

Ik vind ook, als men de strategie achteraf bekijkt met de wijsheid die wij nu hebben, dat die strategie ook heeft gewerkt. Er is geen sociale partner geweest, noch aan de zijde van de werkgevers noch aan de zijde van de werknemers, die zich niet in de loop van de discussie duidelijk heeft uitgesproken voor een substantiële matiging van de loonsom in 1981.

Er waren alleen verschillen van mening over de manier waarop en de mate waarin. Het is toch een geweldig goede zaak geweest. Op zich gaat het er niet alleen om hoeveel men matigt. Het is ook heel erg belangrijk op welke wijze het gerealiseerd is en welke gevolgen dit zal hebben voor de bereidheid tot matiging in de komende jaren. De discussie die is ontwikkeld in de drie poten van de vakbeweging ten aanzien van de matiging in de loop van het jaar 1980, is een hele nuttige discussie geweest.

In die zin ben ik dan iets minder pessimistisch dan anderen. Begin van dit jaar wilde het CNV 1% initiële stijging, hoe dan ook. De FNV wilde 2% initiële stijging, hoe dan ook. Vandaag de dag zijn er meerderheden in beide vakcentrales die zeggen dat, als de Regering ingrijpt in prijscompensatie en vakantietoeslag, zij gaan spreken over werkgelegenheidsgevolgen daarvan en dat zij niet zo maar extra geld zullen vragen.

Er zijn natuurlijk minderheden die daar nog anders over denken, maar de discussie is in ieder geval op gang gekomen. Die discussie kon op gang komen dank zij het uiterst terughoudende en voorzichtige beleid van dit kabinet.

Wie dan ook zegt dat het kabinet bezig was, te vermijden dat er al te on-

Albeda

vriendelijk over het kabinet werd geschreven, die vergist zich fundamenteel. Ik voel mij dan een klein beetje op mijn tenen getrapt, want dan heeft men niet begrepen wat de werkelijke motivatie is.

Het blijft erom gaan hoe wij een beleid kunnen voeren waarin zowel de economie wordt veilig gesteld – voor zover dat mogelijk is – als de verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van de sociale partners zo veel mogelijk wordt ontzien.

Zonder de verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van de sociale partners kunnen wij immers in de jaren tachtig niet met elkaar – Regering en sociale partners – een beleid voeren dat in die jaren moet worden gevoerd.

□

De heer **Kloos** (PVDA): Mijnheer de Voorzitter! De Minister wijst een vergelijking af met het oude artikel 8 uit de Loonwet. Dat artikel is mede met behulp van deze Kamer om zeep geholpen. De Minister maakt echter niet duidelijk wat het verschil is tussen het oude artikel 8 van de Loonwet en zijn bevoegdheid om voor bepaalde categorieën verschillende, gedifferentieerde arbeidsvoorwaarden vast te stellen. Het kan natuurlijk zijn dat dit verschil is vastgelegd in een van de stukken die wij hebben ontvangen. Ik verklap geen geheim, wanneer ik zeg dat de duizenden pagina's tekst die wij in de afgelopen dagen hebben moeten doorwerken, wel eens een keer met de natte vinger zijn doorgenomen!

Minister **Albeda**: De heer Kloos had kunnen volstaan met het lezen van mijn in de Tweede Kamer gehouden toespraken!

□

De heer **Franssen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben met veel belangstelling de antwoorden van beide bewindslieden gevolgd. Wij hebben vastgesteld dat de Minister van Binnenlandse Zaken onze visie ten aanzien van de ontwikkelingen rond het welvaartsvasten en waardeverval onder-schrijft en dat dit onderdeel in de toekomst de aandacht zal krijgen die het naar mijn mening verdient.

Uit het antwoord van Minister Albeda inzake de wet niet-c.a.o.-lonen begrijp ik dat er door de Minister geen eigen criteria worden gesteld. Daar hebben wij goede nota van genomen. Het verheugt ons dat er een adviesaanvraag ligt, zodat wij in ieder geval de inbreng van de betrokkenen in de Stichting van de Arbeid zullen krijgen.

Ook de erkenning dat psychische belasting – in het bijzonder voor leidinggevend – in deze tijd als bezwaren de werkomstandigheid kan worden aangemerkt, stemt mij tot tevredenheid. Ik hoop dat hiermee in de naaste toekomst ook in het bedrijfsleven wat meer rekening wordt gehouden.

Hoewel ik het vanochtend niet zo duidelijk heb gezegd, onderschrijf ik de opmerking van de Minister aan het adres van de heer Kloos dat dit kabinet méér heeft gedaan dan vorige kabinetten – hoe men daarover ook mag denken – inzake de inkomensverdeling of inkomensnivellering. Dit kabinet heeft de zaak zeker verbreed.

De Minister zei ook dat de reeds afgesloten c.a.o.'s niet worden benadeeld. Het maakt natuurlijk toch enig verschil of men aan de onderhandelingsstafel zit met de gegevens en de mogelijkheden van deze wet dan wel dat men zonder die mogelijkheden aan de tafel zit. Ik denk daarbij vooral aan de componenten waarin enige ruimte bestaat. Zonder er al te zwaar aan te tillen, ben ik van mening dat er toch enig verschil bestaat. Ik wil daarmee overigens niet beweren dat dit voorkomen had kunnen worden.

Ten slotte kom ik tot de vraag wat de opbrengst van het gebeuren is. De achtergrond van deze vraag werd gevormd – dat zal de Minister niet verbazen – door de ideeën die in Nederland in het bijzonder door het CNV zijn geuit. Wanneer men deze zaken wil wegen, dan is het bijzonder belangrijk dat men weet wat men eruit wil halen.

De Minister maakt dan terecht onderscheid tussen particuliere sector en overheidssector. Ik heb echter de indruk dat dit idee – hoezeer het op zichzelf ook is te waarderen – nog onrijp en onvoldoende doordacht is, omdat ik op dit moment niet inzie, hoe men in de ondernemingen het minder verlies lijden (want dat is het in een aantal gevallen ook) of het iets meer winst maken (het verkrijgen van een beter rendement) zou moeten afkomen om het vervolgens in het fonds voor de werkgelegenheid (op zichzelf natuurlijk een zeer goed doel) te stoppen.

□

De heer **Zoutendijk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik zou de Minister willen danken voor de antwoorden die hij op de door mij aangegeven punten heeft gegeven. De Minister is echter wel wat snel voorbijgelopen aan een aantal van mijn bezwaren en heeft mij zeker niet in alle opzichten kunnen overtuigen. Hij is niet ingegaan op het principiële bezwaar, dat het hier om

een groep werknemers gaat, over wie en zonder wie wordt beslist en die zich moeten conformeren aan arbeidsvoorwaarden waarover door anderen is onderhandeld. Dit gold overigens ook voor de oude wet, maar het bezwaar blijft ten principale bestaan.

De Minister is niet bang dat een Wet op de niet-c.a.o.-inkomens in bepaalde gevallen tot verstarring zou kunnen leiden. Ik denk echter dat, juist omdat er sprake is van afgeleid beleid, het gevaar bestaat dat er niet snel kan worden gereageerd op veranderinge schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt. Het betreft immers vaak functies waarvoor geen c.a.o. bestaat, nieuwe functies, waarbij men snel moet kunnen reageren. Als men dan is gebonden aan het keurslijf van hetgeen voor c.a.o.-functies geldt, dan kan men wel eens in de problemen komen.

De Minister stelt dat de bevoegdheden die de ondernemingsraad krijgt, niet oneigenlijk en zeker niet politieel zijn, omdat het immers tot de taak van de ondernemingsraad behoort om toe te zien op een goede naleving door de werkgever van diverse wettelijke bepalingen. Daarmee kan ik akkoord gaan.

Indien er echter aanleiding is om daar twijfel over te hebben, dan dient deze zaak toch binnen de onderneming zelf aan de orde te worden gesteld. Het is zeker niet in overeenstemming met de geest van de Wet op de Ondernemingsraden dat er dan aan de Minister zou worden gerapporteerd en dat hem zou worden verzocht een onderzoek in te stellen.

Ik blijf van mening dat dit een oneigenlijke taak voor ondernemingsraden is die (het is geschied bij amendement) nooit in de wet had mogen worden opgenomen.

Ten aanzien van de terugwerkende kracht stelt de Minister dat er in materieel opzicht geen probleem zal zijn, omdat de oude besluiten zullen worden ingetrokken en nieuwe besluiten zullen zijn gebaseerd op de situatie van einde 1980. Maar dan moeten die oude besluiten wel worden ingetrokken per 1 januari 1980 en niet later, want anders zouden er wel problemen kunnen ontstaan.

Bovendien blijft gelden dat een vakorganisatie of een ondernemingsraad met terugwerkende kracht het recht verkrijgt, om een onderzoek te vragen. Dit doet toch wel wat merkwaardig aan.

De Minister heeft mijn vraag niet beantwoord, waarom de commissie van de Sociaal-Economische Raad, die be-

Zoutendijk

last was of is met de adviesaanvraag betreffende een eventuele Raamwet inkomensverdeling, haar werkzaamheden heeft opgeschort. Wat is de reden van die opschorting en wanneer zullen deze werkzaamheden worden hervat?

Mijnheer de Voorzitter! Ondanks onze bezwaren en met een zekere aarzeling zullen wij de Minister het voordeel van de twijfel gunnen en zullen wij onze steun niet aan het wetsontwerp onthouden. Ik wil echter herhalen wat ik in eerste termijn al heb gezegd, namelijk dat een eventueel voorstel tot verlenging einde 1981 of per 1 januari 1982, voor mijn fractie alleen maar aanvaardbaar zal zijn, als met een aantal van de door mij naar voren gebrachte bezwaren rekening zal zijn gehouden.

□

De heer **Van der Jagt** (GPV): Ik dank de Minister, mijnheer de Voorzitter, harte-lijk voor zijn hartstochtelijk pleidooi naar aanleiding van mijn vragen. Ik begriep dat hij de sociale partners zoveel mogelijk de vrijheid wil geven. De filosofie kan ik voor een groot deel volgen. De Minister heeft dat goed vermoed. Toch zou ik graag van hem horen of hij niet met mij van mening is, dat bij een hoger percentage matiging de werkloosheid beter bestreden kan worden. Ik begreep niet waarom bij een korting van 3% op de prijscompensatie de arbeidsverhoudingen be-roerder werden dan bij 2%. Alles staat of valt in dit geval toch met een goed verkopen van je produkt?

Omdat ik vreesde dat een vrijwillige matiging beneden de nullijn, bij voorbeeld 4%, door de sociale partners niet zal worden bereikt – ik noem als voorbeeld afgesloten c.a.o.'s bij Philips en Hoogovens –, had ik mijn twijfels over de effectiviteit van de voorgenomen gedeeltelijke loonmaatregel. Want – en dat is de ellende – als een voorgenomen matiging niet wordt bereikt – en het is de laatste jaren op vrijwillige basis niet bereikt –, krijgt de Regering dankzij het trendbeleid de nadelige effecten op het bordje. Dat is voor de rijksbegroting funest.

□

Minister **Albeda**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Kloos houdt problemen met de verschillen tussen artikel 8 en artikel 10. Op zich zelf is het niet zo verschrikkelijk belangrijk. Artikel 8 heeft weliswaar psychologisch een geschiedenis die problemen geeft, maar de zaak waar het om gaat moet ook de heer Kloos duidelijk zijn.

De Regering wil voorkomen dat zij in een situatie komt, waarin zij alleen maar kan reageren op een kleine overschrijding van de afspraken door middel van een algemene maatregel. Daarom had zij het instrument van het specifieke ingrijpen nodig. Artikel 10 is wat anders dan artikel 8, omdat artikel 8 zich richtte op situaties in bedrijfstakken, af te leiden uit de problematiek van die bedrijfstakken.

Ingrijpen volgens artikel 10 is naar de aard van dat artikel beperkt tot algemene maatregelen betrekking hebbende op het gehele bedrijfsleven. De partiële loonmaatregel heeft duidelijk betrekking op de situatie in het gehele bedrijfsleven. De hele bedoeling van dit eventuele en naar ik hoop nooit voorkomende ingrijpen zou zijn, ervoor te zorgen dat de partiële loonmaatregel in elke bedrijfstak wordt nageleefd.

Dit heeft dus niet zozeer te maken met de specifieke problematiek van een specifieke bedrijfstak. Het omgekeerde is zelfs het geval; het wil er juist voor zorgen dat de specifieke problematiek aan de orde kan komen en opgelost kan worden, zonder dat de algemene ingreep van artikel 10 nodig is.

De heer Franssen is mij op een aantal punten bijgevallen, waarvoor ik hem dank.

Hij sprak over de problematiek van gelijkheid en ongelijkheid. Het is duidelijk dat de mensen die de c.a.o.'s maakten vóór de partiële loonmaatregel minder wisten en dus in die zin een grotere mate van vrijheid hadden dan de mensen na die tijd. Je kunt daar niets aan doen. Op het moment dat je die uitspraak gedaan hebt, is er iets veranderd in de collectieve onderhandelingen.

Er staat tegenover dat je, omdat er reeds zoveel c.a.o.'s zijn afgesloten, als Regering een norm hebt aan de hand waarvan je kunt zeggen: wij willen zoveel mogelijk realiseren dat de c.a.o.'s van na de loonmaatregel met inachtneming van de partiële loonmaatregel dezelfde trend volgen als de c.a.o.'s van vóór die partiële maatregel. Dat is in laatste instantie waar het ons om gaat.

De heer Franssen vroeg naar de opbrengst. Hij raakt daarmee aan een punt, dat de heer Kloos en mij in deze Kamer altijd al sterk heeft bewogen. Dat betreft de vraag, of we bij noodzaak tot matiging niet kunnen komen tot een of andere vorm van investeringsloon, spaarloon of hoe men het noemen wil.

In die zin is de gedachtingang van het CNV waardevol. Het probleem ech-

ter waar we vandaag op stuiten is dat het nominale loonpeil zo hoog is. Ik zie nogal eens rapporten van bedrijven die een management-consultant hebben gevraagd de loonkosten in Nederland en andere landen te vergelijken.

Of men het leuk vindt of niet: Nederland komt er vrijwel altijd als een van de hoogste loonlanden uit. Een enkele keer is België iets hoger en soms Duitsland, maar als het erop aankomt, zitten wij altijd boven in de boom. Wij komen er dus niet uit door de loonsverhoging voor een fonds te gebruiken.

Het is veel beter als er geen nominale loonsverhoging komt. Dat is geen prettige boodschap. Zulke boodschappen leiden tot grote demonstraties. Als het erop aankomt is het de enige boodschap die wij ten aanzien van de lonen op dit moment hebben te verkondigen.

De heer Zoutendijk houdt het principiële bezwaar dat het gaat om werknemers waarover en zonder welke wordt beslist. Het gaat natuurlijk, de goeden niet te na gesproken, ook om werkgevers en werknemers op wie van toepassing is wat de Amerikanen noemen het free-riders beginsel, de mensen die met de bus meerijden zonder te betalen, het wel profiteren van het systeem van arbeidsverhoudingen in Nederland, maar niet bereid zijn de prijs die ervoor staat, het lid worden van een organisatie, het betalen van de contributie en het volgen van de discipline van een organisatie, daarvoor te betalen.

In Nederland hebben we voor dat probleem niet de oplossing van het verplichte lidmaatschap maar de oplossing van het verbindend verklaren. Dat passen we toe in de c.a.o. In de wet op de niet-c.a.o.-inkomens zijn wij een stapje verder gegaan door als er duidelijk afspraken zijn in c.a.o.'s, vooral als het betreft mensen die zich vrijwillig matigen, niet het risico te lopen dat de free riders kunnen zeggen: die jongens matigen maar een eind weg maar in onze c.a.o. komt het niet tot uiting.

Wij verbinden die matiging dus door naar die groepering, omdat anders de mensen die wel onder die c.a.o. vallen en wel lid zijn van een organisatie daarvan schade ondervinden. Een Regering die een c.a.o., sterke vakverenigingen en sterke werkgevers een goede zaak vindt, kan eenvoudig niet leven met de gedachte, dat mensen die het free riders beginsel toepassen, er beter aan toe zouden zijn dan mensen die het niet doen.

Albeda

In die zin past de wet op de niet-c.a.o.-inkomens volstrekt in het Nederlandse systeem. De wet verplicht de mensen niet tot organisatie maar werkt met het systeem van de verbindendverklaring, de uitbreiding van de afspraak tot mensen die er niet onmiddellijk bij betrokken zijn.

De heer **Zoutendijk** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb toch het gevoel dat de Minister het begrip free rider ten onrechte introduceert. Daar gaat het om mensen die hoewel ze geen lid van een vakorganisatie zijn, profiteren van de resultaten die de vakorganisaties voor hun leden en daarmee ook voor die anderen bereiken, terwijl het in ons geval gaat om mensen waarover helemaal niet onderhandeld wordt en die niet onder enige c.a.o. vallen, maar zich toch moeten conformeren – ze kunnen best lid zijn van een vakorganisatie – aan de resultaten die voor andere groepen van werknemers zijn bereikt.

Minister **Albeda**: Op dat punt kunnen we lang discussiëren, maar als het erop aankomt heb ik toch gelijk. Het gaat om gevallen van mensen die natuurlijk de algemene trend meekrijgen ondanks het feit dat ze niet bij een c.a.o. betrokken zijn, nooit voor een c.a.o. gestaakt zullen hebben en nooit de discipline van een werkgevers- of werknemersorganisatie hebben gevolgd, ongeacht de vraag of ze er lid van zijn. In die zin meen ik dat het free riders beginsel daarop van toepassing is.

Ik denk dat het principiële bezwaar van de heer Zoutendijk er niet echt is. Als het er is, zou het ook moeten gelden voor onverbindendverklaring van c.a.o.'s. Ik vind dat een zeer goed beginsel, ondanks het feit, dat de vakverenigingen daarvoor een prijs betalen in de vorm van een lager ledental. Ervaringen in andere landen wijzen dit uit.

Ik neem aan, dat de heer Zoutendijk het oog heeft op nieuwe ondernemingen, zoals de soft ware adviesbureaus, die nieuwe functies creëren. Naar de mening van de heer Zoutendijk moet snel kunnen worden gereageerd op situaties op de arbeidsmarkt. Dat zou dan niet kunnen omdat men aan de c.a.o.'s vastzit. Ik weet niet of dat waar is. Uit de geschiedenis van de c.a.o.'s blijkt dat een c.a.o. in een grote betrekkelijk gebureaucratiseerde bedrijfstak als de metaal altijd plaats biedt voor een nieuwe functie

Vroeger, in een andere functie heb ik te maken gehad met de functie van lasser, een nieuwe functie. Die wordt

niet onmiddellijk ingeschaald op de plaats, die men zou verwachten, gegeven het relatieve gewicht. Die functie wordt hoger ingeschaald vanwege de schaarste op de arbeidsmarkt. Langzaam maar zeker wordt die functie in het systeem ingebracht.

Naar mijn mening heeft een c.a.o. geen verstarrende invloed. Bij een nieuwe functie is dat gevaar nog geringer dan bij bestaande. Misschien blijft een verschil van waardering bestaan waar het gaat om de c.a.o. Voor mij is de c.a.o. het begin en einde van de wijsheid. De heer Zoutendijk zal er wel wat nuchterder tegenaan kijken.

De heer **Zoutendijk** (VVD): Dat verschil is er misschien wel, maar dat doet hier niet ter zake. Het gaat primair niet om degenen, die onder een c.a.o. vallen, maar degenen, die daar niet onder vallen. Bij vele ondernemingen geldt de c.a.o. voor bepaalde, nieuwe functies niet.

Degenen, die die functies vervullen moeten zich dan wel conformeren krachtens deze wet. Kleine bedrijfjes, die geen c.a.o. kennen kunnen gemakkelijker met andere arbeidsvoorwaarden werken. Dat werkt concurrerend. Dat verschijnsel hebben wij in de afgelopen jaren kunnen zien. Ik denk dan in het bijzonder aan het gebied van de computerontwikkeling, programma-tuur, enz.

Minister **Albeda**: Er blijft toch een verschil in waardering. Het probleem heeft zich niet zo vaak voorgedaan als de heer Zoutendijk wel veronderstelt. Het feit, dat het hier en daar speelt behoeft toch geen aanleiding te zijn om de wet daaraan op te hangen. Dat doet de heer Zoutendijk overigens niet.

De commissie van de SER, die belast was met de adviesaanvraag inzake de Raamwet heeft haar werk opgeschort in verband met de vreugde van de vakbeweging over de loonmaatregel.

De heer Zoutendijk heeft gelijk als hij zegt dat intrekking van de bestaande besluiten moet gebeuren per 1 januari 1981.

De heer **Zoutendijk** (VVD): Per 1 januari 1980. Het gaat erom, die terugwerkende kracht eruit te krijgen.

Minister **Albeda**: Ik zal dat laten na-gaan.

De heer Van der Jagt en ik zijn het in grote mate eens. Het is niet waar dat als 2% of 3% loonmatiging goed is, 4% of 5% ook goed is. Bij een te grote matiging wordt de koopkracht minder. Dat krijgt dan een zelfstandige betekenis voor de ontwikkeling van de bestedingen in Nederland en daarmee van

de afzet van de Nederlandse bedrijven, die voor 70% van de Nederlandse markt afhankelijk zijn.

Ik kan mij voorstellen, dat je bij matiging aan grenzen bent gebonden. Ik heb in deze Kamer de vorige week nog gesproken over het smalle pad tussen het beperken van de nominale lonen en het toch niet al te zeer aantasten van de koopkracht.

Als element komt erbij dat bij een grote matiging de koopkrachtinlevring zo groot zou worden, dat zij gevolgen zou hebben voor de mogelijkheden om een en ander te regelen zonder een al te diep ingrijpen in de arbeidsverhouding of, concreet gesproken, zonder die algemene kostenafdekkende maatregel, waarmee de heer Van der Jagt toch kennelijk minder problemen mee heb, moet langzamerhand ook de meest oppervlakkige lezer in dit land duidelijk zijn geworden.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt wetsontwerp 15 935.

Dit wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De heer IJmker wordt, op zijn verzoek, aantekening verleend, dat hij geacht wenst te worden, tegen dit wetsontwerp te hebben gestemd.

In stemming komt wetsontwerp 16 503.

Dit wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN en de PSP wordt, op hun verzoek, aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden, tegen dit wetsontwerp te hebben gestemd.

In stemming komt wetsontwerp 16 488.

Dit wetsontwerp wordt zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt enige minuten geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de **algemene financiële beschouwingen over de rijksbegroting voor het jaar 1981 (16 400)**.

Minister **Van der Stee**: Mijnheer de Voorzitter! Verschillende sprekers hebben op tal van punten waardevolle tot uiterst waardevolle beschouwin-

Van der Stee

gen geleverd. In de afgelopen maanden is over het te voeren beleid in en buiten het parlement zeer uitvoerig van gedachten gewisseld. Nog de vorige week spraken wij daarover in de Tweede Kamer. In dit huis werd vandaag gesproken over het door het kabinet voorgestelde loon- en inkomensbeleid voor 1981. Een en ander geeft mij aanleiding mij in mijn antwoord zoveel mogelijk te beperken tot het centrale thema van deze discussie, het financiële beleid.

Het is duidelijk dat daarbij het financieringstekort centraal staat. Het is spijtig, te moeten constateren – dit punt springt thans het sterkst in het oog – dat dit tekort zich zorgelijk ontwikkelt. Alle sprekers hebben daarop met recht de aandacht gevestigd.

De vorige week zette ik aan de overzijde uiteen, dat het tekort van het Rijk en de lagere overheden tezamen dit jaar aanmerkelijk hoger zal uitvallen dan de in september geraamde 6%. De realisatiecijfers van de twaalfmaandsperiode oktober 1979-september 1980 laten een tekort zien van meer dan 7%. Echter, dat zegt lang niet alles. Ik heb in de Tweede Kamer aangegeven hoe de jaaruitkomst zal zijn. Ik herhaal hier dat het niveau van 8% als jaaruitkomst mij uiterst onwaarschijnlijk lijkt.

De tegenvallende tekortontwikkeling moet voor ongeveer 0,5% worden toegeschreven aan een relatief hoger tekort van lagere overheden en voor het overige aan tegenvallende belastingontvangsten en niet-belastingmiddelen. Aan wat ik hierover de vorige week in de Tweede Kamer stelde, heb ik niets meer toe te voegen. De beschikbare informatie is nu nog te onzeker en te voorlopig om al definitieve conclusies te trekken over de mate van doorwerking naar 1981.

Ik heb de Tweede Kamer toegezegd, dat tegen het einde van januari of het begin van februari 1981 een nota over deze problematiek zal worden uitgebracht. Op basis van de dan beschikbare informatie kan waarschijnlijk meer worden gezegd over de mate, waarin de tegenvallende ontwikkeling in 1980 zal doorwerken in volgende jaren.

De problemen, die daaruit kunnen voortkomen, geven overigens aan dat wij ons met het financieringstekort op een gevaarlijk hoogtepunt bevinden. Dit brengt mij bij de vraag van de heer Van der Jagt, van welk verwacht niveau van het financieringstekort is uitgegaan bij de voorgestelde oprekking

van het tekort met f 855 miljoen om de koopkrachtgevolgen van de loonmatiging te beperken.

Mijnheer de Voorzitter! Toen wij het voorstel tot oprekking met een miljard lanceerden, gingen wij uit van de toen te verwachten omvang van het tekort in 1981, te weten 5¼%. Wij schreven dat in augustus. De heer Van der Jagt vroeg of die oprekking nog wel verantwoord is, nu het tekort zich in 1980 aanzienlijk ongunstiger blijkt te ontwikkelen dan was voorzien. Mijn antwoord op die vraag luidt bevestigend. In het debat in de Tweede Kamer zijn wij er uitvoerig op ingegaan waarom dat zo is.

In alle simpelheid komt het erop neer, dat de oprekking met f 855 mln een belangrijke bijdrage is om loonmatiging mogelijk te maken. Het behoeft geen betoog, dat de later tegenvallende ontwikkeling van het tekort in 1980 mij met de grootst mogelijke zorg vervult.

Het jaar 1980 is bijna om. Dat betekent, dat je er dit jaar weinig of niets meer aan kunt doen. Wij zullen echter ongetwijfeld het volgend jaar in ons beleid met de consequenties daarvan rekening moeten houden. Met de voorbereiding daarvan zijn wij op dit ogenblik druk doende. Wij verrichten thans de nodige analyses op basis waarvan wij nieuwe beleidsoptellingen kunnen ontwikkelen. Het gaat erom, primair oorzaken vast te stellen en ons beleid daaraan aan te passen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Terwindt citeerde met kennelijke instemming enkele passages uit de voordracht van de thesaurier-generaal, waarin deze een toekomstbeeld schetst van het te verwachten financieringstekort, staatsschuld en rente- en aflossingslasten.

De heer Terwindt deelt de zorgen van de thesaurier-generaal. Dat houdt ipso facto in, dat hij ook mijn zorgen deelt, want de zorgen van de thesaurier-generaal zijn de mijne. Het financieringstekort is te hoog en het moet zonder te veel uitstel terug naar het niveau dat is afgestemd op het trendmatige spaaroverschot van de particuliere sector. Alleen dan zijn rente en aflossingen op geleend geld ook in de toekomst op te brengen.

Nu vraagt de geachte afgevaardigde mij waarom de structurele vermindering van het aanbod van spaarkapitaal niet heeft geleid tot een overeenkomstige vermindering van het overheidsberoep op de kapitaalmarkt. Het antwoord is eigenlijk heel simpel. De overheid was te gretig. Laat ik het in

andere termen vertalen. Het beroep van de overheid op de kapitaalmarkt wordt bepaald door het overheidstekort. Het kan daarom alleen verminderen als het tekort vermindert. Het antwoord op de vraag is dan ook: omdat het feitelijke tekort in toenemende mate boven het structurele tekort is uitgegaan.

Het is ook niet zo, dit in antwoord op een volgende vraag van de heer Terwindt, dat het overheidstekort steeds meer met kapitaalmarkt middelen en steeds minder met geldschepping is gefinancierd. Integendeel, het tekort is de laatste jaren sterker toegenomen dan het beroep op de kapitaalmarkt. Niettemin is het beleid er uiteraard op gericht, het tekort zoveel mogelijk op de kapitaalmarkt te dekken.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Terwindt bracht ter sprake dat de vrije gezinsbesparingen tot vrijwel nul zijn gereduceerd. Hij vroeg of dit mede een gevolg kon zijn van de inkomensnivellering. Hij vroeg ook of daarin statistisch inzicht bestaat of alsnog kan worden verkregen. Hoewel ik dit een voor de hand liggende hypothese vind, zou ik op dit punt voorlopig van een stellige uitspraak willen afzien. Het gaat om een onderwerp dat theoretisch nogal gecompliceerd is en waarover recent statistisch materiaal voor Nederland ontbreekt.

Wel heeft het CBS het voornemen, in de toekomst een onderzoek naar de gezinsbesparingen te verrichten.

In een uiterst boeiend betoog heeft de heer Zoon een aantal gedachten, stellingen, ideeën ontwikkeld, waarvan er een de vraag was, in hoeverre er bij de huidige economische ontwikkeling onderscheid te maken is in een structurele en een conjuncturele component. Het is altijd erg moeilijk, dit soort zaken mathematisch te splitsen.

Wij hebben sterk de indruk, dat de structurele problemen op dit moment overheersen en dat zij nog eens worden aangescherpt door een conjuncturele neergang. Het spijt me, dat ik me een beetje vierkant tegenover de heer Zoon moet opstellen, maar desondanks is het onmogelijk en ook onverstandig om over te gaan tot een krachtiger stimulering dan nu in ons beleid besloten ligt. Structurele onevenwichtigheden, waarmee niet alleen wij, maar bijna alle Westerse economieën te kampen hebben, vereisen een evenwichtsherstellend beleid voor de middellange termijn.

Een dergelijk beleid dient erop gericht te zijn, de huidige problemen rond het tekort op de betalingsbalans,

Van der Stee

het grote financieringstekort en de veel te geringe bedrijfsrendementen op te lossen. Daartoe zijn matiging van de lonen en beperking van de uitgaven in de collectieve sector een eerste vereiste. Het zal duidelijk zijn dat ik een te sterk op directe stimulering gericht beleid, zoals door de heer Zoon wordt bepleit, afwijs.

Ik wil niet ontkennen, dat het op de korte termijn wellicht een gunstige invloed op de werkgelegenheid zal hebben. Dat heb ik ook in eerdere debatten nooit ontkend. Maar zo'n beleid verschuift naar mijn stellige overtuiging de oplossing van structurele problemen naar de toekomst. Daarmee is de werkgelegenheid op de middellange termijn geheel niet gediend. Ik kan mij dan ook zeker vinden in het betoog van de heer Terwindt, die zeer veel nadruk legt op het lange-termijnbeleid.

Sprekend over dit beleid maakte de heer Terwindt ook nog enige kritische opmerkingen over de 'privatisering' van overheidstaken. Bij de in de Miljoenennota aangekondigde heroverweging van overheidstaken zal zeker aandacht worden besteed aan het uitwerken van de profijtgedachte.

De heer Terwindt heeft ook gesproken over de ontwikkeling van afzonderlijke sectoren. De heer Zoon heeft gevraagd, of de een dezer dagen verschenen bedrijfstakverkenningen geen aanknopingspunten voor gerichte stimulering bieden. Mede naar aanleiding van het WRR-rapport over de Nederlandse industrie is de laatste maanden een interessante discussie gevoerd over het onderwerp globaal beleid versus gericht beleid.

Het sectorbeleid en alles wat daarbij behoort, behoort tot het terrein van mijn collega van Economische Zaken. Korthedshalve verwijs ik naar het regeringsstandpunt, dat wij kort geleden hebben gepubliceerd, over het rapport van de WRR. Daarin heeft de Regering een voorkeur voor globaal beleid uitgesproken, aangevuld met een aantal meer specifieke beleidsvormen.

De heer Zoon bracht naar voren dat de vraag naar arbeid met betrekking tot de loonvoet op korte termijn inelastisch is. Ik zal niet ontkennen, dat de vruchten van een beleid, gericht op loonmatiging, op lange termijn aanzienlijk sterkere effecten heeft dan op kortere termijn.

Ik wijs er echter op dat loonmatiging niet alleen nodig is om de werkgelegenheid in bedrijven veilig te stellen, maar ook om het mogelijk te maken de wezenlijke collectieve voorzieningen te handhaven.

Ik ben het met hem eens dat voldoende voorlichting nodig is over het feit dat de effecten van loonmatiging pas op termijn optreden. Bij verschillende gelegenheden heeft het kabinet daarop ook gewezen. Over het effect dat loonmatiging tussen het eerste en het vijfde jaar heeft, staan mij geen gegevens ter beschikking. Wij zouden dit speciaal aan het planbureau moeten vragen.

Dat planbureau verkeert thans met de analyses en berekeningen intern in het stadium van afronding. Het betreft dan de middellange-termijnverkenningen. De verwachting is dan ook dat de middellange-termijnramingen, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, in de loop van januari zullen kunnen worden gepubliceerd.

De heer Terwindt heeft nog een vraag gesteld over de buitenlandse participatie in staatsleningen, met name naar de omvang daarvan. Ik kan er slechts een ruwe schatting van geven. Men moet echter denken in de orde van grootte van ruim 2 miljard gulden. Dat is dan het bedrag waarvoor buitenlanders in 1980 hebben deelgenomen in openbare staatsleningen. De heer Terwindt vraagt tevens of dit niet haaks staat op hetgeen in de Miljoenennota 1980 is gesteld over het lenen in het buitenland.

Dat is niet het geval. In de eerste plaats is er geen sprake van rechtstreeks lenen in het buitenland, maar slechts van buitenlandse inschrijvingen op binnenlandse leningen. Dit lijkt een formeel verschil, maar het is wel degelijk een belangrijk materieel verschil.

Het gevaar van het onbeperkt en op grote schaal lenen in het buitenland, waarmee een beroep wordt gedaan op buitenlandse besparingen, doemt dan op. De noodzaak om orde op zaken te stellen in eigen huis wordt naar de toekomst verschoven.

Bij inschrijven door buitenlanders op openbare staatsleningen is er een spontane belangstelling voor guldensbeleggingen van buitenlanders. Uiteraard is dit volstrekt concordant met de behoefte aan kapitaalimport ter compensatie van het nog steeds omvangrijke tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans.

Ik wijs er voorts uitdrukkelijk op dat het gevolg van buitenlandse inschrijvingen op binnenlandse leningen, in tegenstelling tot rechtstreeks lenen in het buitenland geen valutarisico's met zich brengt en alles wat daaraan vastzit, plus het feit dat een aantal psychologische effecten worden voorkomen.

De heren Zoon en Van der Jagt hebben nog gesproken over de monetaire

financiering. De heer Zoon stelde dat in bepaalde gevallen monetaire financiering niet verwerpelijk is. Met die redenering ben ik het eigenlijk niet eens. Ons monetaire beleid dient erop gericht te zijn dat de binnenlandse liquiditeitscreatie de toename van het nationaal inkomen niet te boven gaat.

Gebeurt dit wel, dan zullen de liquiditeitsverhoudingen in ons land worden verruimd en zal ruimte worden geschapen voor een hernieuwde opleving van de inflatie. Monetair beleid is in dezen een globaal beleid, dus niet geschikt voor een gericht stimulerend beleid, waarop de heer Zoon doelt. Het is niet geschikt om een dergelijk beleid te accommoderen.

De heer Zoon heeft gevraagd of bij de berekening van de koopkrachtplaatjes het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie wordt gedifferentieerd naar inkomenshoogte. Dit is niet het geval. Het prijsindexcijfer, dat middels het vrij beschikbaar inkomen wordt gedefleerd, is voor alle bij die berekening betrokken inkomenscategorieën hetzelfde.

De enige uitzondering die wordt gemaakt heeft betrekking op de prijsstijging voor medische diensten. Voor zover het de inkomenscategorieën betreft die onder de loongrens van het ziekenfonds liggen, wordt deze prijsstijging niet in het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie meegewogen. Daar zit een hele techniek achter, maar die laat ik op dit ogenblik maar even rusten.

In het kader van een vergelijking van doelstellingen en ramingen van het Bestek-beleid met de feitelijke ontwikkelingen heeft de heer Terwindt onder meer gewezen op het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans. Hij vroeg mij in dat verband om een raming van het lopende-rekeningtekort in 1980.

In de MEV werd voor dit jaar een tekort geraamd van omstreeks f 4,5 miljard. Op het ogenblik zijn er indicaties van een groter tekort. Hoewel niemand het zeker weet, worden de MEV-ramingen naar mijn oordeel niet drastisch overschreden. De ontwikkeling is sinds september wat gunstiger dan wij enkele maanden geleden dachten.

De heer Terwindt heeft gevraagd hoe het dreigende toekomstige tekort op de energiebalans zal worden voorkomen of gecompenseerd. Een van onze basisdoelstellingen is, het energiebeleid te handhaven. Uitgaande van de wenselijkheid van een adequate voorziening van Nederland op het gebied van de energie, kunnen wij on-

Van der Stee

mogelijk een bepaald tekort op de energiebalans voorkomen.

Naar mijn oordeel zal daarvoor ook compensatie moeten worden gezocht op andere onderdelen dan de lopende rekening, want een beperking van de invoer is naar mijn idee ondenkbaar. Ik meen ook niet dat protectionisme de weg is die toekomstige welvaart veilig kan stellen. Het gaat dus om de exportstimulering op velerlei terrein. Ik ben het met de heer Terwindt eens dat nu reeds aan oplossingen moet worden gewerkt voor deze toekomstige problemen. Dat is overigens niet het enige waaraan moet worden gewerkt.

De heer Terwindt wees in dezen terecht op het succes dat is geboekt bij de herziening van de exportcontracten van ons aardgas. Hij vroeg daarbij, in welke mate het aandeel van de aardgasinkomsten in de totale inkomsten van de rijksbegroting hierdoor verder zal toenemen in de jaren na '81.

Ik weet niet hoe de totale inkomsten zich in de toekomst zullen ontwikkelen. Het is dan ook moeilijk, dat aan te geven. Ik volsta ermee, te zeggen dat het aandeel van de aardgasbaten – als percentage van de relevante niet-belastingontvangsten, zoals geraamd in de Miljoenennota – dank zij de Spierenburg-resultaten zal toenemen met circa 4,3 à 4,5%.

In de door de heer Zoon aangehaalde passage in de Miljoenennota 1981 over de relatie tussen werkgelegenheid in de quartaire sector en de collectieve financiering daarvan wordt nagegaan in hoeverre sprake is van een direct oorzakelijk verband tussen beide grootheden. Dat blijkt, zoals in de Miljoenennota is vermeld, niet altijd het geval te zijn.

In een aantal gevallen is extra collectieve financiering slechts gericht geweest op een wijziging van het financieringspatroon en neemt de particuliere financiering dienovereenkomstig af. Het beleid was in die gevallen niet gericht op expansie van de quartaire sector, maar veeleer op een andere lastenverdeling.

In het bijzonder bij het openbaar vervoer is sprake geweest van een toenemende overheidsfinanciering, zonder een dienovereenkomstige vergroting van de totale werkgelegenheid in deze sector. Uiteraard zal er in een groot aantal andere gevallen wel een positief verband bestaan tussen werkgelegenheid en financiering daarvan.

De ruime toepassing van het profijtbeginsel die door het kabinet wordt voorgestaan en die in het kader van de heroverwegingsprocedure verder zal

worden uitgewerkt, staat los van de door de geachte afgevaardigde de heer Zoon aangehaalde analyse uit de Miljoenennota. Het is echter duidelijk dat bij een versterkte toepassing van de profijtgedachte het werkgelegenheidsaspect bijzondere aandacht zal krijgen.

De heer Terwindt heeft gevraagd naar een overzicht van wat in het kader van Bestek '81 uiteindelijk aan ombuigingen is gerealiseerd en wat daartegenover aan extra onvoorziene uitgaven moest worden gedaan. Een dergelijk overzicht is eigenlijk niet te geven. Dat is technisch vrijwel onmogelijk.

Normale uitvoeringsmutaties, beleidsbijstellingen en invloeden vanuit de macro-economische sfeer – zoals de rente en de werkloosheid – lopen immers dermate door elkaar heen dat een onderscheid achteraf nauwelijks is te maken.

Toch denk ik dat geconcludeerd mag worden dat, los van het in de afgelopen jaren getroffen aanvullende beleid (daarvoor was trouwens in Bestek '81 ook ruimte geschapen), er wel degelijk een ombuiging van de ontwikkeling van de collectieve uitgaven tot stand is gekomen.

Ik zou de heer Terwindt willen verwijzen naar de drie meest recente miljoenennota's, waarin telkens een aansluitingstabel met betrekking tot oude en nieuwe meerjarencijfers is opgenomen. Daarin wordt een uitsplitsing gegeven, waaruit blijkt door welke factoren wijzigingen in de rijksuitgaven zijn opgetreden. Zo kan men Bestek '81 naar zijn oorsprong herleiden.

Ook in een recent artikel in de door professor Veldkamp geredigeerde bundel 'De economie en het sociale zekerheidsbeleid', dat handelt over de ontwikkeling en de beheersing van de collectieve uitgaven, wordt daaraan aandacht besteed. Overigens schetsen de auteurs Meys en Zalm in een geruchtmakend artikel een somber beeld ten aanzien van de beheersing van de collectieve sector.

De heer Terwindt heeft nog een aantal opmerkingen gemaakt over het structurele begrotingsbeleid.

Het doet mij genoegen, dat hij zich geheel kan vinden in de beschouwingen die daaraan in de miljoenennota zijn gewijd en die een terugkeer naar dit beleid aankondigen. Hij betreurt het evenwel dat de toepassing van het structureel begrotingsbeleid in de miljoenennota zelf geheel achterwege is gebleven en dat zelfs niet in de bijlagen een toetsing aan de begrotingsruimte is opgenomen.

Dit zou natuurlijk zeer wel mogelijk zijn geweest, maar wij hebben er bewust van afgezien. Zo'n tabel zou namelijk niets meer zijn dan een reconstructie achteraf. Bij de begrotingsvoorbereiding heeft die toetsing geen rol kunnen spelen. De suggestie dat dit wel zo was, zou gemakkelijk kunnen ontstaan, als de toetsingstabel wel zou zijn opgenomen. Dit hebben wij willen voorkomen.

Waarom konden wij dit structurele begrotingsbeleid niet toepassen? Die reden daarvoor was gelegen in de grote omvang van het feitelijke financieringstekort. De heer Terwindt heeft dit terecht geconstateerd. Ik denk dat hij in dat verband ook terecht blijk gaf van zijn bezorgdheid over de mogelijkheden, het structureel begrotingsbeleid bij de begroting voor 1982 weer wel als richtsnoer te hanteren.

Ik deel deze bezorgdheid, zonder daarbij overigens de moed a priori te verliezen dan wel het hoofd in de schoot te leggen.

Ik realiseer mij zeer wel dat de begroting voor 1982 opnieuw een zeer moeilijke begroting zal worden; waarschijnlijk zal het een nog moeilijker begroting worden dan wij bij het verschijnen van de begroting voor 1981 konden vermoeden. Niettemin zullen wij bij de voorbereiding daarvan – dit is tot op deze dag mijn vaste overtuiging – een op trendmatige leest geschoeid kader hanteren.

Alleen dan kunnen we namelijk de voorbereidingen voor die begroting '82 al in een vroeg stadium goed op gang brengen. Zeker nu de vooruitzichten verder zijn verslechterd, waardoor de noodzakelijke aanpassing van het financieringstekort verder wordt bemoeilijkt, is dit meer gewenst dan ooit.

Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op vragen van de heer Terwindt, of nivellering ook nog enige stimulansen zou geven aan het zwarte circuit, zou ik het volgende willen zeggen. De Regering is zich ervan bewust dat een te sterke nivellering die leidt tot een inkomensverdeling die maatschappelijk niet meer wordt geaccepteerd, er zeer wel toe kan leiden dat bepaalde burgers zullen proberen onder hun fiscale verplichtingen uit te komen.

Ik kom dan bij de heer Van Tets. Deze heeft een groot deel van zijn betoog besteed aan de financieringsproblematiek van het bedrijfsleven. De Staatssecretaris zal nog op dit thema ingaan, voorzover het de fiscale aspecten betreft.

De heer Van Tets heeft een uitvoerige beschouwing gewijd aan de maat-

Van der Stee

regelen die het kabinet heeft voorgesteld ter verlichting van de financieringsproblematiek van het bedrijfsleven. Hij blijkt deze voorstellen met gemengde gevoelens te bezien.

Eenzijds heeft hij waardering voor de aandacht die het kabinet aan deze materie besteedt. Anderzijds is hij van mening dat de voorgestelde maatregelen minder effectief lijken te zijn dan enkele alternatieven die het kabinet wel heeft overwogen, maar waarvan het heeft afgezien.

Voordat ik op de concrete punten van kritiek inga, zou ik graag de grote lijn die achter de kabinetsvoorstellen schuilt laten zien. Wij achten de sterke achteruitgang van de eigen-vermogenspositie van bedrijven een zorgwekkende ontwikkeling, omdat die achteruitgang betekent dat de financiële buffer, de speklaag van bedrijven voor het opvangen van tegenslagen en voor het op verantwoorde wijze ontplooiën van nieuwe initiatieven aanzienlijk is geslonken.

Het behoeft nauwelijks betoog dat dit een bedreiging vormt voor de werkgelegenheid. Het is duidelijk dat die zorgwekkende ontwikkeling het gevolg is van de sinds vele jaren – misschien wel een tiental jaren – sterk verslechterde rendementspositie die niet alleen de mogelijkheden tot winsthouding maar ook die tot het uitgeven van nieuwe aandelen sterk heeft beperkt.

Ook de heer Van Tets heeft daar de nadruk op gelegd. Daarnaast is er sprake van institutionele knelpunten die het bepaalde groepen bedrijven, met name kleine en middelgrote, moeilijk maken om extern eigen vermogen aan te trekken.

Tegen die achtergrond heb ik samen met mijn collega van Economische Zaken in een brief van 16 september jl. aan de Tweede Kamer een pakket maatregelen voorgesteld om op twee manieren de financieringsproblematiek van het bedrijfsleven te verlichten. Het grootste deel van het pakket is erop gericht bedrijfsrendementen te verbeteren.

Dat deel van de maatregelen is zo gekozen, dat het tegelijkertijd inhaakt bij duidelijke knelpunten, te weten de nadelige gevolgen van de inflatie en het achterblijven van de investeringen. Het kleinere deel van het pakket bestaat uit specifieke maatregelen die bedoeld zijn om institutionele belemmeringen bij het extern aantrekken van eigen vermogen te verminderen en de belangstelling van particulieren voor het aandelenbezit te vergroten.

Het totale pakket bedraagt in 1981 1,3 miljard op transactiebasis. Ik denk dat de heer Van Tets de kabinetsvoorstellen onrecht aandoet als hij stelt, dat wij slechts 110 miljoen hebben uitgetrokken voor de verbetering van de eigen-vermogenspositie van bedrijven. Hij kijkt alleen naar specifieke maatregelen, maar niet naar het bedrag van de meer algemene maatregelen.

De heer Van Tets had kritiek op de op stapel staande garantieverlening ten behoeve van particuliere participatiemaatschappijen. Wij hebben daarbij bewust gekozen voor een opzet die primair gericht is op de verstrekking van risicodragend eigen vermogen, omdat wij ervan uitgaan dat juist daar aan behoefte bestaat. Het belangrijkste verschil met de situatie in de Verenigde Staten is, dat in Nederland de kredietverlening aan midden- en kleinbedrijf geregeld is via het vermogensversterkingskrediet en dergelijke. Als wij beide systemen naast elkaar zetten, zouden wij wel eens problemen kunnen krijgen. Volstrekt oneens ben ik het met de stelling van de heer Van Tets dat van de voorgestelde regeling een verkeerde prikkel zou uitgaan. Als ik hem goed begrijp, berust zijn vrees op twee elementen.

In de eerste plaats vreest hij dat het voorgestelde instrument een prikkel voor lichtvaardig handelen is, in die zin dat te veel in marginale bedrijven zal worden deelgenomen, omdat het verlies voor 50% door de staat zal worden afgedekt. Ik denk dat de participatiemaatschappij in dat geval ook 50% verlies lijdt, hetgeen dunkt mij toch altijd nog een forse belemmering zal inhouden voor een dergelijk soort handelen.

In de tweede plaats betoogt de afgevaardigde dat de Amerikaanse formule een grotere prikkel geeft om bij een initiële verliessituatie, zoals hij die noemt, door te zetten en te proberen het bedrijf te redden. Ik zie dat niet in.

Omdat de garantie slechts voor 50% van de deelneming geldt, zal de betrokken participatiemaatschappij er alles aan gelegen zijn, de kans op het verloren gaan van de resterende 50% van de deelneming zoveel mogelijk te beperken. Dat zal een reden zijn om de deelneming zo lang mogelijk aan te houden.

Ten slotte wil ik zeggen waarom de Amerikaanse formule minder hard nodig is dan de voorgestelde garantieregelingen. Ik heb er al op gewezen dat de SBIC's in de Verenigde Staten voor al leningen verstrekken aan kleinere

bedrijven. In Nederland kennen we voor dat doel het vermogensversterkingskrediet.

Verder zijn wij het er allen over eens, dat er juist een grote behoefte is aan risicodragend vermogen, vooral bij het kleine en middelgrote bedrijf. Ik zie dan ook niet de logica in van het hanteren van een instrument als de genoemde formule, die juist op zo grote schaal steunt op de verschaffing van vreemd vermogen.

Ondernemingen worden daarmee met een zware rentelast opgezadeld die juist bij pas gestarte bedrijven in opbouw niet gewenst is. Wel is het denkbaar dat het in bepaalde situaties aantrekkelijk kan zijn naast het beschikbaar stellen van eigen vermogen ook in beperkte mate vreemd vermogen te verstrekken.

□

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met grote belangstelling geluisterd naar wat diverse leden van deze Kamer te berde hebben gebracht in deze algemene financiële beschouwingen. De heer Zoon deed mij het genoegen te citeren uit een lezing die ik heb gehouden voor het Nederlands centrum van directeuren, zij het dat hij dit deed om mij duidelijk te maken dat hij over een onderdeel daarvan een nuance anders denkt dan ik het heb voorgedragen. Ik vond zijn opmerking belangwekkend. Ik zal nakijken of mijn kwalificatie in die rede de herziening behoeft die hij nodig vindt, als ik de relatie leg die hij heeft aangegeven.

De heer Van Tets heeft twijfel uitgesproken op de vrijstelling in de inkomstenbelasting van f 500 voor ontvangen dividend wel zal leiden tot toevoer van nieuwe middelen naar het eigen vermogen van bedrijven. Ik meen dat de dividendvrijstelling, in combinatie met de rendementsverbeterende maatregelen die het kabinet overigens neemt, inderdaad de belangstelling van particulieren voor belegging in aandelen zal vergroten en dat dit vervolgens de mogelijkheden van bedrijven om aandelen te plaatsen zal vergroten.

De heer Van Tets verwees mij in dit verband ook naar Frankrijk, waar de minister van economische zaken een andere maatregel heeft getroffen. De uitvoering van een aftrek zoals in Frankrijk nu is ingevoerd, zou niet eenvoudig zijn. Men moet namelijk bedenken dat de regeling zoals die in Frankrijk is getroffen aan een aantal beperkingen onderhevig is. Ten eerste is het bedrag beperkt en wel, omgerekend in

Van Amelsvoort

guldens, tot f 2500 per jaar. Dat bedrag heeft dan niet betrekking op een persoon, maar op een gezin.

Vervolgens moet men bedenken, dat geen aftrek, maar een bijtelling plaatsvindt, als de aandelen binnen een bepaalde termijn worden verkocht. Een uitgebreid systeem van registratie en dus van controle is daarvoor nodig. Dit brengt een aanzienlijke hoeveelheid extra werk voor het bedrijfsleven – het bedrijfsleven onderschat dit – en voor de belastingdienst mee.

In de Franse situatie zijn die bezwaren misschien in mindere mate aanwezig, omdat de grote banken een nauwe band met de staat hebben. In feite zijn het staatsbanken. Ons belastingstelsel kent voorts het onderscheid tussen vermogenssfeer en inkomenssfeer. Wij zouden met het door de heer Van Tets voorgestane stelsel een band tussen die twee aanbrengen. Bovendien krijgt men dan aftrekbedragen onder ogen, die moeilijk kunnen worden ingepast in onze inkomstenbelasting.

De heer Van Tets heeft vervolgens gevraagd of het niet mogelijk was geweest de aftrek voor de aankoop te beperken tot nieuw geëmitteerde Nederlandse aandelen. Wij hebben ons daarvoor gebogen.

Ik was al blij een uitvoerbare methode te hebben gevonden om het te kunnen beperken tot Nederlandse aandelen. Om het vervolgens nog te beperken tot nieuw geëmitteerde Nederlandse aandelen, is een wenselijkheid, die in de praktijk bijzonder moeilijk uitvoerbaar is. Ik wil mij overigens niet verschuilen achter moeilijkheden van uitvoerbaarheid.

Die beperking zou er ook toe leiden, dat de belangstelling voor bestaande aandelen een terugslag ondervindt. Dat zou het bedrijfsleven natuurlijk niet ten goede komen. Het zou voor de aandeelhouder ook problemen opleveren, als hij de aandelen wil verkopen.

Het zou een verstarrend element zijn. Wij hebben zeer bewust gestreefd – dit naar aanleiding van alle opmerkingen van de heer Van Tets – naar eenvoudige maatregelen, eenvoud in wetgeving, in uitvoering en controle, niet om de belastingdienst te ontzien – ik proefde iets dergelijks in de bijdrage van de heer Van Tets – maar omdat wij vinden, dat ons belastingstelsel niet ingewikkelder moet worden gemaakt dan strikt nodig is.

Ik kom thans te spreken over de geïndexeerde afschrijvingen, waarvoor de heer Van Tets pleitte, als alter-

natief voor de voorgestelde fiscale lastenverlichting. Hij vroeg waarom niet voor een dergelijk systeem is gekozen, hoewel het bedrijfsleven er zich positief over heeft uitgelaten.

Het gaat erom de nadelige gevolgen van het optreden van inflatie voor bedrijven te beperken. Hierover zal geen verschil van mening bestaan. Wij hebben daarover een uitvoerige gedachtenwisseling in de Tweede Kamer gehad. De Regering heeft besloten niet te streven naar een algemeen systeem van inflatie-neutrale belastingheffing, maar zij heeft gekozen voor maatregelen ter oplossing van knelpunten die optreden als gevolg van de inflatie.

In dit kader hebben wij dan gekozen voor de verhoging van de vermogensaftrek en de invoering van een voorraadaftrek. Wij zijn van mening dat bij het vermogen en bij de voorraad zich de schijnwinsten voordoen, die wij als knelpunten beschouwen.

Nu zouden wij in theorie daarnaast nog een maatregel ter oplossing van een knelpunt kunnen nemen in de vorm van geïndexeerde afschrijvingen. Ik denk dat wij dan een maatregel zouden nemen, die de twee andere overlapt. Ik zie dan nog af van de bezwaren die aan het systeem van geïndexeerde afschrijving als zodanig zijn verbonden.

Ik meen, dat wij in dit opzicht niet kunnen kiezen voor èn èn, maar dat wij een keus moeten doen. Wij hebben er de voorkeur aan gegeven, de algemene financieringsproblematiek van bedrijven, die voortvloeit uit het lage rendementsniveau, te verlichten door invoering van een voorraadaftrek, verhoging van de vermogensaftrek en – niet te vergeten – verhoging van de WIR-premie voor outillage, een onderdeel dat in deze opsomming thuis hoort. Wij zullen overigens kans krijgen hierover uitvoeriger te spreken bij de behandeling van de wetsontwerpen.

De heer Van Tets heeft verder gevraagd waarom het kabinet in het kader van de verlichting van de financieringsproblematiek van bedrijven niet wil overgaan tot invoering van een verrekeningsstelsel vennootschapsbelasting-dividendbelasting. Deze vraag komt mij zeer bekend voor. Er is een nota-Grapperhaus over.

In de rede, die de heer Zoon zo vriendelijk was aan te halen, heb ik daarover vrij uitvoerig gesproken. In de brief van het kabinet van 16 september jl. wordt uiteengezet dat invoering van een verrekeningsstelsel naar onze mening onvoldoende zou bijdragen tot verlichting van de financieringsproblematiek van bedrijven.

Als belangrijkste argument noem ik dat een verrekeningsstelsel alleen effect zou hebben voor ondernemingen, die dividend uitkeren. Dat is een bijzonder grote beperking van de effectiviteit van de maatregel, die de heer Van Tets voorstaat. In het algemeen zijn het de grotere vennootschappen – naamloze of besloten – die het aangaat.

De heer **Van Tets** (VVD): De beter draaiende.

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! Ook de grote. Ik ken een aantal goed draaiende ondernemingen in de familiesfeer, die weinig of geen dividend uitkeren. Dat is dus echt niet hetzelfde. De financieringsproblematiek van de bedrijven is veel algemener; zij beperkt zich niet tot de dividenduitkerende ondernemingen, maar is een algemene, die voortvloeit uit het lage niveau van de bedrijfsrendementen.

Ik ben van mening dat je zo'n nieuw element als een verrekeningsstelsel niet zonder meer in het bestaande fiscale stelsel kunt inplanten, dus zonder dat je iets doet aan andere onderdelen, waarbij ik in het bijzonder de deelnemingsvrijstelling noem. Deze vrijstelling bemoeilijkt enerzijds de invoering van een verrekeningsstelsel.

Anderzijds hebben wij met de deelnemingsvrijstelling een typisch eigen, Nederlandse oplossing voor een aantal fiscale problemen. Die twee wil ik nooit los van elkaar bezien. Ik meen dat iemand, die zo'n voorstel doet – ik zeg dit niet speciaal aan het adres van de heer Van Tets; er zijn veel mensen die voorstellen doen met betrekking tot een verrekeningsstelsel – moet zeggen wat hij dan verder met de deelnemingsvrijstelling wil.

Wij zijn van mening dat op fiscaal gebied de voorgestelde verhoging van de vermogensaftrek en de invoering van de voorraadaftrek in combinatie met de dividendvrijstelling – men moet die voorstellen als een geheel blijven zien – de meest adequate bijdrage kan leveren aan de verlichting van de financieringsproblematiek van het bedrijfsleven in zijn geheel.

De heer Van Tets bracht ten slotte ter sprake de overstap, zoals hij dat noemde, van werknemerschap naar ondernemerschap. Hij stelde voor deze te vergemakkelijken door de achterwaartse verliescompensatie uit te strekken tot de laatste drie salarisjaren. Ik merk daarbij op, dat de regeling van de achterwaartse verliescompensatie inhoudt dat een negatief inkomen over een bepaald jaar verrekend kan worden met een positief inkomen over de twee voorafgaande jaren.

Van Amelsvoort

Deze compensatiemogelijkheid geldt ook bij een overstap van werknemerschap naar ondernemerschap. Verliezen uit onderneming zijn dus nu al compensabel met loon uit dienstbetrekking. Ik begrijp, dat de heer Van Tets de desbetreffende termijn van twee jaar wil veranderen in drie jaar.

Ik zou hem eraan willen herinneren dat in het verleden in het kader van de wetsontwerpen, waarbij de termijn van de regeling van de achterwaartse verliescompensatie tijdelijk werd verlengd tot twee jaar – voordien ging het om één jaar – al herhaaldelijk verdere verlenging van de termijn aan de orde kwam. Wij hebben daarbij steeds naar voren gebracht dat een verlenging van de termijn in principe een inbreuk maakt op het stelsel van de inkomstenbelasting.

Deze belasting gaat uit van de draagkracht in een bepaald jaar. Men maakt inbreuk op dit stelsel als men een langere termijn beziet, omdat de draagkracht van een bepaald jaar niet beïnvloed wordt doordat achteraf blijkt dat in andere jaren verlies werd geleden. Ik wil die inbreuk beperkt houden en vind in dit verband twee jaar al veel. Ik zou hierover meer willen zeggen maar ik zal dit niet doen om wille van de tijd.

Wel wil ik erop wijzen, dat er een speciale regeling is voor de aanloopverliezen, die beginnende ondernemers de mogelijkheid biedt om verliezen, die niet voor achterwaartse verliescompensatie in aanmerking komen, gedurende onbepaalde tijd voorwaarts te verrekenen.

Ik zou nu de vragen van de heer Vogt willen beantwoorden....

De Voorzitter: Dat zal niet lukken omdat hij nu niet aanwezig is.

Staatssecretaris Van Amelsvoort: Dat had ik al opgemerkt. Ik had het aardig gevonden, enkele van zijn vragen te beantwoorden, maar ik zal mij nu zeer beperken.

Hij sprak over de onroerend-goedbelasting en wekte daarbij de indruk dat hij deze belasting zag als een subjectieve belasting. Ik moet de Kamer erop wijzen, dat het om een objectieve belasting gaat en dat derhalve ontwikkelingen in de waarde van het object, waarop de belasting wordt geheven, weerspiegeld behoren te worden in de hoogte van de belasting.

Wat betreft de accijnsverhogingen leeft er bij de heer Vogt een misverstand. Cijfermatige onderzoeken hebben uitgewezen dat de indirecte belastingen niet degressief maar pro-

portioneel en zelfs, geteeld op de verschillende tarieven in de indirecte belastingen, licht progressief uitwerken.

In antwoord op zijn vraag, of wij bereid zijn de fraudebestrijding te intensiveren, wil ik antwoorden, dat wij dit voortdurend doen.

□

De heer Zoon (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het is opvallend, dat ik niet zo erg onvriendelijk jegens deze Regering behoef te zijn. Immers, onze geachte medeleden de heren Van Tets en Terwindt nemen die taak van mij over. Dat was het vorige jaar al zo, toen de heer Andriessen nog achter de regeringstafel zat; het is nu weer zo. Ik ben daar erg dankbaar voor; ik behoef nu mijn eigen vriendelijke aard geen geweld aan te doen.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister en de Staatssecretaris ben ik zeer erkentelijk voor de antwoorden die zij mij hebben gegeven, zij het dat ik het de Staatssecretaris eigenlijk wel erg gemakkelijk heb gemaakt. Ik behoef op zijn antwoord niet meer in te gaan. Ik stel mij voor eerst een opmerking te maken van meer ondergeschikte aard en dan nog met enkele opmerkingen te komen over mijn voorstel om conjunctureel te gaan stimuleren.

De Minister heeft opgemerkt dat bij de berekening van koopkrachtontwikkelingen geen rekening was gehouden met de verschillen in bestedingspatronen. Dat houdt dan in dat de prijsstijgingen voor iedere inkomensgroep als het ware verschillend kunnen zijn. Dat betekent ook, dat het koopkrachtverlies anders zou kunnen zijn dan in al die tabellen waarover wij altijd zo drifstig discussiëren, wordt voorgesteld.

Ik vraag mij dan ook af, of het voortaan geen zin heeft met gedifferentieerde prijsindexcijfers te gaan rekenen, want dan krijgt men toch een wat juistere beeld van de koopkrachtverliezen waarover wij het steeds hebben.

De Minister heeft op een vraag mijnerzijds geantwoord, dat structurele en conjuncturele invloeden niet afzonderlijk kunnen worden aangegeven. Hij meende echter wel, dat de structurele effecten zouden overheersen. Ik zou zeggen: zoveel te beter, want dan zijn er niet zo veel stimulansen nodig om de conjuncturele invloeden te lijf te gaan.

Ter voorkoming van misverstand wil ik even stellen, dat ik geen problemen heb met de structurele effecten. Ik ben het volkomen met de Minister eens, dat daarvoor matiging vereist is. Ik meende dat in mijn interventie ook voldoende duidelijk te hebben gemaakt.

Structurele problemen ten gevolge van welvaartsverschuivingen naar andere delen van de wereld eisen nu eenmaal dat er door ons wordt gematigd. Alleen voeg ik eraan toe, dat er gematigd moet worden op een aanvaardbare, rechtvaardige wijze. Op dat punt kunnen er nog wel eens verschillen van opvatting zijn.

De Minister vervolgde met te zeggen, dat hij het onmogelijk achtte – hij zei zelfs: onverstandig – mijn suggestie op te volgen om conjunctureel te gaan stimuleren. Dat is op middellange termijn gevaarlijk, zei hij. Ik ben dat tot op zekere hoogte wel met hem eens, namelijk wanneer er zonder meer geld in de economie wordt gespoten. Dat is inderdaad gevaarlijk. Dat moeten wij niet doen. Het spijt mij een beetje, dat ik op de Minister zo'n onverstandige indruk heb gemaakt.

Minister Van der Stee: Mijnheer Zoon, dat valt echt wel mee.

De heer Zoon (PvdA): Dank u zeer! Ik had gehoopt dat men mijn betoog nogal genuanceerd had gevonden, maar ik vrees dat het daardoor niet duidelijk genoeg is. Je moet geloof ik ongenueanceerd te werk gaan om begrepen te worden.

Eerst wil ik een opmerking maken over de liquiditeitscreatie. De Minister heeft gezegd, dat de liquiditeitscreatie gelijk op moet gaan met het nationaal inkomen. Nu herinner ik mij, dat het nationaal inkomen in 1979 niet is gegroeid en ook niet is gedaald. De groei was namelijk nul procent. De liquiditeitscreatie bedroeg in 1979 echter 13%. Men is dus kennelijk wel wat gewend op dat punt. Ik kom dan toch niet met zulke onberispelijke voorstellen.

Ik wil graag toelichten wat ik bedoelde, want ik geloof dat dit niet voor 100% goed is overgekomen. Ik vind, dat wij ons met stimulering moeten richten op braakliggende produktiefactoren, maar niet alleen op produktiefactoren, doch op combinaties van produktiefactoren, waardoor produktie mogelijk is. Wanneer er maar één produktiefactor over is en alle andere volledig zijn bezet, heeft het geen enkele zin, omdat er dan niet geproduceerd kan worden.

Bovendien heb ik ook met nadruk gezegd – de Minister heeft mij dat nog expliciet voorgehouden – dat er afzet nodig is. Er moeten voortbrengselen zijn die de mensen willen. Wanneer er braakliggende produktiefactoren en produktiecombinaties zijn, dan kan er best monetair gefinancierd worden, want wij krijgen er iets voor terug; er wordt iets gedaan.

Zoon

Dat impliceert dat er geen inflatie van komt. Bovendien meen ik dat de rente er op korte termijn niet van stijgt, want de overheid behoeft met zuiver monetaire financiering geen beroep op de kapitaalmarkt te doen. De rente behoeft dus – althans op korte termijn – niet te stijgen.

Over wat er op langere termijn gebeurt, valt nog te discussiëren, maar ik heb ook gezegd, dat men dit soort maatregelen niet al te lang kan volhouden. Dan kan het mis gaan, want dan komen juist de problemen aan de orde die de Minister met zoveel nadruk heeft genoemd. Het kan dus best, als het maar goed gebeurt. Niet zo maar ongericht stimuleren. Neen, wij moeten dat soort zaken gericht aanpakken.

Nu kan ik mij zeer goed voorstellen, dat de Minister er huiverig voor is, het financieringstekort te laten toenemen. In eerste termijn heb ik opgesomd, wat er allemaal mis kan gaan als we daarmee te ver gaan. Ook ik vind het van belang, dat er wordt teruggekeerd naar het trendmatig begrotingsbeleid.

Ik zie echter niet in, waarom in 1982 moet gebeuren, wat de Regering in voorgaande jaren onder veel gunstiger omstandigheden dan nu niet is gelukt. Zij had de afkalving – sommigen spreken zelfs van de verloedering – van het trendmatig begrotingsbeleid, waarvan in de miljoenennota een openhartig, maar droevig relaas wordt gegeven, eerder moeten aanpakken. Het gaat niet aan om daaraan, nu de ontwikkeling van de werkloosheid ons allen benauwt, prioriteit te gaan geven.

Op dit moment moet prioriteit worden gegeven aan de werkloosheidsbestrijding. Wij kunnen namelijk niet toelaten, dat de werkloosheid zo stijgt als op dit moment, zonder dat wij er ook op korte termijn iets aan doen. Wij hebben dus zowel stimulering voor de problemen van de korte termijn nodig, als matiging met het oog op de problemen van structurele aard.

□

De heer **Terwindt** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In eerste termijn heb ik, zoals de heer Zoon zoëven zei, een kritisch betoog gehouden. De heer Zoon behoefde dus minder kritisch te zijn. Door het verloop van zijn betoog heb ik echter bemerkt, dat wij ons toch niet geheel op één lijn bevonden. Overigens mijn volle waardering voor het betoog dat de heer Zoon vanmiddag heeft gehouden.

Mijn interventie werd ingegeven door een uitermate grote zorg over de fi-

nancieel-economische ontwikkeling in ons land, waarvoor wij als woordvoerders van onze fracties, die speciaal met dit onderwerp te maken hebben, een grote verantwoordelijkheid dragen. Gelet op de problemen die de Minister ons vanmiddag heeft geschilderd, zoals de lage groei, het sterk groeiende aanbod van werkzoekenden, het achterblijven van de investeringen en de teruglopende aardgasbaten op iets langere termijn, betwijfel ik of de Miljoenennota 1981 wel een echte aanzet tot economisch herstel heeft gegeven. Dat betreurt ik. De bezuinigingen voor '81 zijn deels het gevolg van onopgeloste problemen uit het verleden. Anderzijds zijn ze nodig om nieuwe uitgaven te financieren.

Ten opzichte van de op ons af komende calamiteiten is te weinig extra omgebogen, met alle begrip voor de problemen van de Regering. Geen enkele Minister ziet graag dat er in zijn begroting wordt gesnoeid. Ik meen echter toch dat een krachtiger aanpak ook in onze samenleving, beter zou zijn begrepen.

De Minister is in zijn antwoord op de meeste vragen die ik stelde, uitvoerig ingegaan. Ik heb begrip voor veel van zijn argumenten maar dikwijls zijn argumenten om iets uit te stellen toch te weinig gericht op de dringende noodzaak om niet verder vast te lopen. Een volgende generatie zal het ons kwalijk nemen als wij in een periode van toch redelijke welvaart, de problemen van vandaag naar morgen verschuiven.

Over de meerjarenafspraken heb ik weinig gehoord in de antwoorden van de Minister. De miljoenennota's in de achter ons liggende jaren zijn verbaal steeds kritischer van toon geworden. De Minister heeft dit ook gezegd. De resultaten zien wij echter niet, misschien zelfs het tegendeel. Is de oorzaak daarvan ook niet gelegen in de opstuwende werking van de meerjarenafspraken, die als verkregen rechten zijn gaan werken? Wij zien dat de collectieve sector blijft groeien tegen de verdrinking van de groei van het nationale inkomen in. Wat zal bijvoorbeeld de reële groei van de collectieve sector in 1981 zijn ten opzichte van het nationale inkomen? Hoe wordt dit écart gefinancierd?

Is de Minister het met mij eens dat de meerjarenafspraken deze opstuwende werking hebben? Zo ja, zullen dan de kritische beschouwingen van de laatste jaren tot hardere conclusies moeten leiden?

Ik heb nog gesproken over het structurele begrotingsbeleid en de recente tegenvallers. Ten aanzien van de finan-

ciering van de uitgaven in 1981 en volgende jaren tegen de achtergrond van de recente tegenvallers en de oorzaak van die tegenvallers zelf, rijzen bij mij, na het antwoord van de bewindsman toch nog een aantal vragen. Hij heeft ons nota's over de oorzaken daarvan voor februari 1981 in het vooruitzicht gesteld.

Ik vraag mij af hoe wederom zulke tegenvallers konden optreden na de diepgaande analyse naar aanleiding van eerdere majeure tegenvallers in de opbrengsten. Is het basismateriaal dermate onbetrouwbaar of werken er tot dusverre onopgemerkte trends? Is het niet de hoogste tijd hier fundamenteel naar te kijken en in het bijzonder tegen deze achtergrond het structurele begrotingsbeleid en de gezonde basisgegevens daarvan in ere te herstellen? Hoe stelt de Regering zich de financiering van de begroting in 1981 in concreto voor nu deze tegenvallers zeker in deze begroting zullen doorwerken? Kan de Minister hierover niet iets meer zeggen dan hij heeft gedaan?

De eerdere structurele tegenvallers zijn in feite gecompenseerd door sterk gestegen aardgasbaten. Van 1971 tot 1981 lopen die met 8 miljard gulden op. Een eventueel verder meevallende aardgasopbrengst in 1981 zal naar onze mening niet voor deze tegenvallers kunnen worden aangewend. Nederland zal zijn collectieve sector aan moeten passen aan de groei en de daarmee verband houdende verminderde opbrengsten. Kan de Minister in tweede termijn hierop nog eens ingaan?

Ik heb ook nog een vraag met betrekking tot de nivellering. De Minister heeft op deze vraag over de nivelleringen een zeer summier antwoord gegeven. Ik begrijp dat het in zo'n korte tijd ook niet gemakkelijk is hierop een uitputtend antwoord te geven. Er zit een hele filosofie achter. Kan de Minister mij de toezegging doen dat hij een verder onderzoek naar deze kwantitatieve informatie in gang zal zetten? Het zal te zijner tijd toch moeten geschieden. Men wordt met deze problemen in de toekomst, zeker in toenemende mate, geconfronteerd.

Het is mij uiteraard bekend dat het buitengewoon moeilijk is in de tijd van een nulgroei van onze economie de staatsfinanciën op orde te houden. Toch kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat een forser beleid mogelijk was. Ik zeg echter nogmaals dat het naar ik hoop niet te laat is. Laten wij het nu na, dan zullen de perspectieven uiterst somber worden. De nieuwe middellange-termijnramingen zullen

Terwindt

ons geen andere weg laten zien dan een consistent beleid. De economische ontwikkeling is ernstig. De tijd van een soepele, meegevende en eerder politieke dan sociaal-economische aanpak is voorbij, op straffe van een sociaal-economisch onbeheersbare ontwikkeling. Er zullen heel veel jaren nodig zijn, om in sociaal-economisch opzicht in een rustiger vaarwater te komen. In die jaren zal er een verschuiving moeten plaatsvinden – het kan helaas niet anders – van de consumptie naar produktieve activiteiten. Er is een hermobilisatie nodig van mensen, van kapitaal en van ondernemingsschap. Hoe men er beleidsmatig ook tegenaan kijkt, het zal uiteindelijk uit de inkomens van de actieven en de niet-actieven samen moeten worden betaald. De bron van de economische groei is voorlopig opgedroogd. Kan de Minister hierop nog eens ingaan?

De heer **Van Tets** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het heeft mij goed gedaan dat de heer Zoon er nog eens de aandacht op heeft gevestigd dat bij het nemen van bepaalde maatregelen het effect op de werkgelegenheid zich voordoet aan het eind van de keten en dat het daarmee dikwijls na een aanzienlijk tijdsverloop gebeurt. De heer Zoon verbond daaraan de vraag of dat naar buiten toe wel voldoende duidelijk was gemaakt. Ik ben van mening dat dit inderdaad niet het geval is. Ik hoop dan ook dat dit de heer Zoon ertoe zal stimuleren, ter zake meer dan ooit zending in eigen kring te bedrijven!

De heer Terwindt heeft een vraag gesteld die mij wel boeide, want hij vroeg, of het niet goed was om aan diverse organen ten aanzien van een budgetuitputting een premie op onderschrijving toe te kennen. Ik vroeg mij af, hoe dat zou moeten. Het kan wellicht in de vorm van vrije dagen voor de betrokken ambtenaren. Ik vond het een grappig idee. Het was dan ook jammer dat de heer Terwindt op deze vraag geen antwoord kreeg.

Ik kom tot de discussie met de Minister van Financiën. Deze denkt misschien te horen wat hij verwacht, maar ik blijf daarvan denken dat hij van mij niet heeft gehoord wat hij blijkbaar verwacht! Hij heeft er geheel gelijk in dat het niet juist is, over de kwestie van het eigen vermogen voor ondernemingen te spreken in termen van f 110 miljoen. Het bedrag van f 1,3 miljard en de maatregelen die dit bedrag uitmaken, zoals de winstafrek en de voorraadwaardering, zijn natuurlijk

veruit het belangrijkste. Het bedrag van f 110 miljoen is maar een klein onderdeel. Ik ben dat geheel met de Minister eens.

Ten aanzien van de garantieregeling blijf ik enigszins met de Minister van mening verschillen. Ik heb alleen gevraagd om een kans voor het andere systeem. Er zijn waarschijnlijk wel instellingen die het gekozen systeem aanspreekt, maar het is mij bekend dat er ook instellingen zijn – vele malen groter dan de instelling waarin ik iets te zeggen heb – die zich daardoor bepaald niet aangesproken voelen en die wél genegen zijn om mee te werken in een soort SBIC-systeem. Het is mij nog niet duidelijk geworden waarom de Minister terloops even heeft gezegd dat twee systemen naast elkaar moeilijk zijn. Graag hoor ik daar nog iets over. De Minister heeft immers gezegd dat er behoefte is aan risicodragend kapitaal. Ik heb ook gesuggereerd dat de faciliteiten op basis van een SBIC-achtige regeling – overigens gefinancierd door de instituten – zouden worden beperkt tot die instituten die bereid zijn, dat risicodragend kapitaal te verschaffen.

Wanneer tegen het systeem wordt aangevoerd dat door het vreemde vermogen een rentelast op de onderneming gaat drukken, dan moet ik zeggen dat ik mij afvraag of dat zo'n groot bezwaar is, omdat het in die constructie wel degelijk wat langer lopende en eventueel klimmende of anderszins gefacilieerde leningen kunnen zijn, terwijl de financiering nu moet plaatsvinden – ik heb daarover cijfers genoemd – met bankkrediet. Bankkredieten zijn immers duurder en juist de zware lasten van het bankkrediet drukken bij de huidige rentestanden veel ondernemingen omlaag.

Minister **Van der Stee**: Mijnheer de Voorzitter! Om ieder misverstand uit te sluiten, zou ik de heer Van Tets op dit punt graag even willen onderbreken. Ik heb tegenover elkaar gesteld: deelneming via de participatiemaatschappijen en de leningen waarop de heer Van Tets de nadruk legt, wanneer hij verwijst naar een Amerikaanse formule. In het eerste geval zijn er, zolang er geen winst is, ook geen dividendverplichtingen. Het is mij derhalve niet geheel duidelijk, wat de heer Van Tets op dit ogenblik bedoelt.

De heer **Van Tets** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil het graag uitleggen. Ik zal proberen dit met het oog op de tijd zo kort mogelijk te doen. Ik meen dat het in de Amerikaanse formule aldus is, dat wanneer een participatie-

maatschappij risicokapitaal ter beschikking stelt, de Amerikaanse regering dan bereid is, een drie- of viervoud van dat bedrag te verstrekken in de vorm van een gegarandeerde en gefacilieerde lening.

Ik heb de Minister gezegd dat in het overleg tijdens de zomer, vanuit het bedrijfsleven is aangeboden om bij invoering van een dergelijk systeem het laatste gedeelte, waarmee de overheid te maken zou hebben, niet rechtstreeks ten laste te laten komen (in budgettaire zin) van de overheid, maar ook door diezelfde instituten te laten verschaffen, zij het dat daarop dan een overheidsgarantie zou moeten worden overeengekomen. Ik dacht dat derhalve wel degelijk sprake is van eigen vermogen/risico kapitaal aan de ene kant en een back-up daarvan aan de andere kant via dat vreemde vermogen dat met overheidsgarantie zou worden gefinancierd. Ik meen dat dit een variant is op het Amerikaanse systeem, die een aantal instituten zou kunnen aanspreken en die wat meer kans zou bieden om datgene van de grond te krijgen wat wij toch met ons allen beogen, dan alleen het nu gekozen 50%-systeem.

Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de opmerkingen van de Staatssecretaris wil ik het volgende zeggen. Ik kan hem volledig begrijpen, wanneer hij denkt dat de diverse maatregelen die zijn genomen, positief zullen uitwerken. Anders zou hij ze niet hebben genomen! Niettemin heb ik mij afgevraagd, of een systeem à la de wet Monory niet effectiever zou zijn geweest. Inderdaad wordt nu gezegd, dat het niet zo eenvoudig is, want men krijgt allerlei beperkingen en bepalingen. In dit kader wil ik wijzen op de suggestie die is gedaan, het systeem Monory alleen toe te passen in de gevallen waarin het ging om deelneming in participatiemaatschappijen. In dat geval wordt het toch wel zeer veel eenvoudiger, omdat het daarbij maar om een zeer beperkt aantal zal gaan, zelfs als de zaak goed van de grond komt.

Ik meen overigens dat het niet gerechtvaardigd is, te stellen dat het in Frankrijk allemaal makkelijker gaat, omdat daar de banken zijn genationaliseerd. Dit doet onrecht aan de vertrouwelijke relatie die ook daar bestaat tussen de banken en hun cliënten.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot de geïndexeerde afschrijvingen heeft de Staatssecretaris gezegd: Wij hebben niet voor een algemeen systeem van inflatieneutrale belastingheffing gekozen. Het zal de Minister en de Staatssecretaris mis-

Van Tets

schien niet bekend zijn – het is de heer Andriessen echter wel bekend – dat ik dit altijd heb betreurd. De Staatssecretaris heeft natuurlijk volkomen gelijk als hij zegt, dat we geen overlapping zouden moeten krijgen, naast hetgeen al gedaan is, zodat er een keuze gemaakt is. Dat is zeer terecht. Ik heb echter betoogd dat ik het jammer vond dat er een andere keuze is gemaakt door de Regering dan door het bedrijfsleven, terwijl men het bedrijfsleven juist zou willen helpen.

Ik wil nu niet verder ingaan op het verrekeningsstelsel. Er is gezegd dat het de grotere maatschappijen zijn die dividend uitkeren en dat kleinere familievennootschappen dit in mindere mate doen. Ik dacht dat dit alleen maar het geval is, zolang zij niet afhankelijk zijn van kapitaal van derden. Wanneer men iets van de grond wil krijgen, wanneer men wil expanderen juist ter wille van de werkgelegenheid, dan komt vroeg of laat het moment dat men daarvoor afhankelijk is van kapitaal van derden en dat al dit soort dingen een rol gaat spelen.

Ten aanzien van de achterwaartse verliescompensatie wil ik opmerken dat hierbij sprake is van een misverstand: ik ontleende de suggestie aan een bespreking van dit onderwerp in het bijzijn van fiscalisten. Ik begreep daaruit dat de overstap naar het zelfstandige door een gesalarieerde betrekking – wegens de andere aard van zijn inkomen als gesalarieerde – de twee jaar achterwaartse verliescompensatie bij hem niet meer mogelijk maakte. Als dit echter wel het geval is, kan de Staatssecretaris dit punt terzijde laten.

□

Minister Van der Stee: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben de Kamer erkentelijk voor de reactie in tweede termijn. Ik zou de heer Zoon willen zeggen dat hij ook naar mijn opvatting aanmerkelijk vriendelijker tegenover mij was dan de vertegenwoordigers van de regeringspartijen. Maar daarbij moet natuurlijk altijd in acht worden genomen: Was sich liebt das neckt sich.

Ik heb de heer Zoon niet zo uitvoerig beantwoord op de vragen rond de monetair financieering van een gericht beleid en alles wat daarmee verband hield, zulks voor een belangrijk deel omdat ik daarover in het verleden zeer vaste overtuigingen heb uitgedragen. Ik wil hem echter, juist vanuit mijn waaardering voor het betoog dat hij heeft opgebouwd, in tweede termijn

graag het volle pond geven. Ik zal trachten het op een paar punten toe te spitsen.

In de eerste plaats nam de heer Zoon, sprekend over een gericht beleid, en passant het bezwaar van de rentestijging weg. Ik denk dat dit op een misverstand berust. Wat betekent het eigenlijk als wij monetair financieren? Het wil zeggen dat wij interen op het schatkistsaldo of dat wij schatkistpapier plaatsen bij het bankwezen. Welnu, interen op het schatkistsaldo is heel moeilijk.

Wat dat betreft verwijs ik naar de wekelijkse stand van 's Rijks schatkist, al geldt het niet voor de laatste weken, want hij is gelukkig wat meer gevuld. Kijkt men naar het schatkistsaldo, dan ziet men dat het zich zo ongeveer op het nulniveau beweegt. Daarop interen kan dus haast niet meer.

Als wij schatkistpapier bij het bankwezen gaan plaatsen, doen wij daarmee een extra beroep op de korte middelen van het bankwezen. Dat zal dan toch tot een hogere prijs van die gelden leiden. Dat betekent een hogere rente op de geldmarkt en een doorwerking daarvan op de lange rente.

In de tweede plaats wijs ik erop dat de binnenlandse liquiditeitscreatie wordt afgestemd op de verwachte groei van het nationale inkomen – en niet op de feitelijk plaatsgehad hebbende groei – en voorts op de nominale groei van het nationale inkomen. Dat is de som van reële groei en prijsstijgingen.

Wanneer de heer Zoon 0% reële groei van het nationale inkomen vergelijkt met 13% voor de groei van de liquiditeitsmassa, brengt hij twee ongelijkwaardige grootheden met elkaar in relatie. Volgens mijn deskundigen was de groei van de binnenlandse liquiditeitsmasse in 1979 circa 8%, wat ongeveer overeenkomt met de groei van het nationale inkomen in dat jaar, te weten circa 7,5%. Ergens zal waarschijnlijk een misverstandje hebben geleid tot die 13%.

De kernvraag betrof het monetair financieren van het gerichte beleid. Als om conjuncturele redenen een niet benutte productiecapaciteit aanwezig was – waar vindt men die, hoe moet de overheid dat doen? – zou ik een eind met de geachte afgevaardigde kunnen meegaan. Hoe vind je echter die onderbezetting en is die er in zo omvangrijke mate? Ik heb al gezegd dat het mijns inziens op het ogenblik veeleer een structureel probleem is dan een conjunctureel probleem.

Nu moet men ook niet doen alsof we helemaal niets aan aanvullend beleid

doen. Ik wijs erop dat in de Miljoenennota staat en dat we bij de algemene politieke en financiële beschouwingen in de Tweede Kamer nadrukkelijk uiteengezet hebben, dat ons financieringstekort aanmerkelijk uitsteeg boven het structureel aanvaardbare tekort. Wij hebben dat heel uitdrukkelijk gemotiveerd vanuit de conjunctuur.

Als we dit en de aanwending van de gelden, het aanvullend beleid zoals het in de miljoenennota is gepresenteerd en de oprekking van het financieringstekort met een miljard, waarbij ik ook noem de f 200 miljoen voor de bouw, in beschouwing nemen, dan mogen we met nog meer recht concluderen dat verdere stimulering niet mogelijk is, ook omdat aan de aanbodzijde naast werkloosheid zich tal van knelpunten op de arbeidsmarkt voordoen. Daardoor blijft versnelling van de inflatie steeds een gevaar. Daarom richt ons beleid zich specifiek op structurele aanpassingen voor de middellange termijn.

De heer Zoon heeft gevraagd naar een differentiatie in de prijsindexcijfers. Theoretisch zou het wel mogelijk zijn, maar in de praktijk wordt het wel heel erg gecompliceerd om voor elke inkomenscategorie te werken met een op die groep afgestemd prijsindexcijfer. Het zou betekenen dat het CBS-budgetonderzoek veel uitgebreider zou moeten zijn en dat we voor iedere inkomenscategorie een apart budgetonderzoek zouden moeten doen.

Sinds verleden jaar publiceert het CBS twee prijsindexcijfers, één toegespitst op werknemersgezinnen met een jaarlijks inkomen dat gelijk is aan of lager dan, als ik mij niet vergis, de premiegrens van de ziekteverzekering en één toegespitst op hogere inkomens. Uit beide cijfers blijkt dat ze in de praktijk nauwelijks uiteen lopen. Ze verschillen per jaar hooguit 0,1 à 0,2%.

De heer Zoon sprak, evenals de heer Terwindt, over het trendmatig begrotingsbeleid 1982. Een van zijn argumenten om dat structurele trendmatige begrotingsbeleid niet wederom in 1982 in te voeren was, dat het met zich zou brengen, dat prioriteiten niet op de juiste plaats, namelijk gericht op werkgelegenheid, zouden worden gesteld. Ik moet dat ontkennen.

Het is binnen het structurele beleid juist essentieel dat de prioriteiten goed worden gesteld. Wanneer men zich richt op een aanvullend de werkgelegenheid stimulerend beleid, wordt dat altijd buiten structurele ruimtes om gefinancierd.

Daarvoor werd geaccepteerd, dat het financieringstekort toenam. Wij

Van der Stee

zullen ongetwijfeld nog wel eens gelegenheid vinden om op dat punt dieper in te gaan en meningsverschillen die wellicht bestaan en misschien op misverstanden berusten uit de weg te ruimen.

Ik kom bij de heer Terwindt. Hem zou ik willen zeggen, dat de reële groei van de collectieve sector in 1981 circa 1% zal zijn. Daarin zit wel begrepen een enorme stijging van rentelasten.

Ik wil de aandacht van de heer Terwindt vragen voor de tabellen, in de Miljoenennota gepubliceerd, die voor een reeks van jaren aangeven, welke percentages van het nationaal inkomen gebruikt worden voor de rijksbegroting in engere zin, voor Defensie, Justitie, de wegen- en woningbouw, enz.

Ik geef de heer Terwindt in overweging zich eens af te vragen, wat de conjuncturele effecten zouden zijn wanneer op al die posten van de begroting bezuinigd zou worden. Ik denk in het bijzonder aan de werkgelegenheid. Ik verzoek de heer Terwindt eens te kijken naar de explosieve groei van de overdrachtsuitgaven. Hij moet dat dan wel genuanceerd bezien. Het is niet alleen maar volumegroei – volumegroei per persoon – maar ook moet op de aantallen worden gelet. Wanneer onze bevolking vergrijsd, dan zullen de AOW-premie betaald moeten worden. Wanneer vele kinderen worden geboren, dan zal veel kinderbijslag moeten worden betaald.

Men kan problemen hebben met de sociale zekerheidssector, zoals ik die heb, maar het moet wel genuanceerd worden benaderd. Toevloed naar de WAO is een typisch Nederlandse ziekte, een ziekte die aan de grenzen ophoudt. Het ziekteverzuim is in Nederland tweemaal zo hoog als in de ons omringende landen.

Zijn dat feilen, die aan onze maatschappij c.q. ons sociale zekerheidsstelsel kleven? Ik weet het niet.

Ik wil niet per definitie zeggen dat een en ander een rechtstreeks gevolg is van het systeem dat wij hanteren.

Het zal wel maatschappelijke achtergronden hebben. Ik zou aan de heer Terwindt willen vragen – ik ken zijn achtergrond en zijn opvattingen – hoe de door hem uitgedragen gedachten kunnen worden gerealiseerd zonder aantasting van een flink deel van de werkgelegenheid en zonder de sociale rechtvaardigheid in gevaar te brengen.

Ik heb het daarmee wel eens wat moeilijk. Wij moeten ons ervoor hoeden, over deze zaak te generaliserend te spreken. Ik wil bepaald niet bewe-

ren, dat de heer Terwindt dat doet. Zijn betoog roept toch deze wat benauwende en benauwde vraag op.

Wade de opstuwende werking van de meerjarenramingen betreft, heeft de heer Terwindt gelijk. Dat is in het verleden zeer zeker het geval geweest. Dat was voor ons reden het systeem van de meerjarenramingen aan een nader onderzoek te onderwerpen. In de laatste Miljoenennota hebben wij daarover het een en ander gezegd.

De bedoeling is de meerjarenramingen meer het karakter van prognoses te geven in plaats van verkregen rechten. Mijn voorganger heeft in januari van dit jaar aan de departementen gevraagd de begrotingsverlangens, de nieuwe begroting 1981, niet op te bouwen vanuit de meerjarenraming, maar vanuit de begroting 1980.

De heer Terwindt heeft gevraagd, of ik bereid ben verder onderzoek te doen naar de gevolgen van nivellering.

Er is aan de Kamer een spaarnota toegezegd. Ik stel mij voor de invloed van nivellering op besparingen en belastingopbrengsten uitgebreid in die nota te behandelen. Ik hoop dat de heer Terwindt met die toezegging tevreden is.

De heer Terwindt is zijn betoog geëindigd met een hartekreet. Hij heeft gezegd: er zou een forser beleid moeten worden gevoerd. Ik stel hem de vraag: en waar dan wel? Dat is niet zo simpel. Ik ben het met hem eens dat wij de groei van de collectieve sector op een – nog meer – verantwoorde wijze moeten afstemmen op de groei van het nationaal inkomen. Het zal duidelijk zijn, dat dit veel studie vraagt.

Van de groei van het financieringsstekort en alles wat daarmee samenhangt heb ik in eerste instantie gezegd dat wij de oorzaken op dit moment aan het analyseren zijn. Al analyserende zijn wij bezig een aantal beleidsmaatregelen te nemen. Ik zou er op dit ogenblik niet meer van willen zeggen.

De heer Van Tets heeft mij een tweetal vragen gesteld. Het betoog dat ik heb gehouden over de garantieregelingen was hem niet volstrekt duidelijk. Ik zal het kort herhalen. Ik ben van mening dat, wanneer een 50%-garantie wordt gegeven en die van rijkszijde wordt betaald, de betrokken participatiemaatschappij voor de andere 50% in zijn portefeuille zal voelen. Met andere woorden: misschien scheidt die garantie wel enige ruimte, maar het zal zeker zo zijn dat de betrokken participatiemaatschappij ermee doorgaat.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb geen uitvoerige studie gemaakt van het Amerikaanse systeem. Mijn medewer-

kers hebben dat wel gedaan. Mij is wel bekend wat de heer Van Tets heeft gezegd. Tegenover het bedrag, opgebracht als eigen vermogen, kan men tot drie à vier maal toe lenen, eventueel gefacilieerd. Dat was echter niet de kern van mijn betoog. Die was – ik heb het bij interruptie al even gezegd – dat ik tegenover elkaar heb gezet een voorziening met eigen vermogen en een voorziening met vreemd vermogen. Wat de laatste betreft, heb ik erop gewezen dat wij de nodige vestigingskredieten, al dan niet gefacilieerd, kennen. In die vergelijking geef ik de voorkeur aan het systeem waaraan wij gestalte hebben gegeven.

De heer **Van Tets** (VVD): De Minister heeft daarin volkomen gelijk. Als gezegd wordt dat er bepaalde redenen zijn om aan te nemen dat, wanneer men het andere systeem zou kiezen, waarin men die twee elementen wel bijeenbrengt in participatiemaatschappijen, er meer kans is misschien om het beoogde doel van de grond te krijgen, wat is er dan tegen om die mogelijkheid ook te openen?

Minister **Van der Stee**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil het nog wel eens overwegen met mijn collega van Economische Zaken. Wellicht kan de heer Van Tets erop terugkomen bij de behandeling van de begroting van Financiën of die van Economische Zaken.

Wij hebben een groot aantal faciliteiten voor het bedrijfsleven, waarbij verstreking van vreemd vermogen gegarandeerd, c.q. gefacilieerd wordt. Er zijn alle mogelijke regelingen van de middenstandsbank, ontwikkelingskredieten in de landbouw en noem maar op. Je zou in het kader van de participatiemaatschappijen kunnen zeggen: je zou niet alleen garanties moeten geven op eigen vermogen maar ook op vreemd vermogen.

Ik zeg dan dat de verstreking van vreemd vermogen naar onze opvatting voldoende gebeurt. Nochtans ben ik bereid er nog eens naar te kijken. Met deze algemene bereidverklaring wil ik, onder dankzegging voor de vele constructieve opmerkingen die van de zijde van de Kamer zijn gemaakt, be-sluiten.

□

Staatssecretaris **Van Amelsvoort**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Tets heeft nu de suggestie gedaan, een systeem toe te passen, zoals is opgenomen in de Franse wet, maar dan beperkt tot aandelen in participatiemaatschappijen.

Van Amelsvoort

Ik geef toe, dat daarmee het probleem, dat ik heb geschetst, wordt beperkt in kwantiteit. Echter, in wezen blijft de situatie het zelfde. Als ik dan zie naar de bedragen – f 1000 dividendvrijstelling, zoals wij voorstellen, of f 2500 vrijstelling bij de aankoop van aandelen – denk ik toch dat ons systeem royaler is dan het Franse.

De geachte afgevaardigde maakte een opmerking, waaruit ik opmaakte dat naar zijn mening ik gesuggereerd zou hebben, dat het Franse bankstelsel afbreuk zou doen aan de vertrouwensrelatie tussen bank en cliënt. Ik hoop dat ik ten overvloede zeg, dat ik dit natuurlijk niet heb bedoeld.

Ik heb slechts geconstateerd dat het overgrote gedeelte van het bankwezen in Frankrijk op de een of andere manier in overheidshanden is. Het bankwezen bevindt zich als het ware binnen de overheidssector; er zijn tal van banden tussen banken en overheidsinstellingen, hetgeen waarschijnlijk de wisselwerking met de overheid wat soepeler maakt. Dat maakt wellicht verklaarbaar waarom zaken in Frankrijk mogelijk zijn, die ik hier bezwaarlijk zou vinden.

De heer Van Tets is het met mij eens, dat er een keuze moet worden gemaakt en dat men niet bepaalde maatregelen naast andere kan invoeren. Ik vind dit een belangwekkende verheldering van onze discussie en het is ook een realistisch standpunt van de heer Van Tets.

Hij had aan een andere keuze de voorkeur gegeven, maar ik heb de indruk dat de pleidooien, die mij van het bedrijfsleven bereiken, aangeven dat men daar het een en ander tegelijk wil. Wij zullen overigens nog ruimschoots de gelegenheid krijgen om daarover te spreken bij de behandeling van de afzonderlijke wetsontwerpen.

Over de dividenduitkeringen heb ik gezegd, dat wij hebben gezocht naar een maatregel, die niet uitsluitend ten goede komt aan bedrijven en ondernemingen, die in feite dividend uitkeren. De heer Van Tets zegt, dat er vroeg of laat een dividenduitkering komt en dat dit niet anders kan. Daarin wil ik nu niet treden. Ik wil slechts zeggen, dat wij hebben gezocht naar een maatregel met een zo algemeen mogelijke werking.

De beschouwingen worden gesloten.

De **Voorzitter**: Ik deel nog mede, dat over het wetsontwerp, waarover vanochtend de stemmen staakten, nr.

14 222 aanstaande dinsdag, bij de aanvang van de vergadering, zal worden gestemd.

Sluiting 18.36 uur.

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

1. het voorbereidend onderzoek door het College van Senioren en de openbare behandeling van het volgende wetsontwerp te doen houden op 23 december a.s.:

Wijziging van hoofdstuk IXA (Nationale Schuld) voor 1980 (16 423);

2. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsontwerp door de vaste Commissie voor Ontwikkelings-samenwerking te doen houden op 23 december a.s.:

Machtiging tot deelneming door Nederland in de Tweede Aanvulling van het Aziatisch Ontwikkelingsfonds, de Tweede Aanvulling van het Afrikaans Ontwikkelings Fonds, de Vijfde Aanvulling van het Fonds voor Speciale Operaties van de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank en de uitbreiding van het kapitaal van de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank (15 823);

3. de openbare behandeling van het volgende wetsontwerp te doen houden op 6 januari a.s.:

Instelling van een raad voor het emancipatiebeleid (Wet op de Emancipatieraad) (16 046);

4. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsontwerp te doen houden door de vaste Commissie voor Financiën op 13 januari a.s.:

Goedkeuring van de op 25 oktober 1978 te Seoel tot stand gekomen Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Korea tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen, met Protocol (15 517);

5. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsontwerp te doen houden door de vaste Commissie voor Justitie op 20 januari a.s.

Onderbewindstelling ter bescherming van meerderjarigen (15 350).

Lijst van ingekomen stukken met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen ontwerpen van wet:

Goedkeuring van het op 11 mei 1974 te Brussel tot stand gekomen Tweede Protocol ter uitvoering van artikel 1, lid 2, van het Verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechthof, met bijlagen, Trb. 1977, 93 (15 149);

Wijziging van de Wet tot provinciale indeling van de Waddenzee (16 474).

Deze ontwerpen van wet zullen worden gesteld in handen van het College van Senioren;

2°. Regeling van een voorkeursrecht van gemeenten bij de verwerving van onroerend goed (13 713)

Goedkeuring van de op 25 oktober 1978 te Seoel tot stand gekomen Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Korea tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen, met Protocol (15 517);

Beheersing huisvestingsvoorzieningen k.o.-l.o. (15 803);

Machtiging tot deelneming door Nederland in de Tweede Aanvulling van het Aziatisch Ontwikkelings Fonds, de Tweede Aanvulling van het Afrikaans Ontwikkelingsfonds, de Vijfde Aanvulling van het Fonds voor Speciale Operaties van de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank en de uitbreiding van het kapitaal van de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank (15 823);

Wijziging van de Wet houdende regelen inzake het onttrekken van grondwater en het kunstmatig infiltreren van water in de bodem (15 839);

Hoofdstuk IV (Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken) van de begroting van uitgaven van het Rijk voor het jaar 1981; Begroting van uitgaven; Aanwijzing en raming van de middelen (16 400);

Begroting van lasten en baten van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds voor het jaar 1981 (16 400 A);

Begroting van uitgaven en inkomsten van het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank voor het jaar 1981 (16 400 G);

Nadere wijziging van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (wijziging verdeling van premie tussen werkgever en werknemer) (16 297);

Nadere wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten en de Ziektenfondswet (herziening aanpassingsmechanisme van de maximumpremie-inkomensgrens voor de volksverzekeringen van de loongrens van de ver-

plichte ziekenfondsverzekering en van de Rijksbijdrage aan het Ouderdomsfonds, het Algemeen Fonds Bijzondere Ziektekosten en het Fonds Bejaardenverzekering, alsmede van de bijdrage van het Algemeen Fonds Bijzondere Ziektekosten aan het Praeventiefonds) (16 426);

Verlenging van de geldingsduur van de tijdelijke zelfstandigenaftrek voor kleinere zelfstandigen in de inkomstenbelasting (16 452);

Wijziging van de inkomstenbelasting en van de loonbelasting (beperking van aftrekbare giften, tariefverlaging, verlaging van de bejaardenaftrekken en wijziging van de arbeidsongeschiktheidsaftrek), alsmede wijziging van de vermogensbelasting (wijziging van de invaliditeitsaftrek) (16 475);

Wijziging van de Wet van 11 september 1964, houdende vaststelling van een nieuwe regeling van de bezoldiging van de vice-president en de leden van de Raad van State, alsmede van de voorzitter en de leden van de Algemene Rekenkamer (Stb. 387) en van de Wet op de bezoldiging van de rechterlijke ambtenaren (Stb. 1972, 464) (16 488);

Voorzieningen inzake de loonvorming in 1981 (16 503);

Herziening van het wettelijk minimumloon, enige sociale verzekeringsuitkeringen en een aantal andere uitkeringen en pensioenen per 1 januari 1981 en 1 juli 1981 (16 504).

Deze ontwerpen van wet zullen worden gesteld in handen van de desbetreffende commissies;

3°. de volgende regeringsmissives:

een, van de Minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van een aantal stukken behandeld in de Europese Raad van 1 en 2 december 1980;

een, van de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking, ten geleide van het toetsingsverslag ontwikkelingssamenwerking met Suriname;

een, van de Minister van Binnenlandse Zaken, betreffende reorganisatie van de bescherming van de bevolking;

een, van alsvooren, ten geleide van het eindrapport Werkgroep Herziening Gemeentewet;

een, van de Minister van Economische Zaken, ten geleide van de Bedrijfstakverkenningen 1980.

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen.

De bijlagen zijn nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden;

4°. de volgende missives:

een, van de Voorzitter van de West-Europese Unie, ten geleide van twee aanbevelingen over de Europese veiligheid, aangenomen door de Assemblée van deze Unie in december 1980;

een, van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, ten geleide van zijn rapport 'Democratie en geweld'.

De Voorzitter stelt voor deze missives voor kennisgeving aan te nemen.

De bijlagen zijn nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden;

5°. de volgende geschriften:

een, van de Algemene Militaire Pensioenbond te Amersfoort, betreffende het ontwerp van wet Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de verdediging (15 467, R 1114);

een, van het bestuur van de Stichting Vriendenkring oud KNIL-artilleristen 'Stabelan' te Dordrecht, betreffende alsvooren;

een, van mr. J. H. van Wijk te Haarlem, betreffende alsvooren.

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor Algemene Zaken en Huis der Koningin en voor Defensie;

een, van het Volkscomité Abrabroki te Paramaribo, Suriname, betreffende de houding van Nederlandse politieke partijen ten opzichte van Suriname.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken;

een, van het bestuur van de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Groningen, betreffende de 2 fasen-wetgeving.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor Wetenschapsbeleid en Wetenschappelijk Onderwijs;

een, van Gerard de Lange Beheer B.V. te Rotterdam, betreffende de voorgenomen belasting op elektrische huishoudelijke apparaten.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissie voor Financiën;

een, van J. B. M. Booms te Antwerpen, België, betreffende fiscale en sociale aangelegenheden.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor Financiën en voor Sociale Zaken;

een, van gedeputeerde staten van Zeeland, ten geleide van een met algemene stemmen aanvaarde motie van de VVD-statenfractie inzake de sociaal-economische ontwikkeling.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor Sociale Zaken en voor Economische Zaken;

een, van de Ried fan de fryske biweging te Leeuwarden, betreffende de vliegbasis Leeuwarden.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne en voor Defensie;

een, van gedeputeerde staten van Zeeland, ten geleide van hun brief aan de Ministerraad betreffende een motie, aangenomen door provinciale staten, inzake een regeling met België met betrekking tot het vervoer van gevaarlijke stoffen over de Westerschelde.

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste Commissies voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne en voor Verkeer en Waterstaat.